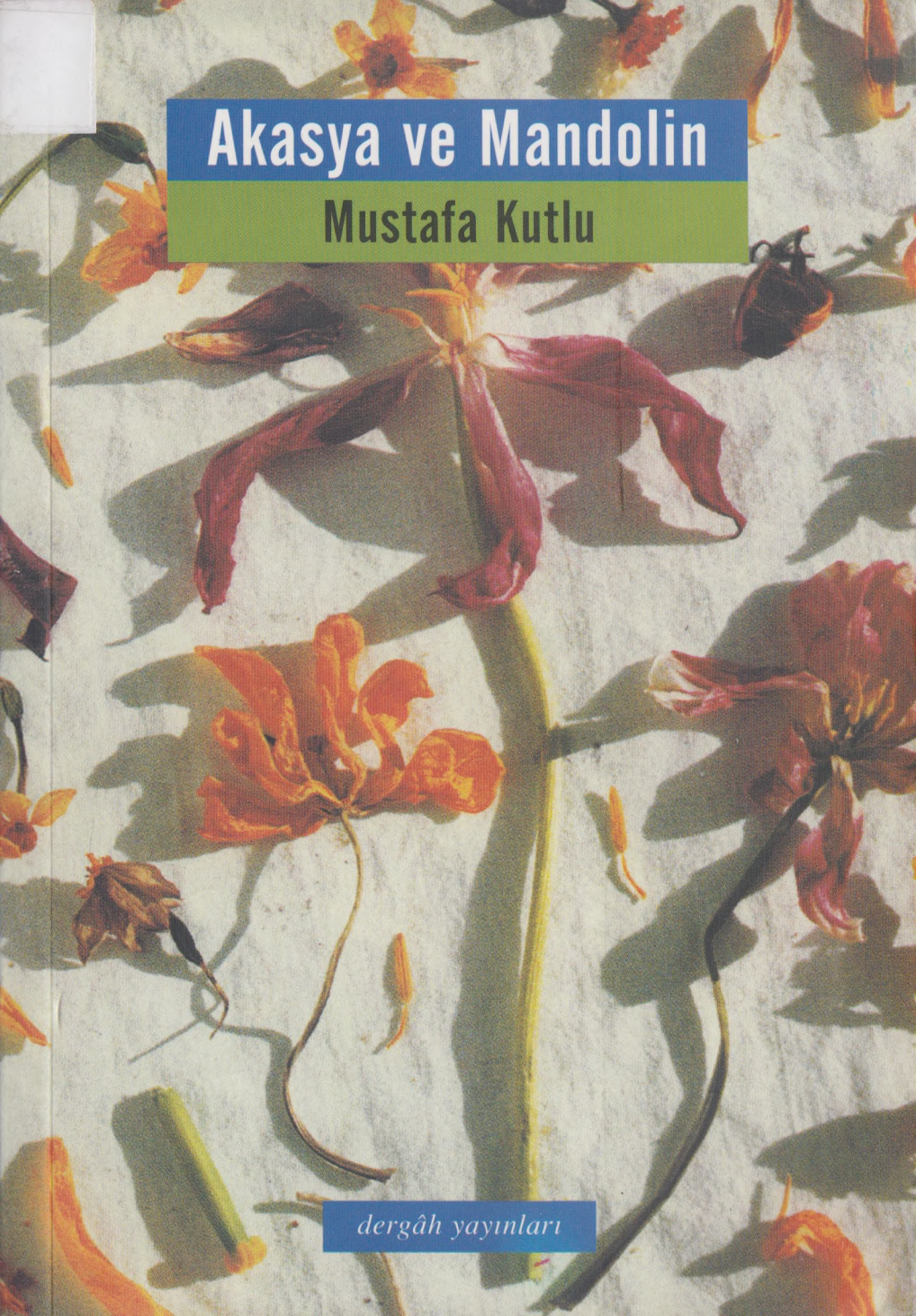
Akasya ve Mandolin

Mustafa Kutlu

dergâh yayınları

Akasya ve Mandolin'in yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 195
Sertifika No: 14420
Türk edebiyatı-deneme: 10
Mustafa Kutlu Serisi: 13
ISBN: 978-975-7032-60-1
1. b. Temmuz 1999, 2. b. Kasım 2001
3. b. Kasım 2005, 4. b. Şubat 2007
5. Baskı: Şubat 2010

Kapak Tasarımı: Sermin Yavuz Sahife Düzeni: Ayten Balaç

Basım Yeri: A Ajans Reklamcılık Filimcilik Matb. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Beysan Sanayi Sitesi Birlik Cad. Yayıncılar Birliği Sitesi
No: 32 Kapı No: 4G Yakuplu – Büyükçekmece / İstanbul

Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Devekaldırımı Cad. Gelincik Sok. Güven İşhanı No: 6
Mahmutbey – Bağcılar / İstanbul

Dağıtım ve Satış: Ana Basın Yayın
Molla Fenari Sok. No: 28 Yıldız Han Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 41 (3 hat) Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

Mustafa Kutlu

AKASYA VE MANDOLİN

DERGÂH YAYINLARI
Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34112 Sultanahmet / İstanbul
Tel: [212] 518 95 78 (3 hat) Faks: [212] 518 95 81
www.dergahyayinlari.com / bilgi@dergahyayinlari.com

İçindekiler

İÇEDÖNÜK VE DERİN

İstanbul'u dolaşmak/9, İstanbul kimliği üzerine/12, İçedönük ve derin/15, Göç/17, Güvenlik alanı/20, Kıroyum ama para bende/22, Hayatın rengi/25, Arabeskin zaferi/28, Makasın ağzı.../31, İstanbul'un orta yeri.../34, Gül bahçesi: Gülhane/37, İstanbul'u kurtarmak/39, Seçim yazısı/42, Çukurçeşme/44, İstanbul'un ağaçları/47, Kavanozdaki adam/49, Bir tutam yeşil-bir ahşap oda/52, İki dünya-serviler ve sükûn/55, Abdal Yakup ile Hekimoğlu Ali Paşa/58, Bahar başlangıcı ve sünbül kokusu/61, Bitpazarı'nda bir mücevher/64, Solgun bir gül oluyor dokununca/67, Sultanahmet meydanı kalabalığa karşı/70, Şişedeki su/73, İstanbul tekkeleri /76, Hayal şehrin hayalet sahipleri/79, Sayın Cemil Çiçek'e açık mektup/82, Lahmacun sarayı/85, Devleti kuran irade/88, İşporta/91, Ne kaparsak kâr/94, Kuş sesleri/97, Köylüleri ne yapmalıyız?../100, Tavanarası/102, Kasabaya ne oldu/104, Gez dünyayı gör konyayı/107, Sahil yolu/110, Uzun göl/112, Erzurum'un ahvali/114, Geçidi bekleyen şehir/117

AKASYA VE MANDOLİN

İp meselesi/123, Eski günlere-dostluğa ve sevgiye dair/125, Akasya ve mandolin/128, İnce saz/131, Köyün sahibi/133, Tüketimin adı: Hayatın gerçek tadı/136, Mutfak robotu/139, Kazın ayağı/142, Kazın ayağı-II/145, "Yaz"ı yazmak/148, Yaşam tarzı/151, Güç kimde/154, Madam'ın köpeği/157, Sıradan sorular/160, Nerelisin-kimlerdensin?../163, Cevizile sincap/165, Zahmet ve rahmet/167, Geçip giden günler/170, Mutsuzlar koğuşu/172, Çıkmaz sokak-geçer akçe/175

İÇE DÖNÜK VE DERİN

İSTANBUL'U DOLAŞMAK

İstanbul'u gezmenin de bir âdâbı olduğunu biliyor muydunuz?
Doğrusu ben bilmiyordum. Kadim dostumuz hezarfen Nuri Akbayar ile ötedenberi "İstanbul'u şöyle bir dolaşalım" diye planlar yapardık ya, bir türlü nasip olmadı. Olmadı ama, nasıl dolaşacağımızı öğrendik.
Efendim İstanbul'u gezmek öyle rasgele, canımızın çektiği bir yerden başlayarak olmaz.
Diyelim Eminönü'nde indik vapurdan. Eh işte yol önümüzde; ister Ankara Caddesi'nden Bâb-ı âli yokuşuna vururuz, ister Gülhaneye doğru yürüyebiliriz.
Yok öyle şey. Dedik ya, İstanbul'u gezmenin de bir âdâbı var. Bir yere gitmek, bir yeri gezmek esas itibarı ile bir "fetih" olmak gerekir. Aksi takdirde "görenlerden" değil de sadece "bakanlardan" oluruz.

Bu münasebetle İstanbul'u gezmeye de Eyüp Sultan'dan başlanılır.
Sözü nereye getirmek istediğim herhalde anlaşılmıştır. Bu bir "fetih" meselesi olduğu için esas itibarı ile "erenlerin himmeti" başta gelecektir.

Tanpınar bu babda şöyle diyor: "Eski medeniyetimiz dinî bir medeniyetti. Beğendiği, benimsediği adama ölümünden sonra verilecek bir tek rütbesi vardı: evliyalık. Halkın sevgisini kazanmış adam mübarek tanınır, ölünce velî olurdu. Onun içindir ki İstanbul evliya ile doludur. Bunların başında fetih ordusunun şehitleri gelir. Onların mazhariyeti hak ve millet uğruna kazanılan rütbeden de üstündü. Çünkü bu ordu, genç hükümdarından en son neferine kadar mübarek bir ordu idi, tuğlarını İstanbul surlarının karşısına dikmeden asırlarca evvel övülmüştü. Hepsi velî idiler. Biz şimdi fetih tarihini garplılardan okuyor, Fatih'in hayatındaki aksaklıkları tenkit ediyor; ilim, sosyoloji filan yapıyoruz. Eskiler işi büsbütün başka türlü görüyorlar, İstanbul'u fetheden millî hamleye ilahî bir mahiyet veriyorlar, bu işte hiç bir izafîliğe yanaşmıyorlardı. Hemen her yerde, çoğu surların etrafında olmak üzere, fetih şehitlerinin mezarları vardır. Bunlar Türk İstanbul'un tapu senetleridir.
İstanbul'da bizim hayatımız bu şehit türbelerinin etrafındaki hürmetle başladı." (*Beş şehir.*)

Evet, İstanbul'u dolaşmaya işte bu "hürmet" ile başlamak gerekir.
Fetih kelimesinin anlamları içinde "açmak, açılmak" da vardır. Bu şehirden kendini size açmasını istiyorsanız, öncelikle onun manevî fatihlerine karşı görevlerinizi yerine getirmeniz gerekir. Eyüp Sultan ziyaretinden sonra sur dışında yatan sahabelerin, evliyaların, şehitlerin mezarları, türbeleri gezilecek, dualar edilecek. Daha sonra ceddimizin şehre girdiği ka-

pılardan birinden, mesela Edirnekapısı'ndan geçebiliriz. Yolumuz kâh bir camiye, kâh bir tekkeye, bazan da bir çeşmeye uğrayabilir.

Böylece İstanbul, onun gerçek sahiplerinin izinden bize ağır ağır açılmaya başlar.

Yediveren gülü gibi.

Yeditepe'de, yedi gün sürekli kokan bir gül...

İstanbul...

İSTANBUL KİMLİĞİ ÜZERİNE

Bir şehrin kimliğini onun ruhuna ilişkin özellikler oluşturur. İstanbul için nedir bunlar?...

Elbette ki başta Eyüp Sultan olmak üzere sahabe kabirlerinden, evliya türbelerinden, tekkelerden, camilerden, kubbe ve minarelerden yayılan havadır. Bu hüviyeti ile İstanbul öncelikle bir İslâm kenti'dir. Daha sonra çeşmeleri, sebilleri, hanları, medreseleri, sokakları, yalıları, evleri, ağaç ve çiçekleri ile sayamayacağımız kadar tarihî unsur bu kimliği doldurur. Demek ki İstanbul'un varlığı bir bakıma tarihî yarımadanın varlığı ile özdeşleşiyor.

Bunun dışındaki unsurlar; yüksek oteller, alış-veriş merkezleri, eğlence yerleri, liman, fabrikalar vb. dünyanın hemen her büyük şehrinde görebileceğimiz türden şeylerdir.

Peki İstanbullu kimliğine, onu teşkil eden değerlere sahip çıkıyor mu, en azından onları tanıma şansına kavuşmuş mudur? Buna bir misal ile değinmek isterim:

"Bir demet İstanbul"u oluşturan gezilerim sırasında, galiba Mevlânakapı civarında bir ahşap tekkeye rasladım. Türbe kısmı sokağa bakıyordu. Kirli camlarından içeriye şöyle bir göz attım; işte sandukalar, seccadeler vb. ama çoktanberi içeriye girilmemiş olduğu belli idi. Türbeye bitişik ahşap ev ne-

redeyse yıkılacak gibiydi. Evin ardında geniş bir bahçe uzanıyordu. Birkaç kara dut, yarısı kurumuş bir asma, bir çitlenbik, bir iki mürdüm eriği bahçeyi hâlâ süslüyor gibiydi. Ama orası da sahibini yitirmenin burukluğu, boynu bükülüğü içinde bekliyordu. Kimin tekkesi idi bu, bu kabirlerde hangi zatlar yatıyordu?

O merak ile sokağın karşısında yer alan dükkânlara sıra ile sormaya başladım. Berbere, terziye, manava, bakkala sordum. Bilmiyorlardı.

Bana söyledikleri: "Ora ile işte şu karşıdaki nalbur ilgileniyor, ona sor, o bilir" idi. Nalbur'u aradım, dükkânda değilmiş, oğlu ise pek birşey bilmiyordu tekke hakkında.

Bu durum beni çok üzmüştür.

Oradaki esnaf yıllar yılı karşı karşıya bakıştıkları tekke hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Elbette bilmedikleri için oraya sahip çıkma şuurundan uzaktılar.

Daha sonra tekkenin hüviyetini kitaplardan çıkarabildim.

Şimdi bana şu söylenebilir. O semtin yerlileri herhalde o tekke hakkında malumat sahibidirler, ama yerli adam kalmamış gibidir, veya sen onlarla karşılaşmadın. Ama el insaf, oradaki esnaf dükkânı yeni açmış değil ki. Herhalde bir kısmı yıllardır orada bulunuyor. Her neyse.

Diğeceğim şudur: Siz şehre kalbinizi açarsanız, ona yaklaşırsanız, o da size kendisini açar, size bağlanır. Şehirle insan arasında işte o zaman bir iletişim kurulacaktır.

Meselâ hep sorar dururum, niçin İstanbul'un bunca sebili içinde bir şerbetçi kalmamıştır. Şerbetçilerimiz mevcut iktisadî duruma, cola ve pepsi'ye yenik düşmüşlerdir belki. Ama

bu bir özelliktir. Bunun yaşatılması, mevzi olarak bulundurulması için Belediye-Vakıflar her kimse sadece şerbet satacak olanlar için birkaç sebil kiralayabilir, onlara bir kolaylık sağlayabilir.

Diyeceksiniz ki, "Yahu kala kala çözülecek şerbet meselesi mi kaldı" bunca dert, bunca tasa varken. Öyle ama; Hacıbekir'i, Çemberlitaş turşucusunu, Konyalı'yı, Beylerbeyi Hamamı'nı, Galata Mevlevihanesi'ni, Eyüp İmaretini, Yuşa Tepesini, Taşdelen-Hamidiye-Karakulak-Çırçır-Şifa sularını, İstanbul lâlesini, Kanlıca yoğurdunu, Gülhane Bahçesini ne bileyim İstanbul'a ait ne varsa gözden çıkarırsak, geriye ne kalacak yani?

Sabancı'nın gökdelenleri ile Boğaz Köprüsü mü...

Hadi canım sen de....

İÇEDÖNÜK VE DERİN

Medeniyetimizi oluşturan manevi dinamiklerin dışa dönük, zahiri bir zenginlik ve genişlemeyi değil; içedönük bir derinlik ve yüceliği hedef aldığını biliyoruz.
Bu bir bakıma zâhire nisbetle bâtını daha kıymetli kılıyor.
İlke böyle konulunca, medeniyet unsurları da bu ilkelerden neşet eden nisbetlere, gelişmelere, biçimlere ulaşıyor.
Meseleye ev ve şehir bağlamında bakalım.
Evimiz sokağa değil bahçeye açılır. Sokağa bakan yüzün insan boyunu aşan duvarında pencere dahi yoktur. Çokluk taştan yapılır ve sağırdır. Sokağa bakan kafesli pencereler bu taş kısmın üzerinde yükselen ikinci katta bulunurlar.
Evet, ev bahçeye yani içe açılır. Burası mahrem bir alandır. Çiçek, meyve, sebze, havuzda su ile bir bakıma tabiatın devamıdır. Güzel ve ferahtır. Saydığımız unsurlar ile tezyin edilmiş, zenginleştirilmiştir. Evin dışı sade ve vakur durur. Tezyinat varsa eğer evin içindedir. Oymalar, bezemeler, ahşap göbekli tavanlak, yüklük ve çiçeklikler hep bu iç güzelliğine adanmıştır.
Bahçe ve avlularda bol bulunmasına karşılık şehrin sokaklarında ağaç azdır. Şehre içinden baktığınızda bu sebeple pek yeşil göremezsiniz. Ama biraz dışarıdan ve yüksekten baktı-

ğınızda yemyeşil durur. Evler bahçeler arasında âdeta kaybolmuş gibidir.

Şehrin merkezine mahalleyi bağlayan yol camiye çıkar.

Bizim şehrimizde meydan olmadığı malumdur. Lakin hepten yoktur demek de pek mümkün değildir. Bizim meydanımız camidir. Âvlusu ve kendisi. Bütün yollar camiye çıkar ve insanlar orada toplanırlar. Camilerin de bilindiği gibi, dış yüzünden ziyade içi zenginleştirilmiş, bezenmiştir.

Çalışma hayatının kalbi sayılan çarşının da merkezinde çokluk bir *Kapalıçarşı* vardır. Bu kapalı çarşılar da dışarıdan bakıldığında pek gösterişli durmazlar. Hele barındırdıkları zenginlik hiç belli olmaz. Ancak içine girildiğinde sayısız güzellikle karşılaşırsınız.

İç hayatımızın bu dinamizmini belki biraz zorlayarak şehirlerin *İç kale*'sine kadar götürmek mümkündür. Ancak son savunma mekânının bu kale olduğu da su götürmez.

Dış-iç, zâhir-bâtın ayrımının insanımıza ve oradan medeniyetimize yansıması, bu ayrımların nasıl bir yapı ve birlik oluşturduğunun anlaşılması; parlak ve gösterişli ve fakat içi kof unsurlara karşı nasıl duracağımızı belirliyor. İçdeki değer, kalbin safiyetinde, ahlakta, takvada, merhamette, şefkatte, hürmet ve hizmette saklı. İçimizi güzelleştiren, zenginleştiren, derinleştirip yücelten; dışa açıldığında bir potansiyel olarak bütün eylemlerimizde bize güç veren bu değerlerdir. Âdeta sarayın iç hazinesi gibi.

Meyve değil tohum, kabuk değil çekirdek, ceset değil ruh önemli.

Medeniyetimiz herşeyden çok bu önceliklerin üzerinde duruyor.

GÖÇ

İnsan "mor" denildiğinde bir çiçek mi düşünür yoksa bir kumaş mı? "Su" kelimesini duyduğunda bir pınar mı hatırlar, deniz veya göle mi takılır aklı, yoksa şişedeki suyu mu hayal eder?

"Berber" bir tabelâ mıdır? Tombul bir gövde veya ablak bir çehre mi? Adam meselâ Selahattin'i hatırlayabilir, onun kuş ve çiçek dolu dükkânını. Kış günleri soba üzerinde cızırdayan ıhlamur demliğini. Sonra omuzuna dökülen karları silkeleyerek Tapu Müdürü Fahrettin Bey girer içeri. Onun ardından Faytoncu Celal, istidacı Emin Efendi. Mest-lastik, yün hırka, palto-kasket kokusu. Tütün tabakası ve zenbilde birkaç portakal.

Bütün bunlar bizi o sokağa çıkarır. Saçak altlarında yürüyen telaşsız, mütebessim insanlar. At arabaları, kasabın önünde kediler, mahalle kahvesi, Foto-Cemil, bodur minareli mescit, dut ağaçlarına tünemiş kargalar, çeşme önünde gelinler, kızlar, köşeyi dönünce görülen iki katlı ahşap ev.

Bu mekânın, grilerle kaplı sema ve karlı ovanın, her tür eşya ve yapının, çizgilerin, eğimlerin, kaldırım ve duvarın, kapıların, pencerelerin, renklerin, seslerin ve kokuların, birbirine eklenmiş milyonla hatıra barındılan "an"ların doluştuğu ha-

fıza.
Bu "ev"dir işte. İçinde güvenlikte bulunduğumuzu fısıldayan "yurt". Onun kelimelerini, vurgularını, aksanını, "leb" dedikten sonra gelecek "leblebi"yi, melodisini anlarız. Bu anlaşmadan duyduğumuz ferahlık bizi dünden yarına bağlar. Zaman yekpare bir an olur; dilimizin sıcaklığı evimizin huzuruna eklenir. Torunlar doğar, ağaçlar budanır, askerden gelen oğula kız aranmaya başlanır.
Oysa "göç" davulu çalındığında her ayrılıktan doğan o "kayıp" hissiyatı yakamıza yapışacaktır. Bizim diye belledi̇ğimiz, içine yerleştiğimiz, farkına varmadan edindiğimiz "kimlik" yaralanmaktadır. Ve ak parmaktan sızan kızıl kan, karla kaplı yola damlaya damlaya koparız yuvamızdan.
Artık konuşma bir "anlaşma" olmaktan; dil ev, ev dil olmaktan çıkar; gündelik ve zorunlu bir "iş" haline dönüşür. İşaret dilinin az üzerinde seyreden bir iletişim. Tedirgin dudaklar kıpırdar, gözler etrafı kolaçan etmekte, parmaklar huzursuzluk geriliminde bükülmektedir.
Artık yeni bir "ev", yeni bir "dil" edinmenin mücadelesi başlayacaktır. Bu yeniden yapılanma için dağarcığımızda, hafızamızda, kimliğimizde ne varsa; onları yeni mekân ve insanlarla tokuştururuz. Renk rengi kovalar, ses sese baskın çıkar, alışkanlıklar köküyle birlikte sökülen koca bir ağaç gibi devrilir, yerinde karanlık, tatsız, hiçbir zaman gerçekten dolmayacak bir boşluk kalır.
Artık hayat ancak "kalın çizgiler" ile kaimdir. Duvarların uzun süre sıvasız kalmış olması bir rahatsızlık doğurmaz. Sokak tanıdık bir yüz haline gelinceye kadar ömrün geri ka-

lan kısmı tamamlanır.
Bu bölüm serapâ "gurbet" duygusu ile donanmıştır. Sevgililer arkada kalmıştır.
Yeni bir "dil" ve yeni bir "ev" kimbilir kaç kuşağın melezlemesinden sonra oluşacaktır.

GÜVENLİK ALANI

İnsanın kendini maddi ve manevi bakımdan güven içinde hissetmesi, yarın için bir endişe taşımaması önemli ihtiyaçlarındandır. Herkes "Gün bugün, saat bu saat" diyemez. Dolayısıyla insanlar sürekli kendilerine bir "güvenlik alanı" açma peşinde koşarlar. Eğer böyle bir alan varsa, koşunun nabzı düşer, hatta bazı zaman dilimlerinde büsbütün kaybolur.

Geleneksel hayatın sürdüğü dönemde (ülkemizde genel mânada 1950 yılına kadar) insanlar içine kapalı olarak böylesi bir yavaşlığı yaşıyordu. Semerciler, kamışı-sazı, deriyi-telizi, urganı-çuvaldızı kendir ipini nereden nasıl, kaç paraya bulabileceklerini; nalbantlar nalı-mıhı nasıl alacaklarını biliyor, bir eşek yükü odun o kadar önemli sayılmıyor, insanlar bulgur aşı ile ayrana talim etme dışında bir ufuk göremiyordu.

Yarım yüzyıl içinde hayat hızla değişti, insanlar böylesi bir güvenlik alanının artık kendilerini koruyamayacağını anladılar.

Bir telâş başladı.

Yeni bir "hayat" kurulacaktı. Ve bu hayatın nabzı şehirlerde, fabrikalarda, asfaltlarda atacaktı. İnsanlar iş, aş bulmak, bir yuva kurmak için yollara düştü. "Yeni hayat" diye kitaplar yazıldı. Yeni hayata intibak kolay değildi. Su bile şişeye gir-

miş, para ile satılıyordu. Otomobil ve yol, apartıman ve lokanta, arsa ve borsa bambaşka bilgiler, alışkanlıklar; apayrı bir düzen istiyordu. Yüzyıllardan beri başları devlete bağlı insanımız "devlet baba"dan eğitim, sağlık, konut vb. gibi alanlarda istediği himaye ve yardımı alamadı.

Neredeyse koca kentin ortasında birbaşına kaldı.

Tabii olarak kendine güvenli bir yer aramaya başladı. (Bu "güvenli yer" bir ara reklamlarda Banker Kastelli olarak takdim ediliyordu). Gördü ki, kanun var ama, adalet neredeyse işlemiyor. Meclisin milletvekilleri kendilerini halktan tecrit etmek istercesine hususi lojmanlar yaptırmışlar, berberlerini hatta ayakkabı boyacılarını bile ayırmışlar. Devlet kendine yakın olanlara eğitim ve dinlenme tesisleri, lojmanlar, servis araçları tahsis etmiş. İnsanlar "Yahu az daha geç kalırsak yandık" diyerek, "İş başa düştü" diyerek, başta hazine arazileri olmak üzere, her açık kapıyı zorlamaya giriştiler. Yaşar Kemal "İnce Memed"i yazmıştı. Bazıları bu roman kişisine "Olumlu kahraman" diye bakıyordu. Kemal Tahir "Eşkıyadan kahraman olmaz" diyerek karşılığında "Rahmet yolları kesti"yi kaleme aldı. Devletin zaafa düştüğü, adaleti yerli yerince tevzi edemediği zamanlarda insanların eşkıyaya karşı bir meyil duyacaklarını söylüyordu. Öyle olmuştu. Tahsilat ve tevziat işleri yoldan çıkmıştı. İnsanlar "güvenlik alanı" için ailelerine, aşiretlerine, akrabalarına, cemaatlarına sığındılar; onlarla dayanışma içine girdiler.

Ve orada, yine de endişe içinde, "âdil ve müşfik" devletin kendini göstermesini bekleyip durdular.

Var mı böyle bir şey, acaba... Hiç oldu mu?

KIROYUM AMA PARA BENDE

Adam Mercedes'in arkasına şöyle yazmış: *Kıroyum ama para bende.* Elbette ki bir meydan okuma bu. Kendisine dudak bükenlere; görgüsüz, kaba, köylü, saygısız bulanlara; cahil olduğunu söyleyenlere, onu görmezden gelip küçümseyenlere bir meydan okuma. Hadi diyor adam, toplumun ilerlediği istikamette bir yarışa girelim sizinle, bakalım el mi yaman, bey mi?

Bizde soydan ve kandan gelen bir asalet yok biliyorsunuz. Asaletin ölçüsü para değil, ahlaktır. Ancak bu ölçü -kimbilir ne zamandan beri- örselenerek geçerli olmaktan neredeyse çıktı. Seksen sonrasında gördüğümüz toplumsal manzara bunu teyid ediyor. Memlekette estirilen hava parayı ahlakın önüne koydu. Yönetim ülkeye getirilen dövizin kaynağına değil miktarına bakmaya başladı. Mazeret hazır idi: "Efendim rüşvet ve yolsuzluk her devirde olmuştur"... Yakayı ele vermeyenler, yakayı ele verenleri mahkûm eder. Böylece statü belirlenir: Büyük götürenler, orta seviyede götürenler, küçük götürenler. Her "götürme" olayı bir nevi çete ister. Hadi kelimeyi yumuşatalım; işbirlikler, şebekeler, yerli-yabancı dayanışma ortamları; iktisadî, siyasî, hukukî altyapı ister. "Kıro" diye saf dışı bırakılanlar uzun süre bu yapılanmaların

uzağında tutuldu. Ancak metropollere akan seller, at izini it izine öylesine karıştırdı ki, artık bir süzgeç kullanmanın imkânı kalmadı.

Sıfırdan başlayıp kısa sürede zengin olanların haddi hesabı yoktu. Zenginlik tek başına bir kıymet ifade etmiyordu. Paranın etrafında kültürden, âdab-ı muaşeretten, aristokrat geleneklerden örülü bir hâle mutlaka bulunmalı idi. Bunu sağlayacak imkânlar, kişiler, kuruluşlar, yan ve derin yollar inşa edilmiştir. İş bu yollarda direksiyon sallamadan önce, danışmanlar ve kılavuzlardan oluşan bir ordu kurmakta. Böylece takım tamamlanmış, siz de kendinize mutena bir malikane inşa etmiş olursunuz. İmajınız çizilir, markanız belirlenir. Osmanlı döneminden beri her tür makam, mevki, şöhret ve para imkânı devlet ile kurulan münasebet biçiminden geçtiği için bürokrasi itibarından kaybetmedi. Bu itibar ona alafrangalık çerçevesinde bir kültürel saltanat, bir "yaşam biçimi" sağlamıştır.

İşte bu "yaşam biçimi"ne intibakta zorlananlar, paralı olsalar da kıroluktan kurtulamazlar. Ancak bu sanal çeper de çoktan delindi.

Memleketin medyasına bakınız. Düne kadar horlanan ne kadar tavır ve duruş varsa baştacı edilmiştir. Lüks konutlarda, sitelerde oturanların çoğu işte bu sıfırdan başlayanlardır. Bakmayın dekorasyon için son günlerde moda olan "İngiliz usulü"nü tercih etmelerine.

Lüks diye nitelenen semt kitapçılarına uğrayın. Buralarda bol yabancı mağazin, bol yabancı gazete, yüzlerce parlak kapaklı Türkçe dergi, polisiye diziler, İngilizce fıkra, astroloji,

rejim, aerobik kitapları, CD ve kaset bulacaksınız. Bir de o mevsim ayakkabı ve elbise modası ile birlikte anılan "yeni çıkmış romanlar". Adam "hayat mektebi"nde okumuş. Kimbilir hangi karsambalardan geçmiş. Turnayı kaç kez gözünden vurmuş. Dudak bükenlere, görmezden gelenlere, "Hadi canım sende" diyenlere cevabını hazırlamış:
Para bende....

HAYATIN RENGİ

Hayatımızın rengini neler belirliyor?
Eskiden olsa idi; kuş sesi, su sesi, ezan sesi, kağnı gıcırtısı, yağmurda toprak kokusu, yeşilin her tonda görüntüsü falan derdik. Bütün bunların algılanabildiği, rahmet olarak kavranabildiği, sakin ve durgun bir hayatımız vardı.
Durgun bir hayat içinde bakırcıların çekiç sesleri, su değirmeninin bir öğle sonunda insanı masal dolu, rüya dolu bir uykuya erdiren uğultusu göze batmıyordu. Seherde bülbül sesi, güneşle birlikte horozların ötüşü, sokaktan geçen sütçü, simitçi; toprak damlı evlerin sulanıp süprülmesi, kireç badanasının o nedense temizlik uyandıran kokusu duyulabilirdi. Hasatta, harmanda, geceler boyu uzanıp giden kervan yollarında, kılıç gibi gölgelerin indiği derin derelerde, sürülerin yayıldığı tepelerde, ovalarda içten gelen, kekik kokulu rüzgâra, bâd-ı sabâya emanet edilen bir türkü, bir uzun hava duyulabilirdi.
Görüldüğü gibi eski dünyanın sessizliğine kapılmış gidiyorum.
Oysa uykudan uyanıp, gözlerimi ovuşturmam, şu yaşadığımız günlere, etrafımızda olup bitenlere bakmam; bugün için "hayatın rengini neler tayin ediyor" onları yazmam, onların

neye tekabül ettiğini kendimce tayin ve tasvir etmem gerekiyor. Niçin ama, neden bu gayret, bu çaba?
Belki nerede durduğumuzu, kimin değirmenine su taşıdığımızı, şu fanî âlemde neyi tutup, neyi bıraktığımızı anlamak için.
Günümüzde hayata rengini veren binlerce, milyonlarca şey içinden seçip çıkarılabilecek mânalı bir şey. Başka şeyler. Hadi bakalım....
Önce motor sesi. Evet o. O ses duyuluyorsa, motor işliyorsa hayat kazandığı yeni ritim, yeni ivme içinde; yeni yön ve hız içinde sürüyor demektir. Çarklar dönüyor, enerji bir kaptan ötekine boşalıyor, bir vardiya nöbeti başkasına gönül rahatlığı içinde bırakıyor demektir. Ekmekler fırından alınıyor, civciv yumurtadan çıkıyor, erimiş maden potaya dökülüyor, bombanın pimi çekiliyor demektir. Ulaşım, iletişim, üretim, tüketim, çek ve bono, borsa ve banker, arzu ve keder, ihtiras tramvayı işliyor.
Motor sesi, gücün sesi. Gün be gün, saat bu saat diyenlerin sesi.
Bu sesin rengi kırmızıdır diyorum. Kudretin ve şehvetin rengi. İradenin ve idarenin. Ok işaretleri kırmızıdır. Yol, yön ve buyrultu belirtir. Hakimiyetini ilan ettiğimiz şeyi kırmızıya boyarız. Kırmızı sarının hüznünü artırır, yeşilin sükunetini bozar, mavinin rahatını kaçırır. Kırmızı az sonra patlayacak bir şey gibidir.
Biz bu tedirginlik ile kaçarız. Hızla uzaklaşırız bulunduğumuz yerden. Hız bir başka sembol olarak hayatın rengini tayin eder. Herşey gittikçe hızlanmaktadır. Yüz metre koşucu-

ları sekiz saniyenin altına iner, sürat arabalarının tekerleri yerden kesilir; araba uçak, uçak uzay aracı olur. Uzay aracı göz açıp kapamadan gözden kaybolur.
Hayatın rengi yok. Galiba biz de yokuz.

ARABESKİN ZAFERİ

*Arabesk*in adı uzun yıllar *gecekondu* ile birlikte anıldı. İkisi de gözden ırak, ikisi de sıra dışı, bir anlamda *"istenmeyen"* idiler. Göç hızlandıkça gecekondu şehre sokulmaya başladı. Aynı zamanda göze batmaya. Önceleri *"sosyal bir olgu"* diye incelemeye alındı. Biraz palazlanmaya başlayınca da *"tedirginlik"* verir oldu. Lakin göçün önü alınamıyor, gecekondu gittikçe büyüyen bir heyula oluyordu. Derken onun *"tatlı rantı"* farkedildi. Artık bazı bölgeler kent içinde kalmıştı ve iyi para getiriyordu.

Orhan Gencebay, Müslüm Gürses, hatta *Yılmaz Güney;* ezilmişlerin, boynu bükülerin, horlanmışların, kadere küskünlerin şarkısını söyledi. Garip bir nağme idi bu; ne yerli-ne yabancı. Hakim otorite onu meşrulaştırmaya yanaşmıyordu; uzun yıllar *"yasaklı"* kaldı. Arabeskçiler *TRT* ye çıkamadı, lakin kalabalıkların gönlünde taht kurmakta gecikmediler. Onlar birer *"çirkin kıral"*dı.

Ülkemizde hemen her iş *"yukarı"*nın icazeti ile gerçekleşmektedir. Bu meselede bir *"milat"* aranacaksa, aklıma *Turgut Özal*'ın *İbrahim Tatlıses* ile birlikte okuduğu bir parçanın gazetelerin birinci sayfasına çıkan fotoğrafı geliyor. Özal pek çok meselede olduğu gibi burada da *"teamül"*ü sollamıştı. Bu-

nunla da kalmamış, TRT karşısına özel kanalları dikmişti. Arabesk şehre sokulurken bulduğu sayısız kanallardan en görkemlisini ele geçiriyordu. Ve lokomotif Türkiye'ye yüz yılda gelebilecek bir ses: *İbrahim Tatlıses* idi. Hakim otorite bükemediği eli öpme cihetine gitti. Pop okuyanlar, klasik okuyanlar, İMÇ ve sahneden geçinenler kalabalıkların artan talebi karşısında -çeşme akarken kovanı dolduracaksın hesabı- bu kaynaktan beslenmeye durdular. Bir nevi sivillik, bir nevi demokratlık.

Göçün başdöndürücü bir ivme kazanmasının ardından *gecekondu* lafı unutuldu. Artık Macarca'dan alınma *varoş* lafı dolaşmaya başlamıştı etrafta. Çünkü dünün güvensiz, kırılgan, küskün ve perişan yapıları (gecekondular) yerlerini "kenar mahalle", "sur dışındaki semt" demek olan, betonarme ve çokkatlı binaların doldurduğu büyük semtlere bırakmıştı yerini. Bu oluşumun ticarette, mimaride, siyasette (tavana çiğköfte yapıştırma), giyim-kuşamda, yeme-içmede, her türlü sosyal hayat belirtisinde bir damgası vardı.

20 Ekim 1998 tarihli *Hürriyet*'te Ayşe Arman, *Mahsun Kırmızıgül* ile konuşmuş:

- İlk ne zaman "Ben bu işi yırttım, oldu anasını satayım" dedin? (Soruya bakın, soru bile Türkçe'nin arabeski)

- Bu sene. Halikarnas'ta (Bodrum), günlerden salıydı. En fazla 500 kişi gelirmiş. Tamı tamına 7000 kişi vardı içerde. O zaman anladım ki, beni artık her kesim dinlemeye başlamış, sadece garibi, fakiri değil."

Böylece *"arabesk"* meydan okuyor işte. "Yıkılmadım, ayaktayım" diyor ve bir takım kimselerden hesap soruyor. Delikan-

lılığın kitabını yazıyor. Televizyonların en önemli saatleri Sibel Can'a, Mahsun'a, Seda'ya, Hakan Taşıyan'a, Müslüm'e, Kibariye'ye, O. Gencebay'a, Tatlıses'e, F. Tayfur'a ayrılıyor. Stadyumlar dolup taşıyor, kasetler milyonların üzerinde satıyor. Şiir bile bundan nasibini alıyor (İbrahim Sadri). Buna *"zafer"* değil de ne denir?

Kalabalığın uğultusu ülkemizde daha uzun yıllar sürecek. Seviye ve kalite arayanlar bu çılgın kalabalıktan uzakta kalacak. Ne zamana kadar?

Kimbilir? (Bu da Kibariye'nin hit parçası idi biliyorsunuz)...

MAKASIN AĞZI...

Makasın ağzı ağır ağır açılıyor. Korku filimlerindeki sahneleri hatırlatıyor. Birden çelik metalin üzerinden kan damlayacak sanırsınız. Makas sözü ile demiryollarında kullanılan mekanizmayı da hatırlayabilirsiniz. Açılan makasa giren bir katar bir yöne, öteki katar başka bir yöne doğru uzaklaşır. Her iki halde de makasın ağzı eğer açılıyorsa -ki bu bir yerde kapanacak demektir- bir ayrılığa, farklılaşmaya, giderek kırılma veya yaralanmaya, kesilmeye işaret ediyor demektir. Fukaralık edebiyatı bayat bir ekmek gibi gözden düştü, hatta çöpe atıldı. Ancak "bayat" da olsa ekmek arslanın ağzında, insanların bir kısmı onu çöpten toplamaya çabalıyor. Geçende gazetelerde ekmek fiyatlarının yirmi yılda ne kadar arttığını gösteren rakamlar yayımlandı. Binlerle ifade ediliyor. Buna mukabil Meclis'te köylüleri ilgilendiren bütçe görüşmeleri sırasında çiftçinin durumunun ters istikamette seyrettiğini hemen her konuşmacı dile getirdi. Köylüler Özal döneminden bu yana neredeyse "tu kaka". Köylülük istihza ile ağza alınıyor. Ayağımıza vurulmuş bir pranga sanki.

Peki öyle olsun. Ama nüfusumuzun yarısını teşkil ediyor bunlar. Ne gazeteleri var, ne "Sivil Toplum Kuruluşları". Ne radyoları var, ne televizyonları. Televizyon arada bir köye

uğradığında yüz yaşını geçmiş bir ihtiyar arıyor. Ona "Nasıl bu kadar uzun yaşadın" diye soruyorlar. O da "Yoğurda devam ettim" falan diyor, "Hiç et yemedim"... Fukara, eti bulsa yiyecek tabi, ama nerede?...

Cumhuriyetin 75. yılını alkışlar, bayraklar, marşlar ile kutladık. Yine o malum nutuklar atıldı. "Eskiden toplu iğne bile yapamıyorduk" diye. Doğru, şimdi çok şey yapıyoruz. Lakin milli gelir fert başına hâlâ üç bin dolar civarında. Bu rakam Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan'da on beş bin dolara çıkmış. Avrupa'da yirmibeş, otuz bin dolar. Bizdeki bu üç bin doların köylüye düşen kısmı ise bin dolar civarında. Şimdi insaf ile söyleyiniz: Bunun neresi fukaralık edebiyatı. Bu tablo gerçeğin en keskin yüzü.

Siz öyle zannedin. Şimdi vereceğimiz rakamlar ve çizeceğimiz tablo gerçeğin de ötesinde. Neredeyse fantastik.

Gazete ve dergilerde her gün yer alan lüks konutlara baktığınızda bunu görüyorsunuz. Mesela Alkent 2000 de 2 bin konut var. Dairelerin fiyatı 300 bin doları, villaların fiyatı ise 500 bin ile 1,3 milyon doları buluyor. Platin Konutları, Zekeriyaköy evleri, Kemer Country Club, Sedadkent, Soyak Kandilli Ayışığı Vadisi, Durusu Park Evleri, Altunizade Konakları vb. gibi mekânlarda aşağı yukarı aynı fiyatlarda konutlar yapılmış, müşteri bekliyor.

Aynı paralara Avrupa ve ABD de birkaç villa veya küçük bir şato almak bile mümkün imiş. Yine gazetelerin yazdığına göre İstanbul'da 250 bin doları bulan bir daire fiyatına Yunanistan, Portekiz, İrlanda, İtalya veya ABD nin gözde tatil merkezi Florida'da havuzlu, otoparklı bir villa alınabiliyormuş.

Türkiye yakın zamanlara kadar "kendini kendi kaynakları ile besleyebilen" bir ülke olarak tarif edilir ve bununla da gurur-ferahlık duyardı. Şimdi geçti o günler. Dışarıdan buğday ithal edilmese aç kalacağız.
Makasın ağzı açılıyor.

İSTANBUL'UN ORTA YERİ...

İstanbul'un orta yeri sinema, demiş şair. Doğru. Hüzünlere bulanmış bir film oynuyor orada şimdi. Yıkılıp harabeye dönen mekânlarda geçiyor olaylar. İstanbul'un orta yeri *Süleymaniye* diyelim. Bu ulema semtinden geriye ne kalmıştır? Hergün yeni bir yangına kurban edilen ahşap ve harap konaklardan, mezbeleye dönmüş sokaklardan, terkedilmiş apartıman bozuntularından, iş yeri ve karanlık atelyelerden başka. Bir de bu kötü şartlarda dahi başını sokacak bir dam altı bulduğuna şükreden gurbetçi vatandaşlar.

Bir *Çemberlitaş,* bir *Vefa,* bir *Kadırga, Kumkapı,* bir *Narlıkapı, Zeyrek, Fener, Karagümrük,* vesaire...

Nefsî İstanbul dediğimiz suriçi artık ailelerin asgarî oranda aradıkları hayat kalitesine bile kifayet etmiyor. Bugün, yarın göçecek gibi denklerini tutmuş atelyelerden, *Laleli* piyasasına hizmet veren tuhaf otellerden, kalabalık ve keşmekeşten ibaret, *Fatih*'te, *Fındıkzade*'de, *Haseki*'de, *Samatya*'da oturanlar dahi; elde imkân olsa kendilerini bir an önce sur dışına, *Ataköy*'e, *Bahçelievler*'e veya daha ötelere atmak istiyorlar.

Eskinin bu "mutena" semtleri gözden düşünce, paralı kesim önce *Şişli-Teşvikiye-Nişantaşı* güzergahını mekân tuttu. Orta sınıf memurları *Levent*'te, o şimdilerde ateş pahası olan küçü-

men evlere yerleştiler. Sonra *Bağdat Caddesi* keşfedildi, ama bunlar da artık çok gerilerde kaldı.

İstanbul'un zenginleri artık şehrin oldukça uzağında yeni kurulan steril sitelerde mekan tutuyor, yeni 'uydukent'ler kuruluyor.

Bahçeşehir bunlardan en göze görüleni. Bir kısmını sayalım da içiniz rahat etsin. Mesela *Adıgüzel Villaları*. Beylerbeyi'nde bulunan bu villaların yüzme havuzu, özel güvenlik sistemi var. Fiyatları bir ila birbuçuk milyon dolar arasında değişiyor. Büyükçekmece Gölü kıyısında kurulan *Alkent 2000* California tipi altı değişik villa ve çeşitli bloklardan oluşuyor. Sitede su sporları, fishing club, fitness center, sinema, alışveriş ve kültür merkezi bulunuyor. *Sedatkent* Boğaz manzarasına sahip. 478 metrekarelik 108 tripleks villadan oluşuyor. Sedatkent'te yapay bir gölet, uzun yürüyüş yolları var. Villa fiyatları 625 bin ila 1 milyon dolar arasında değişiyor.

Kemer Country Kemerburgaz'da kurulmuş ve geleneksel mimari tarzına uygun binalardan oluşuyor. Seçenekler arasında konak daireler, villalar ve sıra evler var. Fiyatlar 350-900 bin dolar arasında değişiyor...

Bu tür site uygulamalarının listesini uzatmak mümkün.

Ülkemizde sınıf ve kültür farklılığı, gelir farklılığı arttıkça insanlar (üst gelir grupları) kendilerine yeni yerleşim üniteleri kuruyorlar. Böylece toplumda kesin çizgilerle belirlenen bir ayrım oluşuyor.

Bu arada olan İstanbul'a oluyor.

Suriçi başta olmak üzere İstanbul'un eski semtleri, birer harabe halinde uzanıp giden fukara mahallelerine dönüşüyor. Ta-

rihî doku bir daha geri döndürülemeyecek ve korunamayacak biçimde tahrip edilip, yokoluyor. Ferdî mülkiyetin eli şehirden (imar ve inşadan) çekilince iş Belediye ve diğer resmî kuruluşların cılız bütçelerine, vakıflar ve benzeri teşkilatların artık işlemeyen bürokrasi çıkmazlarına yuvarlanıyor.

Bir gün bakıyorsunuz *Kadirhâne* yanıvermiş, ertesi gün *Yenikapı Mevlevihanesi*. Yangın yerleri yıllarboyu öylecene kalıveriyor.

Paralı kesim ekmeğini yiyip suyunu içtiği; hastanesine, mektebine, üniversitesine, çarşısına pazarına ortak olduğu bu şehirden niçin acaba bir cüzzamlıdan kaçar gibi kaçıyor?

GÜL BAHÇESİ: GÜLHANE

Topkapı Sarayı, Alay Köşkü ve Sarayburnu arasında yer alan *Gülhane Parkı,* Osmanlı döneminde sarayın dış bahçesi idi. Herhalde burası o dönemde Osmanlı usulü düzenlenmiş bir bahçe idi ve gül yetiştiriliyordu. Şehremini *Cemil Topuzlu* zamanında (1912-14/1919-20) İstanbul'a Avrupaî bir görünüm verme hevesleri sonucu parka dönüştürüldü.

Tarihi yarımada içindeki yerleşim, bahçelerini, evlerini, ağaçları kaybedip; işyerleri, beton apartımanlar, otomobiller ve onların geçmesi için yollar ile tıka-basa doldurulması neticesinde Gülhane insanların nefes alabilecekleri tek imkân olarak kalmıştı.

Doksanın üzerinde ağaç ve çalı barındıran bahçede Londra çınarı, gülibrişim, huş, Lübnan ve Himalaya sediri, yalancı servi, erguvan, Japon kadifeçamı, Avrupa ladini, kızılçam, karaçam, sahil çamı, fıstıkçamı, karaağaç, batalık servisi, gümüşî ıhlamur, yalancı akasya, salkımsöğüt, gibi çeşitlilik gösteren bitki örtüsü bulunmaktadır.

Çimenler, çiçekler, havuz, küçük bir hayvanat bahçesi, Kukla-Karagöz tiyatrosu, akvaryum vb. gibi minyatür tesisler parkı süsler.

Böylesi âsude bir ortamda 1950 li yıllarda *"Bahar ve çiçek şenlikleri"* yapılmış bir süre sonra bundan vazgeçilmiş, ancak

1987 yılından itibaren *"Gülhane şenlikleri"* adı altında halk konserlerinin ağırlık kazandığı bir takım toplantılar düzenlenmeye başlanmıştı.

Şehrin ayakta kalmış bu tek yeşil alanının (Üstelik tarihî hüviyeti olan bir saray bahçesinin) yüzbinlerce insan tarafından çiğnenmesi, büyük bir kargaşaya sebep olan o panayır görüntüsünün yaz boyu devam etmesi, doğru yanlış bir uygulama idi. İstanbul yazıları çerçevesinde bu işe bir son verilmesini defalarca yazdım.

Nihayet bu yıl Büyükşehir Belediyesi Gülhane Parkı'nı tarihî kimliğine kavuşturmak için karar aldı. Yapılan proje Anıtlar Yüksek Kurulu'na gönderildi. Buna göre park içinde bulunan tarihî binalar restore edilecek, park elden geçirilecek, hayvanat bahçesi geçici olarak Florya'ya nakledilecek.

Halk konserleri ise bu yıl son kez yapılıyor.

Peki halkın, büyük kalabalıkların, düşük gelirli kesimlerin bir gezme ve eğlenme imkânı ortadan kalkıyor mu? Bu uygulamayı bir başka mekâna taşımak en uygun yoldur. Bu mekân ise *Yedikule* dışında, *kazlıçeşme*'de dericilerin boşalttığı geniş alan olabilir. Bu alanın imar durumunu, mülkiyetini, bu konuda geliştirilen projeleri bilmiyorum. Umarım orayı da bir alışveriş merkezi, bir plazalar yumağı haline getirmezler. Tez zamanda ağaçlandırılabilecek, halkın gezmesine eğlenmesine, halk konserlerine uygun hale getirilebilecek ve bu suretle uzak İstanbullardan gelen kesimlere hizmet verebilecek, kalabalıkları tarihi yarımadanın dışında bir yerde buluşturabilecek bir mekân orası.

Teklif bizden, takdir yetkililerden...

İSTANBUL'U KURTARMAK

Geçtiğimiz günlerde yapılan iki toplantı dikkat çekti. Biri UFO'larla ilgili idi ki, bu toplantının yapıldığı salona girmek için uzun kuyruklar oluşmuş, bayağı izdiham yani. Bak, bak, bak... İkincisi *Osmanlı'nın 700. Kuruluş yıldönümü* ile ilgili ki, bu toplantı beklenen ilgiyi görmemiş.

Bu tuhaf kıyas yazıya koyduğumuz başlıkla doğrudan ilişkili. Çünkü öteden beri Osmanlı'nın başkenti İstanbul'un *"kurtarılması"* konusunda çok söz işittik, çok yazı okuduk.

Bugün için İstanbul deyince akla ne gelecek peki? Bir ucu Gebze'de, öteki ucu Çatalca'da. Habipler Köyü de İstanbul, Çavuşbaşı da. Ancak biz sadede gelelim. İstanbul deyince elbette ki, eski tabir ile *nefs-i İstanbul*'u (Sur içi) düşünüyoruz. İlaveten başta *Boğaz*, sonra *Üsküdar, Eyüp Sultan* ve *Pera*. Ardından temel insanî ihtiyaç unsurları dile getirilir. Hava, su, konut, ulaşım, çöp vb. Daha düne kadar hemen her gece, tv.lerin seyyar istasyon kurup hava kirliliği raporları yayımladıkları, *"Zehirleniyoruz"* çığlıkları atılan günleri unutmayalım. Susuzluk kapıya dayandı, iki aylık suyumuz kaldı feryatlarını unutmayalım. Çöp dağları oluştu, kolera yayılacak diye atılan manşetleri unutmayalım. Şükür *Tayyip Erdoğan* yönetiminde bu temel meseleleri aştı İstanbul. İnsanlar unu-

tur, tarih unutmaz. Elbet ibret alınırsa. Konuyu dağıtmayıp, yeniden "koruma ve kurtarma" kavramlarına doğru çekersek, sur içi İstanbul bakımından neticesi alınamayan mesele bölgeye yığılan nüfus olarak karşımıza çıkıyor. Bu nüfusun dükkânı, çarşısı, oteli, arabası, park yeri, atelyesi vb.

Kesafeti azaltma yolunda eski tarihlerden beri atılan adımlar var. Tahtakale'nin ve benzeri üretim yapılan bölgelerin, Sultanhamam ve Eminönü'nün İkitelli'ye taşınması çabaları sürüyor.

O iş süredursun, geçirdiğimiz on-on beş yıl içinde başka bir oluşum bu yolda atılan adımları boşa çıkardı.

O da Doğu Bloku ülkeleri iktisadî-siyasî oluşumlarına paralel gelişerek meydana çıkan *Lâleli Piyasası*'dır.

Lâleli, sur içinde bir ur gibi büyüdü, yönetim ülkenin ihtiyacı olan döviz meselesi ve milletin ekmeği ile oynamamak gibi gerekçeler ile bu oluşuma çanak tuttu. Sur içi İstanbul'unun nüfus kesafetinin azaltılması en başta bu piyasanın başka bir semte aktarılması ile mümkün olabilir. Hassas bir konu olduğu için yerel ve merkezî yönetim bunu savsaklıyor. İstanbul bugün için sur içinde kalmış Osmanlı mirası ile bir şahsiyet taşımaktadır. O işte ikide bir çıkan yangınlarla kül olan Süleymaniye evleri vb.

Bu bölge ancak bundan böyle bir kültür ve hizmet alanı olarak düşünülmeli. Bütün kirinden, çapağından arındırılmalı. Hatta mümkün olan kısımları ile yayalaştırılmalı (Bu konuda uygulanan Sultanahmet yayalaştırması iyi bir örnektir).

Tayyip Erdoğan'ı seçen İstanbul halkı şehri *"emin eller"*e teslim etmiş idi. Başkan alnı ak, yüzü açık olarak izzet ü ikbal ile

makamından çekildi. Diktiği fidanlar bu bahar da çiçeğe duracak. Aynı ekip bu defa *Ali Müfit Gürtuna* ile umarız bayrak yarışını kazanacak.

Ancak UFO toplantısı ile Osmanlı'nın 700 Kuruluş Yıldönümü toplantısına gösterilen alâkanın kıyası meseleye tüy dikmedi ama, mim koydu.

SEÇİM YAZISI

Bahar İstanbul'a başında bir erguvan taç ile geldi. Bizans araştırmacıları erguvan rengini Bizans sembolü mor ile bir tutuyor. El-insaf, mor menekşe, mor sümbül, mor salkım için kullandığımız mor, hiç erguvana yakışır mı? Onun kendine mahsus bir kırmızı-pembe tonu olduğunu biliyoruz. Bir de ilk çiçek açan meyve ağacının o sarı benekleri ile kızılcık olduğunu biliyoruz. Ardından erik, vişne, kiraz, ayva, elma, kayısı falan açtılar. Diplerinde sümbüller, nergisler. Çiçeklerin ardından yapraklar geldi, bir de akasyaların, atkestanelerinin beyaz salkımları.

Evet bahar ile İstanbul'un neresinde buluşmalı?

Şair Nedim bir beytinde "Bir elinde gül, birinde mey geldin ey sâki" diyor, "Şaşırdım kaldım acaba hangisini alsam; gülü mü, meyi mi, yoksa seni mi". Şimdi biz Emirgân'a erguvan seyrine mi çıkalım önce, yoksa baharı tepeden temaşa için Çamlıca'ya veya Yûşâ'ya mı uzanalım.

"Yahu İstanbul'un kalabalığı tâ oralara kadar sardı, biz daha ileriye gidelim" diyerek Anadolu Kavağı'na kadar yürümek de var. Belki orada Yoros Kalesi'ne çıkar, Karadeniz'den boğaza giren bir kuruyük gemisinin izine takılırız. Belki bir sarı papatya koparırız, belki bir tutam kokulu ot.

Veya Kanlıca'da yoğurdumuzu kaşıkladıktan sonra doğru Mihrabat Korusu'na çıkalım. Oradan körfezdeki dalgın suya bakar, hulyalara dalarız.

İstanbul âşığı yazarlarımızdan birinin sözüdür, şimdi hatırlayamadım: "Bir semtte otururken, birden başka bir semtin özlemi ile tutuşuruz" diyor. Bu kadar hücuma, yıkıntıya, hor kullanıma, istilaya rağmen şu baharın indiği günlerde benzer özlemleri ben de yaşıyorum. Mihrabat Korusunda iken, gönlüm Beşiktaş/Yahya Efendi Dergâhı'nın o bütün sesleri yutan sükunetine, renkli camlardan halılara, oradan duvardaki levhalara yansıyan ışıklara, bütün bunlardan oluşan iç musikiyi dinlemeye hazırlanıyor.

Derken kendimi Eyüp Sultan'dan Karyağdı Tekkesi'ne doğru yokuşu çıkarken buluyorum. Piyer Loti Kahvesi'nde bir çay içip Haliç'in gittikçe erguvan tüllere bürünen panoramasına dalıyorum.

Aynı anda Beylerbeyi'nde, elimi uzatsam denize dokunacak bir kıyı kahvesinde; Kandilli'de, Vaniköy'de, Çengelköy'deki çınarın altında oluyorum. Çarpıntılı kalbim "Sulara gidelim, sulara" diye haykırıyor. Çırçır'a, Hünkâr'a, Kaymakdonduran'a koşuyorum.

Hâsılı şu baharın başa vurduğu günlerde bir "seçim" yapmanın zorluğu ortada. Galip Dede ehl-i sevda'nın bu mevsimde kafayı yediğini boşuna söylememiş:

Esürdi cûş-i muhabbetle ehl-i sevdâ hep
Dimağa bûy-i cünûn verdi rüzgâr-ı bahar

ÇUKURÇEŞME

Sultanahmet Meydanı kenarında, *İbrahimpaşa Sarayı* (Türk-İslâm Eserleri Müzesi) bitişiğinde, çeşme türleri bakımından belki de İstanbul'da tek kalmış bir *Çukurçeşme* vardı. Bu tür çeşmeler adından da anlaşıldığı gibi toprak zeminden epeyce aşağıda kurulmuştur. Gerek kapladığı yer, gerek dört cephe yan yana, gerek tarihinin eksikliği bakımından görkemli olan bu çeşme ne yazık ki lülelerinin oyuklarına kadar çöp ve moloz doldurulmuş, harap bir vaziyette kaldı. Sultanahmet Meydanı gibi her unsuruna itina etmek lazımgelen bir mahalde bu ihmal doğrusu kabul edilebilir olmaktan uzaktı.
Neyse ki geçtiğimiz günlerde *Eminönü Hizmet Vakfı* ve *Turgut Yılmaz*'ın katkıları ile çeşme onarılarak hizmete açıldı.
Kitabesi olmadığı için hakkında yeterli bilgi yok. *Semavi Eyice* Hoca'nın yazdığına göre Kanuni döneminde *Mimar Sinan*'a yaptırılan *"Kırıkçeşme"* su tesislerinin bir parçası olduğu kaynaklarda belirtiliyor.
Eskiden bu çeşmenin üzerinde namazgâhtan mescide döndürülmüş *Üçler Mescidi* bulunuyordu. Mescit 1930 larda yıkılmış, ancak haziresinde bulunan üç kabir hâlâ çeşmenin üzerindedir. Aynı tarihlerde çeşme akar vaziyette iken, daha sonra suyu da kesilmiş. Çeşmeye Terzihane sokağının başın-

dan bir rampa ile iniliyor. Restorasyon sırasında bu rampanın orijinal taş döşemesi muhafaza edilmiş. Bir set üzerinde yanyana sıralanan dört cepheli çeşme klasik dönem Osmanlı mimarisinin sade ve âhenkli çizgilerini yansıtıyor. Ayna taşları bulunmayan çeşmelerin orijinal yalakları yokolmuş. Eyice Hoca'ya göre meydan kenarındaki bu büyük çeşmenin varlığı burada yapılan eğlence ve yarışlar sırasında su temini gayesine matuf olabilir. Ancak kaynaklarda *Atmeydanı Çeşmesi* adıyla da anılan bu yapının bir *saka çeşmesi* olduğu da kayıtlı. Bilindiği üzere Osmanlı döneminde evlere ve iş yerlerine arka veya hayvan ile su taşıyan kişilere *saka* denirdi. *At sakası* ve *arka sakası* diye ayrılan sucular gedik usulü ile çalışır, ancak kendilerine tahsis edilen çeşmelerden su alırlardı.

Melamî ulularından *İsmail Mâşukî*, bazı müridleri ile beraber bu çeşme önünde katledilmiştir. İki kabri olan Maşukî'nin birinci mezarı çeşmenin az ilerisinde eskiden kahve, şimdi lokanta olan binanın arka kısmında, öteki Rumelihisarı Kayalar Mecsidi haziresindedir.

Bu katil hadisesi sebebi ile çeşmeye "Siyaset çeşmesi" dendiği de olmuştur. Asıl siyaset çeşmesi Topkapı Sarayı'nda Orta Kapı yakınında bulunur, burada pek çok kişi başı vurularak idam edilmiştir.

Söz Sultanahmet'ten açılmış iken yetkililere bir düşüncemi de iletmek istiyorum. O da Yerebatan'daki Halide Edip büstünün bulunduğu küçük alandaki iri havuz hakkında. Bu küçük alanda bu koca havuz çok sakil durdu. Yapıldığı günden bu yana su dolu olmadığı bir yana çöp kutusu vazifesi

görüyor. Bu sakil havuzu kaldırmak en iyisi. Alanda yaşlandıkları için (zaten fidan iken ikiye ayrılmış, uzun süre telle bağlı kalmışlardı) kesilen iki erguvan, yeniden yeşerirse o çerçeveye gerekli rengi, gölgeyi ve letafeti yansıtacaklardır.

İstanbul da belki de tek kalmış *Atmeydanı Çukurçeşmesi*'ni ihya eden kişi ve kurumlara teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bilhassa suyunu da akıttıkları için. Suyu akmayan bir çeşme kadar hüzün veren ne olabilir?

İSTANBUL'UN AĞAÇLARI

Bundan epeyce bir zaman önce İstanbul'da artan kavak nüfusu üzerine bir yazı yazmıştım. Gerçekten de bilhassa bahar aylarında, kavaklar o bildik pamucuklarını her yanlara saldığında, birden etrafımızda, gelip geçtiğimiz güzergahta ne kadar çok kavak olduğunu farkediyoruz. Pamucuklar rüzgâra kapılan döngel taneleri gibi her yana giriyor, burnumuza kulağımıza doluyor. Kavak, esasen Anadolu'nun çorak bölgelerinde, ırmak boylarında rasladığımız bir ağaçtır. Arkadaşı söğüt ile birlikte asırlar boyu Anadolu insanına yoldaşlık etmiştir.

Anadolu'dan İstanbul'a yönelen göç dalgasının ne boyutta olduğunu şu yükselen kavak nüfusu bile teyit ediyor. Gecekondu mahallelerinin küçük bahçelerinde büyüyen kavaklar bir tarafa, en mutena semtlerimizde, lüks apartman aralıklarında bile kavaktan geçilmiyor. Üstelik en çok dikilen de sanayide kullanılan, çabuk büyüyen, biçimsiz ve arsız Kanada kavakları. Oysa İstanbul'un kendine mahsus ağaçları var. Başta çınar, sonra ıhlamur ve erguvan olmak üzere.

Bildiğiniz gibi İstanbul Büyük Şehir Belediyesi iştiraklerinden olan *İSFALT* aracılığı ile şehirde bir ağaçlandırma faaliyeti yürüttü, yürütüyor. Bu çerçevede *"İstanbul'a yüzbin ağaç"* kampanyası gerçekleştirildi. Bunun paralelinde *"Kent*

ağaçlandırmaları sempozyumu" ile *"Uluslararası Ekoloji Konferansı"* gibi organizasyonlara ev sahipliği yapıldı.

Recep Tayyip Erdoğan'ın bunca yaptığı iş unutulsa bile diktiği ağaçlar unutulmayacak.

İSFALT ağaçlandırma ile ilgili faaliyetlerini bu defa önemli bir kitap çalışması ile çerçeveledi. İÜ. Orman Fakültesi Öğretim üyelerinden *Prof. Dr. Faik Yaltırık, Prof. Dr. Asuman Efe, Doç. Dr. Adnan Uzun*'un birlikte hazırladıkları *Tarih boyunca İstanbul'un park bahçe ve koruları ile egzotik ağaç ve çalıları* isimli eser okuyuculara sunuldu.

Önsöz'de çalışmanın amacı şöyle özetlenmektedir: "İstanbul'da hüküm süren iklim şartlarında gelişme gösteren egzotik bitki türlerinin envanterini çıkarmak. Tohum çelik gibi materyal arayan kişi ve fidanlıklara yardımcı olmak. Öğretim amacı ile yapılacak olan uygulama ve ekskürisyonlar için hangi bitki türlerinin nerelerde yetiştirildiğini göstermek. Kurulması düşünülen hayvanat ve botanik bahçelerinin ağaçlandırılmasında, park-peysaj planlarının hazırlanmasında yardımcı olmak. İstanbul park ve bahçelerinde, korularında ender görülen bitki türlerinin mutlak korunmasını sağlamak için dikkat çekmek."

Eserin girişinde İstanbul'daki orman ve bitki örtüsü ile, eski Türk bahçeleri üzerine bilgiler verilmektedir. Büyük boy, kuşe kâğıt ve zevkli bir baskısı olan kitapta pek çok fotoğraf yer alıyor.

İstanbul'un köylüler eliyle söğüt ve kavak istilasına uğradığı şu günlerde bu eşsiz şehrin ağaç ve bitki envanterinin ortaya çıkarılması, ona yakışan bir ağaçlandırmanın yapılmasında emeği geçen herkesi tebrik ediyorum.

KAVANOZDAKİ ADAM

"Kavanozdaki Adam" yönetmen *Mesut Uçakan*'ın belki de en iyi filmi idi, yıllar önce TRT de dizi filim olarak gösterilmişti. Biz bu yazıda bu filimden değil de insanları "cam kavanoz"a kapatan bir mimari gelişmeden, dünyada ve ülkemizde hızla yaygınlaşan bir uygulamadan bahsedeceğiz.

İstanbul'da Mecidiyeköy-Maslak hattında yüzeyleri camla kaplı gökdelenler, iş merkezleri hızla yükseliyor.

Akıllı binalar da denilen bu "cam kavanozlar", modern ofis kavramını temsil ediyor. Aydınlatması, ısıtması, havalandırması, asansör sistemi tek bir merkezden yönetiliyor. Bu binalarda kışın üşümeniz, yazın terlemeniz mümkün değil, hava karardığında ışıklar otomatik olarak devreye giriyor, emniyet açısından her türlü tedbir alınmış durumda.

M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi Dekanı *Prof. Dr. Cengiz Eruzun* bu binalar hakkında şu değerlendirmeyi yapıyor: "Habitat'ta İtalya'dan genç bir mimar, bu tür binaları ele alıp Amerika'daki gökdelen örnekleri üzerinde bir konuşma yaptı ve "gökdelenler insanlığın yüz karasıdır" dedi. Amerikalı bir mimar karşılık olarak "Sizin için öyle olabilir ama, bu da Amerika'nın bir gerçeğidir, böyle kabul etmeniz gerekir" diye cevapladı onu.

Batıda sorun olan örnekleri biz sanki iyi bir şeymiş gibi alıyoruz. Yüksek binaların gelişmişliğin göstergesi olduğu söyleniyor. Psikologlar insanın dört kattan yüksek binada yaşadığında psikolojik rahatsızlıklara uğradığını tesbit etmişler. Farkına varmadan rahatsız oluyorsunuz, çünkü insan toprağa aittir. O bakımdan yüksek binalar insana ters düşüyor." (*Adres* der. s. 3.Ekim 1997)

Tabii karşı görüşte olan mimarlar da var. Aslında bütün bunların altında İstanbul'un en azından bazı semtlerini New York, Hon Kong benzeri kılma arzuları yatıyor.

Cam, bilindiği gibi şeffaf bir şey. Bir yüzünden baktığınızda öte tarafı görebiliyorsunuz. Bir bakıma uzayda hem var, hem yok gibi. Bu yüksek binaların dış cepheleri camla kaplandığında bulundukları yerde çok büyük bir hacim kapladıkları halde "sanki yokmuş" gibi algılanabiliyorlar. Tabii bu buluş beton gökdelen ormanının o korkunç görüntüsünü kırıyor, onu daha munis hale getiriyor. Neticede bir "aldanış" yani.

Bu "akıllı binaların" içine düşen ise, bir başka gezegende gibi yaşıyor. Dışarıyla irtibatı kesiliyor, çünkü pencere açmak mümkün değil. Böylece insanoğlu kendini bir cam kavanoza hapsederek, mevsimlerden; günün, zamanın tabii seyrinden kurtarmış oluyor. Yani ne kış var, ne de yaz. Sürekli bahar havası ama, "sanal" bir hava bu.

İnsanlar "karakışta yeşil salatalık" yeme uğruna seracılığı geliştirdi. Türlü hormonlar, teknikler ile bizlere kış ortasında domates, kabak sunmaya başladı. Tabii bunların gerçek bir domates ve kabak ile ilgisi yoktu. Ne koku, ne tat bakımından.

Şimdi de insanoğlu kendini "sera"ya sokuyor. Bakalım burada yetişen nesillerde insanlıktan neler kalacak. Mesela gerçekten gülüp, gerçekten ağlayabilecekler mi?
Allah'a ve âhırete imanını kaybeden ve dünyaya hakim olan bir görüş, asırlarca insanın tabiata karşı mücadelesini yüceltti. Şimdi bu mücadele bizatihi insanın kendisine yöneldi. Bu insan "kendini aşmaya" çalışıyor şimdi. Aksini söyleyenlerin bütün ikazına rağmen sürüyor bu yolculuk. Ziyandaki insanın yolculuğu.

BİR TUTAM YEŞİL-BİR AHŞAP ADA

Güneşli bir pazar günü Kocamustafapaşa'ya doğru gidiyorum.
Dilimde elbette ki Yahya Kemal'in, İstanbul'un hemen her semtini asırlar boyu yaşatacak mısraları:

Koca Mustâpaşa: Ücrâ ve fakir İstanbul!
Tâ fetihten beri mü'min, mütevekkil, yoksul,
Hüznü bir zevk edinenler yaşıyor burada
Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rüyada.
Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyetimiz
Ki biziz hem görülen, hem duyulan, yalnız biz.
Mânevî çerçeve beş yüz senedir hep berrak;
Yaşayanlar değil Allah'a gidenlerden uzak.

Derken aniden Topçu Emin Bey Çıkmazı'nda o ahşap binaya raslıyorum. Bir tutam yeşillik ve bir ahşap ada. Yahya Kemal'in şiirinden kalmış bir iki mısra gibi. Yaklaşıyorum. Cümle kapısı üzerinde yazıları artık zor okunan bir kitabe: Beşikçi Tekkesi.
Burası Nakşi tarikatından Beşikçizade Şeyh Hacı Süleyman Efendi (Öl. 1799) tarafından kurulmuş. Daha sonra Halvetili-

ği benimsemiş. Bu tekke şeyhlerinden Beypazar'lı Ali Efendi Halvetiliğin Çerkeşî kolunu kuran Çerkeşî Seyyid Hacı Mustafa Efendinin halifesi, aynı tarikatın İbrahimî kolunu kuran Kuşadalı İbrahim Efendi'nin (Öl. 1845) mürşididir. 1852 den itibaren Halvetiye'nin Sümbülî kolundan Şeyh Sadeddin Efendi (Öl. 1866) posta geçmiş, tekke bu tarihten itibaren Sünbülî hüviyeti kazanmıştır. Baha Tanman'ın yeni İstanbul Ansiklopedisi'nde yazdığına göre son şeyhi Nurettin Bey'dir (Öl. 1977). Çıkmaz sokakta çocuklar top oynuyor.

Ahşap bina ve bahçesinden yine eski günlerde olduğu gibi etrafa bir sükunet yayılmakta. Cümle kapısı parmaklıklarından içeriye bir göz atıyorum. Tekkeye doğru giden yolun sol tarafı hazire, mezar taşları hatıralara ve ebedî bir düşünceye dalmış duruyorlar. Budanmamış ağaçlar yeni bir baharı müjdelemek için tomurcuklarını patlatıyor. Tekke binası harabolmuş ama ayakta. Biri gelsin de beni ihya etsin diye bekliyor sanki. Kimbilir? Gün gelir burası da, ağaçlarını ve mezar taşlarını, haremlik ve selamlığını kaybetmeden ihya olunur. İstanbul camileri zaman içinde müslüman halkımızın sahip çıkması sonucu bir bir ele alındı, pek çoğu yeniden ibadete açıldı. Yine de meselâ sadece Eminönü mıntıkasında bulunan camiler haritasına baktığımızda onlarca caminin artık yerlerinde bulunmadığını görebiliriz. Bu manzara bizi kedere sevkedebilir. Ama söylediğim gibi yeni yapılanlar, eskilerin ihyası (Mesela Vefa Camii, Cezerî Kasım Paşa Camii vb. gibi) yine de içimizi ferahlandırıyor.

Ama tekkeler öyle mi ya!..

Kapatıldıklarından bu yana her geçen gün birini binasıyla,

arsasıyla kaybetmişiz. Çokları mülk olduklarından sahiplerinin himmetini bekleye bekleye göçüp gitti. Kimilerini yangın, kimilerini imar hareketleri sildi-süpürdü.

Son yıllarda eski ve metruk bazı medrese binalarının bazı kurum, kuruluş ve vakıflarca ele alınıp ihya edildiğini gördük. Bunlar yine eskiden olduğu gibi birer kültür yuvasına dönüştüler. Yazılarımızda misallerini vermiş idik. Elbette ki medreselerin taş yapı olmaları onların zamana karşı mukavemetlerini artıran bir husustur. Tekkeler ise eğer bir cami ile bitişik bulunmuyorlarsa, çoğu ahşap olduğundan elden çıktı.

Şimdi kenarda köşede, bir tutam yeşillik-bir ahşap ada olarak boynu bükük duranlar var. Bunların gözden çıkarılmaması, ilgililer tarafından mevzuat ve kanun neyi gösteriyorsa ona uygun olarak topluma kazandırılması en büyük dileğimiz. Bu yolda atılmış adımlar da vardır. Bu adımlar atılacak diğer adımlara emsal teşkil edebilir, örnek olabilir.

İstanbul yüzyıllarca bu adaların nefesi ile soluklardı. Betona bulanmış sokak ve caddelerimize, mahallelerimize, hayatımıza, bu ebru güllerini katmaya çalışalım.

İKİ DÜNYA-SERVİLER VE SÜKÛN

Yine Kocamustafapaşa ve yine Yahya Kemal'in şiiri.
Herhalde bu gezimiz boyunca bu şiir bizi takip edecektir. Gerçi etrafta şairin vasfettiği ahşap evler, eğri-büğrü taş kaldırımlı sokaklar, serviler ve mezarlıklar yok; ama onların hatırasını yaşatan adacıklar, merkezler (Sümbül Sinan gibi) ve unsurlar yine var. Yine âhıret ile yaşadığımız dünyanın arasındaki duvar her an geçilecekmiş gibi ince duruyor.

Bir bahar yağmuru yağmış da açılmış havayı
Hisseden kimse hakikat sanıyor hulyayı
Âhıret öyle yakın seyredilen manzarada
O kadar komşu ki dünyaya duvar yok arada
Geçer insan bir adım atsa birinden birine
Kavuşur karşıda kaybettiği bir sevdiğine.

Serviliklerde sükûn, yolda sükûn, evde sükûn
Bu taraf sanki bu halkıyla ezelden meskûn
Bir afîf aile sessizliği var evlerde;
Örtüyor fakrı asâletle çekilmiş perde
Kaldırımsız, daracık, iğri sokak, doğru sokak..
Her geçildikçe basılmış ve düzelmiş toprak.

Kuru ekmekle, bayat peyniri lezzetle yiyen,
Çeşmeden her su içerken: "Şükür Allah'a" diyen
Yaşıyor sade maîşetlerin en safında
Rûh esen kuytu mezarlıkların etrafında.

Bir yerel seçim arefesindeyiz. Caddeler bayraklarla donatılmış. Artık etrafta pek iğri, büğrü sokak kalmamış. Sokaklar servilerle birlikte değişime uğramış. Çeşmeler yok olmuş, henüz ayakta olanlar ise suyunu kaybetmiş. Kuru ekmekle beyaz peyniri yiyenler şiirde anlatılan günlerin fakir atmosferinden kurtulmuşlar, yol kenarlarında sıralanan otomobiller koyun sürüleri gibi yatıyorlar.

Peki bütün bunlar Kocamustafapaşa ahalisinin ruhunu karartmış mı?

Sanmıyorum. O ruh yine yaşıyor ve yine her su içişinde Cenab-ı Hakk'a şükrediyor. Memleketin her tarafından kopup gelen insanlar burada nüfusu artırmışlar, birbirleri ile kaynaşmışlar. Seçim atmosferine rağmen etrafta bir taşkınlık bir gulgule gözükmüyor. Yine evlerin pencerelerinde perdeler asaletle çekilmiş duruyor.

İstanbul'un görünürde kaybolmuş dokusu, zahiri manzarası insanı irkiltebilir. Hele bu şehrin eski günlerini yaşamış olanlar için bir hüzün fırtınası estirebilir. Doğrudur. İstanbul'un imarı bir bakıma bedevîlerin medenî bölgeleri işgali gibi duruyor. Ama burası İstanbul; pek kısa bir zamanda onun ecdat tarafından asırlar içinde yoğrulmuş ruhu yeni sakinlere de sirayet etmektedir. Onlar da bir Hekimoğlu Camii ve Külliyesi'ni, Bir Yedi Şehitler mıntıkasını, Sümbül Sinan bereketi-

ni kavrayacaklardır. Ve benim müşahedem kavramış oldukları cihetindedir.

Bahar güneşinin altında yürürken Yahya Kemal'in tasvir ettiği sükûneti duymanız mümkün değil. İnsan ve otomobil karmaşası, nüfus kesafeti bunu engelliyor. Bahçeleri tahrip eden, yanaşık düzende ve yüksek kurulan binaların ruhu cendereye aldığı söylenebilir. Bütün bunlar tahribine hep birlikte katıldığımız İstanbul'dan elde kalandır. Ama, yine de o ruhu Hekimoğlu Külliyesi'nin avlusuna girdiğinizde birden karşınızda bulursunuz.

Yani yine yaşadığımız dünyadan çıkıp, adımınızı âhireti duyuran bir âleme atmış gibi olursunuz.

Elbette ki bu şükredilecek bir husustur.

Hem şükredilecek, hem de bütün bunları bize miras olarak bırakan ecdada teşekkür edilecek.

Haftaya inşallah Hekimoğlu Ali Paşa Camii'den Sümbül Sinan'a doğru yürüyüşümüzü sürdüreceğiz.

ABDAL YAKUB İLE HEKİMOĞLU ALİ PAŞA

Geçen hafta olduğu gibi bu hafta da Kocamustafapaşa'dayız. Yine önümüzde Yahya Kemal'in şiiri, yine bize kılavuzluk ediyor.

Dört asırdır inerek câmie nûr üstüne nûr
Yerde bulmuş yaşayanlar da, ölenler de huzûr.
Ona hâlâ gidilirken geçilir bu yoldan,
Göze çarpar ölüm âyetleri sağdan soldan,
Sarmaşıklar, yazılar, taşlar, ağaçlar karışık;
Hâfız Osman gibi hattatla gömülmüş bir ışık
Mu mezarlıkta siyah toprağı aydınlatıyor,
Belli, kabrinde o, bir nûra sarılmış yatıyor.

Yahya Kemal, şiirin bu bölümünde Hattat Hafız Osman'ın da medfun bulunduğu Sümbül Sinan haziresini anlatıyor. Ama biz henüz yolun başındayız. Yani Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin önündeyiz.

Burada nefis bir sebil, çeşme ve türbe bulunuyor. Tazyinat ve yazılar görülmeye değer. Hele bir de çeşmeden su akmış olsa, sebilden dağılmış olsa.

Bahçeye girdiğinizde dışarı ile irtibatınız kesiliyor sanki. Ba-

kımlı, temiz, sükûn içinde bir bahçe. Kuş ve kanat sesleri. Bir kedi yeşil çimenler üzerine uzanmış güneşleniyor. Şadırvan kıyısında bir iki ihtiyar.

Hekimoğlu Ali Paşa, I. Mahmud devri sadrazamlarındandır. Cami 1734 tarihinde inşa edilmiş. Üslup bakımından klasik devir camilerinin aynısıdır. Kare planda olan sahnı, altı ayağa dayanan altı kemerli, altıgen bir taban üzerine yapılmış büyük bir kubbe ile örtülüdür. Kıble tarafından taşan bir bölümde mihrap yer almakta. Dış görünüşüne bakıldığında bir barok etkisinin başlangıcında olduğunu anlarsınız.

Ben, camiden önce türbe ile ilgileniyorum. İki bölümlü türbenin birinde Abdal Yakub Dede ile halefleri, ötekinde Hekimoğlu Ali Paşa ile aile efradı medfun.

Abdal Yakub Dede'nin hayatı ve tarikatı ile ilgili pek bir şey bilinmiyor. Tekkesi önce Halvetiliğin Cihangîrilik kolunu, sonra da Kadiriliğe intikal etmiş. Tekkenin 19. asrın ikinci yarısında ihya edilen harem ve selamlık bölümleri günümüze kadar gelmiş, şimdilerde mesken olarak kullanılıyor. Mutfak ve hamam kısmı metruk.

Tekke ilkin şimdiki şadırvanın yerinde kurulu imiş. Ali Paşa külliyesini yaptırırken ilk tekke binasını yıktırarak şimdiki yerinde yeniden inşa ettirmiş.

Türbe kapısı üzerinde talik yazı ile şu dörtlük okunuyor:

Türbe-i Gazi Ali Paşa'ya eyle yadigâr
Rûh-ı pâkin şâd idüb eyle güşad-el-Fatihâ
Türbe-i Abdal Yakub ile Şeyh İbrahim'e
Gel rıza ile dua eyle oku bir fatihâ...

Camiye girdiğimde mevlid okunuyordu.
Küçük bir cemaat, mevlidhanların arada bir okudukları ilahiler ile kendilerinden geçmiş gibiydiler. Cami'nin içi ferah, mavi ve lacivert renklerin hakim olduğu çinileri harika. Yalnız siyah-beyaz halde duran tezyinatı iç karartıyor. Nefis bir mermer minberi var. Vitrayları da çok sade ve güzel. Eğer günün birinde tezyinat yenilenirse umarız bu sadelik göz önünde tutulur ve bozulmaz.
Küçük bir çocuk olanca masumiyeti ile mevlid şekerlerimizi dağıtıyor.
Bu mekanlardan, cami ve türbelerden, sebil ve şadırvanlardan içiniz yıkanmış, ruhunuz yükselmiş bir yenilenme bilinci ile çıkıyorsunuz.
Evet, dışarıda bir başka dünya var. Ama bu dünya, özümüzü muhafaza eden bu adacıklar sayesinde bizi kendimizden koparamıyor.
Aziz okuyucular... Yolunuz düşerse Hekimoğlu Ali Paşa Camii'ne mutlaka uğrayın. Kocamustafapaşa semtinin bu eşsiz zîynetini, bu manevî mekânını ziyaret etmeden geçmeyin.

BAHAR BAŞLANGICI VE SÜNBÜL KOKUSU

Birkaç sayıdır süren Kocamustafapaşa yolculuğumuzun son durağındayız şimdi. Okurlarımız bu yolculuğu Yahya Kemal'in ünlü *'Kocamustâpaşa'* başlıklı şiiri ile birlikte sürdürdüğümüzü biliyorlar. Şair şöyle diyor:

Gece şi'riyle sararken Kocamustâpaşa'yı,
Seyredenler görür Allah'a yakın dünyayı.
Yolda tek tük görülenler çekilir evlerine,
Gece sessizliği yayılır semtin her yerine,
Bir ziyaretçi derin zevk alarak manzaradan,
Unutur semtine yollanmayı artık buradan.
Gizli bir his bana, hâtif gibi, ihtâr ediyor;
Çok yavaş, yalnız içimden duyulan bir sesle diyor;
"Gitme! Kal! Sen bu taraf halkına dost insansın;
Onların meşrebi, iklimi ve ırkındansın.
Gece, her yerdeki efsunlu sükûnundan iyi,
Avutur gamlıyı, teskîn eder endîşeliyi
Ne ledünnî gecedir! Tâ ağaran vakte kadar,
Bir mücevher gibi Sünbül Sinan'ın rûhu yanar.
Ne saadet! Bu taraflarda, her ülfetten uzak,
Vatanın fâtihi cedlerle beraber yaşamak!...

Evet, bizim de burnumuza semte yaklaştığımız sırada sünbül kokuları geliyor. Yusuf Sinaneddin Efendi kiliseden çevrilen Kocamustafapaşa Camii ve çevresini öylesine bir manevî hava üfürmüş ki, asırlar geçtiği halde azalmayıp artıyor denebilir.

Avluda fotoğraf çekmeye çalışırken, çoktandır görüşmediğimiz *Cahit Baltacı* dostumuzla karşılaşıyoruz. Sonra doyumsuz bir sohbet başlıyor. Külliyenin baş imamına bahçede mümkün olursa her mevsim sünbül yetiştirmelerini salık veriyorum. Zaten bazı yerlerde kökleri duruyor ve çiçekler uçvermiş bulunuyor. Camii mihrabındaki sünbüller bu çevreden nasip almaya gelenleri birer himmet, incelik ve zerafet sembolü olarak karşılıyorlar.

Evet, aziz okuyucular.. Vatanın fatihi cedlerin torunları bu semt ve mekanlarda, eskisini aratmayacak bir ruh hali ile yine âsude ve yine birarada yaşamaya devam ediyorlar. Sanıyorum Yahya Kemal'i de imrendiren bu yakınlık, bu sıcaklık, İslâm'ın bu kardeşlik hukukudur.

Şadırvan'ın kurumuş servi ağacının, türbenin ve hazirenin etrafında bitmek tükenmek bilmeyen bir ziyaretçi zinciri oluşmuş durumda. Beni hüzünlere garkeden sadece ahşap tekke binasının (üst katı) yanmış olması. Bina orada öylece harap bir biçimde duruyor. Oysa onu İstanbul'daki mevcut ahşap tekke binaları içinde ayrı bir yere koyar ve severdik. Baş imam oranın tekkeye mensup ailenin mülkü olduğunu, bu sebeple onların izni olmadan tamiri cihetine gitmenin mümkün olmadığını izah ediyor.

Ne olur varisler bu kabil binaların toplùma mal olmuş birer

sembol olduğunu kavrayabilseler. Bu binalarda artık tesbihler çekilip, zikirler edilmese, devranlar kurulmasa dahi; onların geçmişten günümüze gelen bir inanç ve kültür nümunesi olduğu su götürmez. Mimarî ve tarihî değerleri yanında manevî değerleri var. Ayrıca onlar bugün için külliye çerçevesinde sürdürülen diğer faaliyetlere mekan olarak katılabilir, yeniden toplumun hizmetine sokulabilir.
Yahya Kemal şiirinin sonunda şöyle diyor:

Kopmuşuz bizler o öz varlık olan manzaradan,
Bahseder gerçi duyanlar bir onulmaz yaradan;
Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
Budur âlemde hudutsuz ve hazîn öksüzlük.
Sızlatır bazı saatler dayanılmaz bir acı,
Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı

Şairin şiiri yazdığı yıllardaki ruh halini anlıyoruz. Ancak kendisi müsterih uyuyabilir artık. Bilsin ki kökü kesilen ağaç yeşermiştir yeniden, sünbüller her bahar açmaktadır ve Kocamustafapaşa semtinden her yana manevî bir hava esmektedir.

BİTPAZARI'NDA BİR MÜCEVHER

Gûya İstanbul'u dolaşıyoruz.
Burnumuzun dibinde duran şehrin en güzel camilerinden birini daha yeni görebildik.
Efendim onu mutlaka uzaktan görmüştürsünüz. E-5 den Cevizlibağ'ı geçip Topkapı altgeçidine doğru giderken yolun sağında duruyor. Yoldan minaresi ile, ahşap son cemaat mahallinin çatısı seçiliyor.
Bu cami asıl adı ile *Arakiyeci İbrahim Ağa Camii*'dir. Arakiye, kavuğun, daha sonraki yıllarda da fesin altına giyilen takke'nin adıdır. Arak, Arapça "ter" demektir. Bu itibarla arakiye, ter alan, ter toplayan demek oluyor. Pamuklusu ve sadesi olduğu gibi, tiftikten ve yünden yapılanları da vardı. Sonraları yalnız "derviş serpuşu" mânasına kullanılmıştır.
Bu ad halk arasında "takkeci" diye anıldığından, caminin ismi *Takkeci İbrahim Ağa Cami, Takkeci İbrahim çavuş Camii* ve *Takkeci Mescidi* şekillerinde yaygınlık kazanmıştır.
Bugün avlusundaki müştemilat içinde 1986 da kurulmuş bu isimde bir derneği bile var.
Trakya Otogarı'nın bitişiğindeki Bitpazarı (ve pazar günleri kurulan geniş pazar) camiye gidişi engelliyor bir bakıma. Öteki taraftan, yani E-5 cenahından giriş zaten yok. Böylece

orada bir güzel caminin varlığı çoklarınca meçhul kalmış oluyor. Oysa taş duvarlı avlusunun üç yerden taş kemerli kapısı var. Etraf hep derme-çatma işyeri, baraka, depo. Civarda ailelerin meskun olduğu bir yer bulunmuyor.

Cami 1591 de inşa edilmiş. Bu tarihi gösteren kitabesi var. Kare plan üzerine yapılmış olup kesme taş ve tuğla kullanılmıştır. Çatısı ahşap lakin içeriden kubbelidir. Son cemaat yerinin sütunları ahşaptır. II. Mahmud zamanında tamir edilmiştir.

Hadikatü'l-Cevâmi'de banisi İbrahim Ağa'nın bitişikteki sebil içinde medfun olduğu zikredilerek taşında şu beyitlerin yazılı olduğu kaydedilmektedir:

Sahibü'l-hayrat olup bu şehdi
Adn-i cennet içre ola meskeni
Yaptı ihya eyledi cennette yerin
Ana yoldaş ede hûrânı mu'în

Hadika buranın aynı zamanda bir Halveti Dergâhı olduğunu söylemekte, cuma günleri zikir yapıldığını belirtmektedir.

Girişteki ahşap son cemaat mahallinin çatısı yeni tamir görmüş. Ancak burası taş avlu duvarları, köşedeki çeşme, sebil, kuyu mezarlık vb. olarak bütünü ile ele alınmalı ve ihya edilmelidir.

Cami'nin içinde nefis İznik çinileri bulunmaktadır. Duvarlar bir baştan bir başa çini ile süslenmiştir. Öyle ki bu dışarıdan hayli harap görünen, İstanbul Sur dışı camisinde böylesine bir çini cümbüşü ile karşılaşabileceğinizi hayal bile edemez-

siniz. Ahşap kubbe ortasında yarısı silinmiş nefis bir yazı gözüküyor. Biri minberin yanında diğerleri son cemaat tarafından birkaç direk çatıyı destekliyor. Mihrap üzerinde çok güzel bir talik yazı var. Çinilerde ahudutları, karanfiller. Ahşap kesimlerde silik kalem işleri. Üst kat pencerelerinin bir kısmı kırık, o civarın sıvaları dökülüyor. Pazar günü öğle namazını burada kılıyorum.

Bit pazarı ve diğer pazarın esnafından teşkil olunan geniş bir cemaatı var. Fakat bu cemaat sanıyorum sadece pazar günleri bu kadar kalabalıktır. Cami'nin etrafında yerleşim bulunmaması bir talihsizliktir.

Bahçedeki paçalı tavukların, hint horozlarının arasından geçerek avludan çıkıyorum. Bahçe dahi bakıma ve düzeltilmeye muhtaç.

Şu İstanbul'un en umulmadık köşelerinde mücevher gibi parıltılı eserlere rastlamak mümkün. *Takkeci İbrahim Ağa Camii* de bunlardan biri. Umarım çinileri ve ahşap yapısı ile meşhur olan bu cami, ehil ellerde restore edilir, avlusu ve çeşmesi; kuyusu ve sebili ile layık olduğu ilgiye kavuşur.

SOLGUN BİR GÜL OLUYOR DOKUNUNCA

İstanbul'a gelişimin üzerinden yirmi iki yıl geçti. Bir taşralı olarak yerleştiğim bu şehri geçen zaman içinde tanımaya çabaladım. İstanbul kendini kolay ele veren bir şehir değildi ve zor oldu bu iş. Zor, çünkü "İstanbul kimliği" artık çok derinlerde bulunuyor. Elmasın parıltısını yakalamanız için madenin üzerini kaplayan kalın çamur tabakasını sıyırmanız gerekiyor.

Ben mekân ve eşya ile bağlantısı derin olan bir kimseyim. Oturduğum şehri, geçtiğim sokakları, binaları, ağaçları, insanları tanımak; onlarla ünsiyet kurmak isterim. Yoksa çekeceğim yabancılık beni boğar. Elbette ki benim mekâna, mekânın da bana katkıları olacaktır. Oysa İstanbul'u istila eden taşralılar bu şehri tanımaya pek gayret göstermiyorlar. İki unsur birbirine yabancı, birbirine küs ömür tüketiyor. Aslında tükenen şehrin kendisi. İstanbul'dan, gerçek İstanbul'dan arta kalan şeyler.

Onlar işte; her dokunuşta solgun bir gül oluyorlar.

Artık evlerin önlerinde, balkonların kenarında ahşaba tırmanan mor salkımları göremiyorsunuz. Meselâ Beyazıt Meydanı'nda şimdilerde Hat Sanatları Müzesi olan o güzelim medresenin batı duvarına yaslanan bir erguvan ağacı ansızın bir

kolunu kaybediyor. Bir çeşmenin ayna taşı bir gece bilinmeyen bir yolculuğa çıkıyor. Belki o gece içine artık baykuşlar tünemiş bir ahşap yalı yine bilinmeyen sebeplerle yanıveriyor.

Aslında biz taşralılar İstanbul'un kalıntısı ile karşılaştık. Çünkü şehir en azından elli yıldan bu yana insafsızca delikdeşik edildi. Kaldıramayacağı kadar nüfusu taşımaya mahkûm oldu. Ve sonunda hüzünle başını öne eğerek teslim bayrağını çekti.

Müstevliler sur içinden taştı, sur dışını ve mücavir alanları da mülklerine kattılar. Yetmedi, tepelere tırmanıp bayraklarını diktiler. Şehrin suyu, havası, ağacı, toprağı, çiçeği, böceği ayaklar altında kaldı ve ezildi.

Kitaplardan ve eski insanlardan okuyun dinlediğimize göre, çok değil elli sene önce, İstanbul ahalisi sebzesini ve meyvesini kendi bahçesinde üretiyormuş. İstanbul yeşillikler içinde bir cennet misali imiş. Zaten yabancı seyyahlar da onun bu tabiatla barışık yapısına hayran olmuşlardır.

Yapılan binalar, evler, hanlar, çeşmeler, köşkler, yalılar, sokaklar esas itibarı ile tabiatla uyum gözetilerek vücut bulmuş. Şimdilerde her nasılsa bir köşeye sıkışıp kalmış bazı avuç içi kadar mekânlarda, meselâ bir Galata Mevlevihanesi avlusunda, Kandilli'de iskeleden tepeye doğru kıvrılan sokağın başında, Rumelihisarı önlerinde, Boyacıköy'ün arka sokaklarında, Beşiktaş Yahya Efendi Dergâhı girişinde bu uyumun neşrettiği musikiyi hâlâ duyabilirsiniz.

İstanbul ne yazık ki, modernleşme döneminde şanına layık bir imar hareketine, bir plan uygulamasına sahne olamadı.

Yapılan iş onu parselleyip satışa çıkarmak olmuştur.
Şehrin varsa eğer şimdilerde bir kimliği, onu ecdadın tepelere kondurduğu selatin camilere borçluyuz. İslâm şehirlerinin camiyi merkez alan dokusuna borçluyuz. Hâlâ servilerin salındığı yeşil kalan tek unsur mezarlıklara borçluyuz.
Yeryüzünde hiçbir şey baki değil. Geleneğin teşekkülünde ve zaman içindeki işlevinde de betonlaşma, donup kalma yok. Her yeni nesil onu yeniden üretebilmeli ki, gelenek feyizli akışına devam etsin. Yani Fuzulî'den sonra, Bakî ve Hayalî; Nedim'den sonra Şeyh Galib gelebilsin.
İstanbul bütün örselenmişliğine, hoyratça tahribine rağmen kendisine saygı ve şefkatle yaklaşanlara sırlarını ifşa edebilir. Bu şehri sadece modern iktisat ve ticaretin emrine verirseniz az zamanda sükût eder. Onun harcında inanç, ahlâk, ilim ve kültür var. Mekân bize halîm olmayı, feragat ve merhameti, hizmet ve hörmeti telkin eder. Had ve hak duygusunu getirir.
Mimarideki standartlar bunun için önemlidir. Bir pencerenin nereye konulacağı ve hangi ölçülerde olacağı bir medeniyetin asırlık tecrübesinin sonucudur. Yoksa camından baktığınız pencereden görünecek manzara hiç de iç açıcı olmaz.
Ben Balat sahillerinde, Çıklasın'da, İcadiye'de, Eğrikapı surlarında ve Merkezefendi'de dolaşırken içimde hep hasret burcundan seslenen bir ilahiyi gezdiriyorum.

Göçtü kervan kaldık dağlar başında

SULTANAHMET MEYDANI KALABALIĞA KARŞI

Dışarıya gidip gelen arkadaşlar mesela Londra'dan falan bahsederken şehrin içinde yer alan yeşil alanları başa alıyor, yeşilliği anlata anlata bitiremiyor, o büyük parklardan, parkların tenha ve temiz yollarından sözediyorlar.

İstanbul elbette ki vaktiyle kendine mahsus, bizim medeniyetimize mahsus bir anlayışla yapılandığından, ağaç ve bahçe ile olan münasebeti, böyle kamuya açık parklar ile vücut bulmamıştı. Zaten buna lüzum da yoktu; çünkü daha kırk elli yıl öncesinde İstanbul'un tamamı bir yeşil alan, bir ağaç, bahçe ve çiçek cenneti idi. Ahşap evlerin ve konakların, hatta yer yer apartımanların bile kendilerine ait küçük de olsa bir bahçesi bulunuyordu. Bu bahçede her aile kendisine yetecek kadar meyve ve sebze yetiştiriyor, yetiştirme imkânları olmayanlar da şehrin bazı bölgelerinde sık raslanan bostanlardan ihtiyaçlarını temin ediyorlardı.

Sonra işte herkesin malumu olan imar ve inşa faaliyetleri başladı. Çeşitli iktidarlar, belediye başkanları, hükümetler ve liderler zamanında çıkarılan kanunlar, yapılan planlar ile şehir bu klasik yapısından soyunarak modern bir hale getirildi. İstanbul'da uygulanan planlar ve bunlara ne kadar uyulduğu konusunda *İstanbul* dergisinin ilgili sayısı (sayı: 4-1993)

ibretamiz bilgiler vermektedir.
Şimdilerde dahi bu planlardan bazıları yürürlüktedir ve şurasından burasından törpülenmektedir.
Şehre kazandığı sanayi özelliği sebebi ile yıllar boyu akıp duran göç, büyük bir arsa-arazi spekülasyonu doğurmuş, bunun her devirde kaymağını yiyen türedi zenginleri olmuştur. Sonunda en nihayet yüklü bir devenin geçebileceği sokaklar aynen korunurken, bu sokakların iki yanına, birbirine bitişik hisar gibi apartımanlar dikilmiş, nefes alacak bir boşluk dahi bırakılmamıştır. Şimdi artık tarihi yarımada içinde belki sadece bir Gülhane Parkı ile ona bitişik sayılabilecek Sultanahmet Meydanı yeşil alan olarak gözüküyor.
Bu sakil durumu geç de olsa farkeden yöneticiler çaresizlik içinde ancak kıyıları doldurup tesviye ederek yeni parklar açmaya uğraşıyorlar. Dalan zamanında yürütülen Haliç projesi ile bu yolda epeyce mesafe alınmış idi, ondan sonra Sarayburnu'ndan başlayıp Bakırköy'e kadar uzanan sahilde, ve buna benzer şekilde Üsküdar ve Kadıköy sahillerinde yeni parklar yapılmaya devam edildi.
Sultanahmet Meydanı'nın Topkapı Sarayı ve Ayasofya ile olan bağlantısı, ayrıca bizatihi kendisinin tarihi bir mekan olması hasebi ile başta turist kafileleri olmak üzere yerli ziyaretçilerin de en fazla rağbet ettikleri yer olduğu gözleniyor.
Bilhassa yaz aylarında, cumartesi-pazar günleri, Gülhane konserlerinin de pompalaması ile bu civara büyük kalabalıkların toplandığını izliyoruz. Oysaki tarihi mekanların taşı, ağacı, binası, toprağı ile bu kadar yükü kaldırmaya mecali yok, olamaz da. Her gün o kadar kişi bir mermer basamağı

çiğnese, mermer bile aşınır.

Dolayısıyla çimler ve çiçekler üzerinde konaklayanlara, bir çam gölgesinde (parkın ortalık yerinde) nevalesini açmış, çocuğunu beşiğe yatırmış kaynana-gelin birlikte zeytinyağlı dolmaları mideye indiren (gelip geçenlerin bakışına aldırmayarak), ve çöplerini de en yakın ağacın dibine boca eden kimselere daha sık raslamaya başladık. Bunun önünü almak mümkün değildir.

Zabıta tedbirleri sel gibi gelen bu kalabalığı durdurmaya yetmez. Belki bir ciddi tedbir olarak Gülhane Konserleri'nin iptaline gidilebilir. Belediye buradan elde ettiği geliri gözden çıkaracak ama buna karşılık İstanbul'un en mutena tarihi mekanını tahribattan bir nebze olsun kurtaracaktır.

Asıl büyük tedbir, İstanbul dışının büyük kalabalığını kendi semtinde tutacak yeni yeşil alanların açılmasıdır. Zaten o semtlerin insanları da kavurucu sıcaklarda, çoluk çocuk tıkış-tıkış terleyerek tâ gülhanelere kadar gelmeye teşne değil. Gelenlerin bir kısmı merak saikı ile geliyor ama büyük kesim kendi semtinde böylesi bir imkanı göremediğinden harekete geçiyor.

Nefesdarlığı çekiyor İstanbul, tedavisi zor bir hastalık bu...

ŞİŞEDEKİ SU

Büyük şehre ilk geldiğimde beni şaşırtan en önemli olay şu oldu: Akrabalardan biri ile lokantaya gitmiştik, yemek arasında su içmek istedim, masaya iki şişe su geldi.

Ben şişelere bakarak alıklaşmış olmalıyım ki, akraba ağabey "içsene" diye uyardı. Doğrusu şişe suyunu başka bir şey sanmıştım. Hani cam sürahilerde sunulan sirke, limon suyu veya başka bir şey gibi. Akraba ağabey şişeleri açtı, bardaklara doldurdu, içtik.

- Suyu niye böyle şişede veriyorlar, sürahiye doldurup masalara koysalar da, herkes istediği zaman içse olmaz mı, diye saf saf sormuşum. Akraba ağabey gülümseyerek, şişe suyunun kaliteli olduğunu, şişede ve parayla satıldığını anlattı. O yıllarda musluklardan akan su hâlâ içiliyordu.

Yemek süresince bir türlü aklımın almadığı şişelere bakıp durdum. Su şişeye girmiş, parayla satılıyor.

Allah'ın suyu yani.

O yaşıma kadar böyle bir şey görmemiştim. Çeşmelerin gürül gürül aktığı yerlerden geliyordum. Çok ağırıma gitmişti bu, bir türlü kabul edemiyordum.

Şimdi şu mahut "su savaşları"nı düşününce, istikbalde suyun petrolden daha kıymetli hale geleceğini öne süren yazıları

okuyunca, bir dünyadan ötekine geçmiş gibi oluyorum.
Gerçekten de ayak bastığımız, nefes aldığımız, yiyip-içtiğimiz dünya değişiyor. Tabiatın içinde gayrı-tabii bir ortam oluşuyor (tıpkı bir fanus gibi) ve biz farkında olamadan orada yaşamaya başlıyoruz. Kankırmızı bir karpuz mevsimini beklemeden kapımıza dayanıyor. Karakış'ta domates, zemheri de çilek yiyoruz. Çıplak ayak ile toprağa basamadan ömür tükeniyor. Deniz suyundan içme suyu, türlü-çeşitli yapay gübrelerden yiyecek üretiyoruz. İnsan-taibat ilişkileri böyle yapaylaşırken; insan-insan ilişkileri de aynı yolu takip ediyor. Gerçek bir kahkaha, içten bir gözyaşı, kalpten gelen bir "merhaba" bulamıyoruz.
Gerçeğin kaybolup imajların hakim olduğu bir ortamda, acaba diyorum şiirin, sanat ve kültürün yeri, hâlâ bizim eskiden bildiğimiz yer midir?
Karacaoğlan şöyle diyor:

İnsanoğlu yer yüzüne gelince
Kur(u) ağaçta meyve bitmiş gib(i) olur.

Biz şimdi ne doğana doğru-dürüst sevinebiliyor; ne ölene yeterince üzülebiliyoruz. Galiba buna vakit yok.
Sombahar dergisinin son sayısında (artık çıkmayacak) şöyle deniyordu: "Sombahar'a altı yıl içinde 1500'ün üstünde şairden şiir geldiğini saptadık. Sombahar'ın bir iki istisna dışında satış sayısı 800-900'ü geçmedi. Yani öyle bir nokta söz konusu ki, dergimize şiir yollayan kişilerin dahi Sombahar alıp okumadığı bir gerçek"..

Yaşadığımız dünya her an bizi "hakikat"ten koparmaya uğraşıyor. Bunu sağlamaya çalışan muazzam bir sistem ile boğuşmaya mecburuz. Galiba geleceğin üzerinde yükseleceği sanat ve kültür hamlesi bu trajik mücadeleyi ele alacak.
Veya hoşça vakit geçirmek için bir oyun ve eğlence aracı olsun diye üretilen sanat eserleri (!) bu yolda yeni başarılar kazanacak.

İSTANBUL TEKKELERİ

Araştırmacı-yazar *Ekrem Işın* ile *Kanal 7* televizyonu için bir belgesel yapımına giriştik. Ağustos ayından bu yana çalışıyoruz. Filmin ilk bölümü Perşembe gecesi gösterilecek.

Ekrem konu ile ötedenberi ilgilenen, yazılar yazan bir arkadaş. Ben de İstanbul gezilerimde tekkelerden pekçoğuna uğramıştım. Lakin herhalde mamur olanlarına uğramışım ki, bu defa dolaştığımız yerler bende büyük bir hüzün uyandırdı.

Efendim, usule uygun olarak Eyüp Sultan Tekkeleri'nden başladık. Hani İstanbul'u gezmeye de oradan başlamak âdettir ya.. Eyüp'de bazıları meçhul yüzü aşkın tekke var. Biz tabiatıyla birbirine yakın olanlardan başladık. Bunlardan bazıları bir programı dolduracak gibi, bazıları ancak ikisi üçü biraraya gelerek bir program tutuyor. Çünkü çoğu yılların tahribi ve ihmali ile neredeyse mezar taşlarına varıncaya kadar ortadan yokolmaya yüz tutmuş. Tekke binaları, harem, selamlık, tevhidhâne yıkılmış-yokolmuş, geride bir küçük hazire kalmış, o da neredeyse çöplüğe dönmüş.

İstanbul'da tarihî mekânlar içinde en bakımsız kalanlar bu kabil tekkeler. 1925 yılında kapatılışlarından sonra çoğu ahşap bu yapılara sahip çıkan olmamış. Bazı sahipler de za-

manla kıymet kazanan arsaları satmışlar. Meselâ o ünlü *Bahariye Mevlevîhânesi*'nden geriye sadece küçük bir mescit kalmış. Oysa fotoğraflarından anlaşıldığı kadarı ile, burası Haliç kıyısında büyük bir arazi üzerinde, koca bir sahilsaray gibi yapılmıştır. Derviş hücreleri, matbah, erkekler ve hanımlar için hamam, harem, semâhâne, selamlık, mescit, bahçe ve bostanlar ile, Osmanlı sivil mimarisinin ilginç örneklerinden olan müessese ortadan kalkmış.

Hadi o bir yana, netice itibarı ile Dalan'ın Haliç projesi sonucu üzerindeki fabrikalar kaldırıldıktan sonra, arsası bir güzel park haline getirilmiş. Ya 19. asrın ünlü bir "Mesnevîhâne"si olan *Hatuniye Tekkesi* için ne demeli? Piyer Loti Kahvesi'nin bulunduğu tepenin altında, Gümüşsuyu mevkiinde koca bir bahçe öylece duruyor. Geniş araziyi çevreleyen duvarlar yer, yer yıkılmış. Ağaçlar bakımsızlıktan kurumuş, mescit yıkılmış, geriye bir yarım minare kalmış. Haziredeki mezar taşlarından çoğu devrilmiş, bazısı kırılmış. Öyle ki tam bir çöplük manzarası arzediyor. Harem binalarından arta kalan bakımsız bir ahşap evde fukara aileler barınıyor.

Bahariye Mevlevîhânesi karşısında, Silahtarağa Caddesi kıyısında duvar dibinde geniş mezarlığının kalıntısı kalan *Taşlıburun Tekkesi*'nin hâli içler acısı. Galiba yol yapımı sırasında bazı mezar taşları da o hazireye atılmış. Hazirenin içinde resmen çöp bidonları bulunuyor ve bütün çöpler oraya atılıyor. Tekke binalarından hiçbir eser kalmamış. Oysa Taşlıburun İstanbul'un önemli Sadi tarikatı merkezlerinden biri imiş.

Geniş mezarlığın bir ucunda da *İhtifalci Ziya Bey*'in mezarına rastladık.

Diyeceğim şu: İstanbul halkının günlük hayatında, dinî ve manevî hayatında, sanat ve kültüründe çok önemli rol oynamış bu kuruluşların, her biri birer hazine değerinde olan kalıntıları ilgi bekliyor.

Yaptığımız program bu ilgiyi bir nebze uyandırabilirse ne mutlu bize...

HAYAL ŞEHRİN HAYALET SAHİPLERİ

Geldiler ve bu güzelim şehri berbat ettiler... Böyle de olmaz ki şekerim, ipini koparan İstanbul'a doluyor... gibi cümlelerle sürüp giden bir "yakınma edebiyatı" devam ediyor. *İslâm Çupi*'de Milliyet'in pazar ekinde (28 mayıs) bu kervana katılmış. "Kendi mutfaklarını, kendi töre tesbih ve kasetlerini, kendi yıkanmazlıklarını, İstanbul'a dilini çevirmiş kendi lehçelerini, kendi müzik âletlerini bu 1000 yıllık kentin gönderlerine bir müstevli bayrağı gibi çeken taşra..." diye karabudunun karabıyıklılarına veryansın ediyor. Pazar ekine bir "antikacı dükkanı" açtığına göre o da "Beyaz Türkler"e karıştı galiba...

Efendim 1940'larda (tek parti devri) İstanbul'un taşraya açık ne kadar deliği varsa, devletin görünmeyen denetimi altında imiş. Bilhassa Haydarpaşa ve Topkapı girişleri sıkı kontrol edilir; şehre girmesi münasip görülmeyenler geldikleri yere postalanırmış.

Şurası iyice biliniyor ki, İstanbul tarihi boyunca göç almış bir şehirdir. İmparatorluk başkentinin ahçıları Bolulu, bahcıvanları Arnavut olurdu ama bu yörelerden paşa da çıkmakta idi. İstanbul o devirde dev bir atelye, dev bir imbik, dev bir medrese gibi kendisine dahil olanları kendi potasında yoğurur,

kendi hamuruna katardı. Dersaadet ile taşra arasında bir dünya görüşü, bir kültür farkı yok gibi idi. Sivil mimari örnekleri, evler, çeşmeler sadece İstanbul'da mı vardı sanki? Bugün bile bu ahşap konakların örneklerine Kemah'ta, Göynük'de, Tosya'da, eski maraş'ta raslayabilirsiniz. Atıf Efendi Kütüphanesi'nin bir eşi Erzurum'da bir taş ev olarak karşınıza çıkabilir. Urfalı da, Elazığlı da, Konyalı da mahurdan okumayı, hicaz taksimini biliyordu. Devlet ile millet birbirine küs değildi.

Ne zaman ki, Dersaadet'te gidişat ve âdetler değişti, işte kopukluk oradan başladı. Pera yakasında yükselen apartımanlar yerli işbirlikçileri davet etmişti. Saray da buna çanak tutunca, bu yakada oturanlar öte yakadakilere (Sur içi İstanbul) karşı etraflarına bir çit çekmeye başladılar. Semtlerini, dostlarını, âdetlerini, kültürlerini değiştirdiler; bununla da kalmayıp ötekileri hor ve hakir görmeye başladılar. Bu ayrı-gayrılığın traji-komik macerasını bütün bir XIX. asır edebiyatından okumak mümkündür.

Sonra sonra köprülerin altından çok sular aktı.

İstanbul için kimler hangi planları yaptı ve bu planları kimler hangi amaçlar için uyguladı, bunları biliyoruz (Bilmeyenler mimar-düşünür *Turgut Cansever*'in kitaplarına bakabilir. *Şehir ve mimari*/ Ağaç Yay. 1992; *Ev ve şehir*/ İnsan Yay. 1994). Görülecektir ki, bu şehrin çarpıtılması taşradan gelenler tarafından değil, burada oturup kentin rantını yiyenler tarafından başlatılmıştır. Dededen kalan konakları kat karşılığında laz müteahhitlere satanlar herhalde Arapkirli, Çankırı'lı, Sivas'lı değildi.

Elbette ki girilen yolun gereği İstanbul'da şehirleşme denen

vakıadan hissesine düşeni alacaktı. Ama herhalde böyle değil....
Şehrin gelişmesine, yeni kimlik ve kişiliğine, yoluna ve suyuna, ulaşım ve kalitesine yön veren taşralı mıydı?
İmara açılmaması gereken yerleri imara açanlar kimlerdi?
O taşralı diye küçümsenen insanlar yıllarca şehrin kenarında durdular. Hizmet sektöründen başka bir işe el atmadılar.
Kapıcı, hamal, işportacı, kömürcü olarak bodrum katlarında barındılar.
Gel diyince geliyor, git diyince gidiyorlardı.
Yani bunların barınması, eğitimi, işi, aşı yoluna kondu da; adamlar "yok istemezük" mü demişti.
Aksine diliyle, davranışı, inancı, üstü başı ile alay edildi; çoğu kere adam yerine konmadı.
Eh.. "Alma mazlumun ahını, çıkar âhenset âheste" denilmiş...
Şimdi taşra bendini yıkmış durumda.
Elbette ki bir sel misali akıyor şehirlere...
Sel bu, önüne geleni yıkar, geçtiği yerleri harap eder.
Bütün bu gelişmeler olurken "Hayal şehrin sahipleri" neredeydiler....
Pera Palas'ta, Hilton'da, Büyükada'da, Moda'da ne yapıyorlardı.
Galiba ciddi bir nazım plan üzerinde çalışıyorlardı.
Gelişen dünyada gelişen İstanbul'un meselelerini tartışıyorlardı.
Ve bütün bu bilimsel bulguları harfi harfine uyguladılar.
Bürokratlar, siyasiler, iş adamları, sanatçılar hepsi... Hepsi....
Onlar yaptı da, taşralı bozdu ha...
Vay be...

SAYIN CEMİL ÇİÇEK'E AÇIK MEKTUP

İstanbul'da mevcut tekkelerin en azından bir görsel envanterini çıkarmak üzere arkadaşım Ekrem Işın ile birlikte uzun süreden beri "İstanbul tekkeleri" adlı bir belgesel hazırlıyoruz. Kültür ve medeniyetimizin en etkili kuruluşlarından olan bu müesseseler yeni bir ihya hareketini bekliyor. *Kanal 7* seyircileri, ecdat yadigârı binaların ve mezarların ne durumda olduğunu görmektedir. Bu kuruluşlar esasen Vakıflar'ın uhdesindedir. Teşkilat mevzuat, bütçe ve eleman itibarı ile bütün tekkelerin ihyasını elbette göğüsleyemez.

Ne var ki, bunlar arasında bazıları fevkalade önem arzetmektedir.

Yenikapı Mevlevîhânesi, İstanbul tekkeleri içinde hem bina, hem alan itibarı ile en büyük eserdir. Yer darlığı sebebi ile tekkenin tarihçesinden bahsetmeyeceğim. Lakin şurası bilinmeli ki, bu kuruluş tasavvuf tarihimizdeki yeri bir yana, Klasik Türk musikisi açısından son derece önemli bir mevkide bulunuyor. Bilindiği gibi bu sene *Dede Efendi yılı* ilan edilmiştir.

Dede Efendi'nin yetiştiği ocak burasıdır. Sadece o mu? Büyük bestekâr *Itrî*'den tutun, Ali Nutkî Dede, Abdülbakî Nasır Dede, Künhî Dede, Vardakosta Mehmed Ağa, Osman Sela-

haddin Dede, Rauf Yekta, Subhi Ezgi ve adını sayamadığımız pek çok bestekâr, musikişinas bu ocaktan yetişmiştir. Öyle ki bu kuruluş âdeta yerli musikimizin konservatuvarı mesabesindedir.

Musiki dışında mimarlık açısından da asrın başında vücut bulan millî mimarî hareketi temsilcilerinden *Mimar Kemaleddin*'in eseri olması ayrı bir yönüdür.

Sultan Reşad zamanında yenilenen bina, geçirdiği yangınlar ve tahribattan sonra bile esas itibarı ile ayaktadır. Ne yazık ki semahanesi ve türbe kısmı yakın bir tarihte yanmıştır.

Bizler "İstanbul Tekkeleri" belgesel programı çerçevesinde bu kuruluşumuzu da enine boyuna tanıtacağız. Ve o zaman şu günlerde içinde bulunduğu terkedilmiş hali gözler önüne serilecek.

Bugüne kadar binayı yenilemek, kiralamak, başka amaçlar için kullanmak isteyenler olmuştur. Hatırladığım son teşebbüs, Sayın *Semra Özal*'ın kurduğu vakıf için binayı istemesi olmuştu, akim kaldı.

Sayın Cemil Çiçek, şimdiye kadar bir politikacı olarak gösterdiğiniz performans, kültür meselelerimize olan yakınlığınızı, dirayetinizi ortaya koymuştur. Şimdilerde Vakıflar bakanlığınızın uhdesindedir. Sizden ricamız *Yenikapı Mevlevîhânesi*'ni bir görmenizdir. Bu harikulade güzel tarih hazinesi bina, bugün için sığıntı gibi yaşayan *Klasik Türk Musikisi Konservatuvarı* olabilir. Semahane ve türbenin de ehil ellerde orijinaline uygun yeniden yapılması halinde burası bir kültür kompleksi olarak İstanbul'un manevî hayatında eski yerini alabilir. Hatta bazı bölümlerinde diğer klasik sanatlarımız için (Ebru,

minyatür, tezyinat vb) atelyeler kurulabilir. Teklif bizden, takdir sizden...

Benzer bir durum, Eyüp Sultan'da, Haliç kıyısında, bugün artık yerinde olmayan *Bahariye Mevlevîhânesi* için gündemdedir. Belediye Başkanı *Ahmet Genç*, bu önemli sivil mimari eserini eski yerine yeniden kurmak azmindedir. Bu teşebbüs, büyük çapta Büyük Şehir Belediyesi'nin "Sadabad Projesi" ve Haliç'in temizlenmesi ile birlikte koordineli olarak yürürse hedefe ulaşır. Bir başka haber, yine Eyüp Sultan Belediyesi'nin Türbe civarından *Piyer Loti*'ye *teleferik* kurduracağı yolundadır. Bölgenin uhrevî havasını, panoramasını ve tarihî dokusunu yarıp geçecek olan bu uygulamaya inanmak istemiyoruz. İnşallah aslı yoktur.

* *İstanbul Tekkeleri belgesel programı içinde Yenikapı Mevlevihânesi'ni 8 bölüm olarak çektik ve Kanal 7 de gösterildi. Bir yıl sonra Yenikapı Mevlevihânesi çıkan bir yangın sonucu büyük hasar gördü.*

LAHMACUN SARAYI

Ahmet Hamdi Tanpınar Divan edebiyatımız hakkında yaptığı tahlilleri "saray" istiaresi etrafında toplar. Hiyerarşinin tepesi, maddi ve manevi gücün sembolü, düzen ve adaletin gerçekleştiği yer, bir bakıma varoluşun simgesidir o.
Osmanlı ile birlikte "saray" da son buldu. Ama garip bir şekilde (nedir bu, güçlü olma istiyakı mı, bir imaj mı, bir özlem mi) aramızda yaşıyor.
Devlet yıktığı 'saray'ın yerine yenilerini dikiyor: Adliye Sarayı, Belediye Sarayı, Kültür Sarayı vesaire...
Vatandaş bunu icazet almış gibi çoğaltıyor: Düğün sarayı, Spor sarayı, Kitap sarayı, Lahmacun sarayı....
Uzunca bir süreden beri devletin taşra şehirlerinde inşaatları süren kültür sarayları var. Bunlardan bazılarını gezdim hasbelkader. Gerçekten şehirlerin bünye ve cüssesine göre saray sayılabilecek devasa binalar. Tabii bir kısmının tahsisat, inşaat derken yapımı yıllardır sürüncemede kalmış, yapılan yerlerin bazı bölümleri daha hizmete açılamadan kağşamış, akmış, dökülmüş.
Sinema salonları, tiyatro ve bale salonları, artist odaları, laboratuvarlar, kütüphaneler, bürolar, odalar odalar....
Ne olacak bütün bunlar?.

Bu dev binaların önünden geçenler (o şehrin ahalisi) "Ne olacak?" diye sorup duruyor...
Yani kim oturacak buralarda, kim çalışacak, kim ilgilenecek... O bölgeye bırakın gidecek sanatçıyı, bir öğretmen, bir doktor tayin ediyorsunuz, iki ay sonra nasıl kurtulurum, nasıl bir yolunu bulur da tayinimi çıkarırım diye torpil aramaya çalışıyor...
Yerli halk ise büsbütün ilgisiz.
Niçin ilgilensin.?
Onun ilgisi bir şu kadar yıldan beri döviz fiyatları, enflasyon rakamları, yurt dışına kapağı atma yolları, arsa spekülasyonu, üçe almak beşe satmak üzerinde yoğunlaşmıştır.
İnsanların kafasında tek bir şey var, tek bir şey: Nasıl kısa sürede zengin olurum....
Kimse başka birşey ile ciddi olarak ilgilenmiyor. Bunda da haksız sayılmazlar. Çünkü etraflarında her gün böyle yollardan (Bunların başta hayali ihracat olmak üzere türlü çeşitlisini gördük, görüyoruz) zengin olanları görüyorlar.
Okumanın, yazmanın, diploma almanın, makam mevki sahibi olmanın birşey ifade etmediğini şuncacık bebeler bile biliyor artık.
Memleketi bir düzen içre ayakta tutan ölçü ve dengeler (kıymet hükümleri) yerinden oynamıştır. Onlara yeniden iade-i itibar kanazdırılmadıkça hiçbir şey yerli yerine oturamaz..
Para getirmeyen fikir ve sanata da kimse bakmaz.
Kültür Bakanı Anadolu'ya bir sanatçı ordusu gönderiyor. Bunlar taşra vilayetlerinde gösteriler yapacaklar. Gel-geç işler yani. Maya tutması müşkil, hatta muhal..

Ülkede fikir ve sanata prim verilmesi, gerçekten bir ilgi duyulması için bunların oturduğu zeminin meşru, itibarlı, geçerli bir yapıya kavuşması lazımdır.

Bu zemin kolay kurulmaz, süre ve sabır ister. İktisadî düzenin, adaletin, millî eğitimin, sağlığın, siyasî hayatımızın istikrara kavuşması lazımdır.

Toplumsal hayata topyekun bir bakışla eğilmeliyiz.

Bütünü kucaklamayan faaliyetler hiçbir iz bırakamaz. Balık baştan, yani Ankara'dan kokar.

Divan edebiyatının "saray" istiaresi bin yıllık bir sürecin mahsulü. Onu, zıpçıktı lahmacun sarayları ile kıyasa kalkmayalım.

DEVLETİ KURAN İRADE

Dervişin fikri neyse zikri de odur, misali biz de söz konusu ettiğimiz meseleleri daha ziyade dolaştığımız mekânlardan devşiriyoruz.

"İstanbul Tekkeleri" belgesel programını çekerken Yenikapı Mevlevihânesi'nde epeyce çalıştık. Topkapı surları dışında, oldukça geniş bir araziye kurulmuş, etrafı duvarlarla çevrili bu mevlevihanenin ziyaretçisi pek fazla değil. Yine de ağaçlı avlusunda dinlenirken bizleri görüp merak saiki ile gelenler oldu.

Bunlardan biri 25-30 yaşlarında, Adıyamanlı mı, Malatyalı mı, Siirtli mi olduğunu şimdi hatırlayamadığım bir genç.

Avluya edeble girdi, binalara, mezarlara saygı ile baktı, bize de aynı tavrı gösterdi. İki eli ile ellerimizi kuvvetle sıktı, tasavvuf terbiyesi görmüş bir hal ile hatırımızı sordu.

Mevlevihane'nin boş ve bakımsız hali kendisini çok üzmüştü.

- İstesek burayı bize verirler mi, diye apansız sordu...

Şaşırmış, biraz da hayretle gülümsemiştik.

- Ne yapacaksın burayı, dedim..

Fütursuz cevapladı:

- Sıvarız, boyarız, bakımını yaparız. Artık yurt mu olur,

Kur'ân Kursu mu olur, müslümanlara yarayışlı bir yer olsun...
- Sen buranın ne olduğunu biliyor musun?
- Yoo...
- Burası Türkiye'nin en büyük mevlevihanesi, dört yüz yıllık tarihi var.
- Daha iyi ya, sahip çıkarız işte...
- Ne iş yapıyorsun sen..?
- Eminönü'nde çiğ köfte satıyorum.
- Dükkanın, yerin var mı?
- Seyyarız abi, sizi de beklerim ha, çiğ köftemizi başkalarının yaptığına benzetme..
Hayretimiz kat be kat artmıştı. Bir seyyar çiğ köfteci koca mevlevihanenin ihyasına talip oluyordu.
- Yahu sen bu koca binayı istiyorsun ama, bu büyük bir iştir, nasıl gözün kesti buna.. Yapabilir misin?
- Hele versinler, üç günde işe çıkarırız burayı.. Sen hiç merak etme abi, yapar çatarız Allah'ın izni ile...
Pilava kaşık, kepçeye pala sallayarak Viyana önlerine kadar giden cedlerimizi düşündüm. O cevher, o ruh kuvveti, yüzyılların içinden süzülerek gelmiş, şu karayağız gencin kalbine konmuş idi.
Delikanlıya buranın devlete ait olduğunu, öyle ha deyince kimseye verilemeyeceğini, verilse bile aslına uygun olarak ihya edilmesinin hayli zor olduğunu falan anlattık.
Bu zorluk ve engeller onu tatmin etmemişti. Aynı saygı ile kalktı, aynı sevgi ile ellerimizi sıktı, çiğ köfte davetini tekrarladı, geçip gitti... Belli ki o da gazi-derviş cedlerinin cihad ah-

lakını ve gücünü ruhunda bir potansiyel olarak taşımakta. Bu potansiyeli kaç zamandır, hangi çıkmaz sokaklarda, yad ve yaban yollarda harcayıp durduk. Bitmemiş, tükenmemiş olduğunu görüyoruz.

İŞPORTA

Adam üç tekerlekli arabasında köfte-ekmek satıyor.
Doğubeyazıt'tan mı, Kelkitten mi, Bingöl'den, Bitlis'ten, Kastamonu'nun Araç kazasından mı, nereden gelmiş, önemli değil...
Bizim gibi masabaşında oturanların yaptıkları hesaplar hiç tutmaz ya, yine bir hesap yapalım. Günde elli müşteriye, elli tane yarım ekmek satsa, yüz bin liradan beş milyon eder. Bunun yarısını masrafa yaz, geriye iki buçuk milyon kalır. Hesabı tutturmak için geliri iyice düşürelim, haydi onun da yarısını at geriye bir milyon ikiyüz elli bin kalıyor. Küsuratı da çalıştığı mıntıkada haraç verdiğini kabul edelim, temiz günde bir milyon var...
Ayda otuz milyon ediyor ki, neredeyse umum müdür maaşı. Bu adamın köyünde susuza ektiği buğday ve arpadan yılda bu kadar para kazanması mümkün değildir. Üstelik şehirde sade kendi değil, on yaşındaki çocukları dahil bütün fertlerin iyi-kötü bir iş tutması mümkün.
Şimdi bu kapıyı açık bulan birinin kalkıp şehre göçmesi doğaldır. Köyünde kalsa, yıllar geçse değişecek bir şey yok, çocuklar büyüyor, arazi el kadar, o da her nesilde taksim ediliyor vesaire...

Şehrin bu insanlara tanıdığı avantajları -çoluk çocuğun istikbalini falan- saymıyorum.
İşte meydanları, sokakları, han önlerini, pazarları saran işportanın altında böyle bir gerçek var.
Göç sürdüğü müddetçe işporta yaşayacak...
Buna mukabil yerel yönetimler yaşadığımız mekânları hallaç pamuğu gibi atan işportaya karşı amansız bir savaş vermektedir. Zabıta ile işportacının kaçma-kovalama sahneleri klasikleşmiştir.
Şimdilerde Eminönü Belediyesi semti işportadan arındırmak için köklü tedbirler alıyor. Bu girişimi desteklememek mümkün değil. Sokaklar, meydanlar temizleniyor, etraf o çapaçul panayır havasından arındırılıyor.
Bu taarruz karşısında işportacı elbette mevzi arayacak, bir süre işi tatil edecek, havanın yumuşamasını, yeniden müsait hale gelmesini kollayacaktır. Çünkü gidecek bir yeri, yapacak bir işi yok.
İşportacılık ülkenin içinde bulunduğu iktisadi durumun makro çizgilerinde saklanıyor. Nüfus, istihdam, kalkınma hızı, milli gelir vb.
Bunlara hep bildiğimiz çarpık şehirleşme ve göç meselesini de ekleyince işportacılığın "tarihe karışması" yılan hikâyesine dönüyor.
Yerel yönetimlerin yürüttükleri mücadele belli zaman aralıklarında başarılı oluyorsa da, bu bir türlü süreklilik arzetmiyor.
Bir not: Belki işporta tezgâhları kadar dikkat çekmiyor ama, dükkân sahiplerinin de mallarını dükkânın önüne (yani ya-

ya kaldırıma) yığıp sergilemeleri yakışıksız bir durumdur. Yerel yönetimlerin bu mesele için de tedbir almalarında sayısız fayda var.

* *Bu yazıdaki rakamlar oldukça eski. Ben size Mayıs 1999 da İTO başkanının verdiği rakamları hatırlatayım, mesele daha iyi anlaşılır. Buna göre Beyoğlu'nda bir kestanecinin günlük kazancı 25 milyon, Eminönü'nde balık-ekmek satan 100 milyon.*

NE KAPARSAN KÂR

İnsanlar şehrin kendilerine sunduğu nimetlere "ne kaparsan kâr" anlayışı ile yaklaştıklarında, belki başlangıç itibarı ile kazançlı çıkabilirler. Bu kazanç illa ki mevcut kural ve yasaları ihlal ile ele geçirilmiş olmayabilir. Meselâ içinde türlü ağaçlar, su kaynakları, dinlenme alanları vb. olan bir alana, bütün bunlar yokedilerek çok katlı binalar yapılabilir. Bina sahipleri önceleri bu uygulamanın kendilerine kazandırdığı imkânların sarhoşluğunu yaşayabilir. Ama bir süre sonra mevcut yerleşimin ne âdil, ne sağlıklı, ne de geleceğe dönük olmadığı ortaya çıkar. Silbaştan edilerek atılan adımların doğurduğu sonuçları, zararları giderme süreci başlar. Genellikle umutsuz bir süreçtir bu.

Bazan uygulamanın kamu eliyle ve kaidelere bağlanarak yapıldığını gözleriz. Diyelim, bir yerde işportacı esnafı çalışmaktadır. Yağmur, çamur ve düzensizlik içinde bu insanlar alış-verişlerini zorlukla yapmaktadırlar. Yetkililer harekete geçerek o noktadaki düzensizliği gidermeye, orada bir plan uygulamaya girişirler. Her esnaf için belli metrekarede dükkânlar, prefabrik konutlar inşa edilir; karmaşa sona erer, herkes hakkına razı olur.

Olur mu acaba?

Gördüğümüz tatbikat çokluk tersinedir.
Bir süre sonra dükkân sahipleri iki yanlı olarak tezgâhlarını dükkânların önüne çıkarmaya başlarlar. Oysa orası yaylara ayrılmıştır. Günler geçer, tezgâhların sokağa doğru adım adım ilerleyişine şahit olursunuz.
Her esnaf diğerine misilleme yaparcasına, "ne kaparsan kâr" mantığı ile bir adım öne geçmeye uğraşmaktadır. Elbette bu tutum yine eski karmaşanın bu defa onulmaz bir biçimde ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Artık yayalara, müşterilere geçecek yer kalmaz. Zabıta ile dükkân sahipleri arasında aynı kavgalar yeniden başlar. Memurlar tezgâhların kaldırılmasını ister, ötekiler direnir.
Zaman sonra o sokak yine geçilmez hâle gelir.
Bir sabah kalktığınızda evinizin veya işyerinizin önündeki sokağın park yeri haline getirilmiş olduğunu dehşetle görüyorsunuz. Üstelik sokağın başında tanımadığınız bir adam bu işe kendini memur tayin etmiş, girip çıkanlardan park ücreti alıyor.
Başka bir uygulama da sokakların lokanta haline getirilmesi. Adam köşeye bir büfe açmış, döner ocağını dükkândan dışarı çıkarmış, bitişikteki sokağın içine sekiz on masa atmış, oh ne âlâ, al sana bir açık-hava lokantası.
Belki bir işgaliye ödüyordur bu işgal için, ama orası bir sokak, lokanta nasıl olur?
Oluyor işte.
Gerçi yayalaştırılmış bölgelerde, yetkililerin izni ve düzeni ile bu kabil turizme dönük uygulamalar olur ama; her isteyenin istediği yerde böyle bir şey, doğrusu akla ziyan geliyor.

Biz şehir sakinleri, yaşadığımız beldeyi şurasından burasından didikleyip duruyoruz. Böylesine hor kullanma, "ne kaparsan kâr" anlayışı elimizdeki nimetin kadrini bilmemektir. Türkiye şehirleşme olayını bütün hengamesi ile yaşamaktadır. Bu başıbozuk yapılanma bakalım yıllar sonra karşımıza nasıl bir manzara koyacak? İstikbale bakanları umutsuz kılacak o kadar gösterge var ki...

KUŞ SESLERİ

Evimden çıkıp da, Kanal 7 nin Reşitpaşa'daki merkezine varıncaya kadar uzun bir yolculuk yapıyorum. Oturduğum semt yüksek apartımanlar ile kaplı. Caddeleri otomobiller işgal etmiş durumda. Otobüs durağına gelinceye kadar kendime mukayyet olmaya çabalıyorum. Mazallah dikkatiniz dağılıverirse oracıkta başınıza bir iş gelir. Hadi ben bir yayayım. Yağmurun, karın altındayım. Gelip geçen vasıtalar üzerime çamurlu su sıçratıyorlar. Bin bir güçlük ile otobüs durağına vardığımda ayrı bir cephe savaşına daha gireceğim. Denk gelirse eğer bir Mecidiyeköy otobüsüne ite-kaka bineceğim.

Ya otomobilleri içinde, gûya güvenlikte olanlar. Onların sıkıntısı belki de benden ziyade. Adım adım giden yolculukta vites değiştirmekten, sağa sola dokunmamak için azami itina göstermekten, bir kolu dışarıda direksiyon sallayan magandaların küfrünü işitmekten yorgun düşüyorlar. Hele ufacık bir kaza olmayagörsün; levyeyi kapan, beyzbol sopasına benzeyen odunları kapan iniyor arabadan.

Bu hengamenin içinden çıkmaya çabalayan birine kuş seslerinden bahsetmeye kalkın da görün. "Git be kardeşim, manyak mısın nesin" diye başlayan diskur sesinizi anında keser.

Kesilmiş sesimle Reşitpaşa'ya varıyorum.
Bilmeyenler için söyleyeyim, Reşitpaşa, Boğaz sırtlarında Boyacıköy'ün üstlerinde bir semt. Issız denilecek kertede sakin. Eski köşk bahçelerine kondurulmuş villalar ile kaplı. Tabii çok katlı olmayan mütevazı evleri de var. O eski köşk bahçelerinin, kıyısından köşesinden artmış, budanmamış ağaçlar, çalılar, böğürtlenler ile kaplı noktaları da var. İstanbul'un yedi tepesinden kovulan kuşlar, şimdilik bu çalılıklarda barınıyor. Ve ben oralardan geçerken kuş sesleri ile kaplanıyorum. Bir kuş cıvıltısı bize neyi anlatır? Herhalde topraktan geldiğimizi.
Ağaçtan, yapraktan, tohumdan, çiçekten, meyveden, sudan, dağdan, denizden, buluttan, hayvandan, yağmurdan, böcekten, kırdan, bayırdan, Âdem atamızdan geldiğimizi. Nerede durduğumuzu sarsılarak hatırlarız. Hatırlarız ki, biz, yani insanoğlu çeliğin, plastiğin, poşetin, motorun, betonun, antenin, ekranın, asfaltın çocuğu değiliz. Bir kuşun bir kuşa seslenişinde, patlayan tomurcuğun güneşe gülümseyişinde, yağmurun toprağa değişinde varolan sırrın şahidiyiz.
Geçen gün bir gazetede okudum. Bir müzik evi, dağların uğultusunu, rüzgârın sesini, kuşların cıvıltısını, eşini arayan bir ceylanın meleyişini ve benzeri sesleri CD haline getirmiş. Uygun görüntüler eşliğinde paketleyip satışa sunmuş.
Bizi de paketleyip bir odaya tıktılar. Demek bundan böyle, o plastik odanın içinde rüzgârın uğultusunu, kuşların cıvıltısını banttan dinleyeceğiz.
Eh, ne diyebilirim. Adam tedbirini alıyor. Zaman gelecek dünyamızın üzerinde ne akacak (ve şırıltı sesi çıkaracak) su,

ne esecek rüzgâr, ne ötecek kuş kalacak. Torunlarımız CD den duydukları kuş sesinin ne olduğunu anlamak için arşivlere koşacaklar.

Ey Reşitpaşa'nın kuşları, siz sağolun ve dünya durdukça durun emi...

KÖYLÜLERİ NE YAPMALIYIZ?...

Bana kalsa "rahat bırakmalıyız" derim. Ancak parti ve hükumet programlarında, sosyoloji tezlerinde, şairlerin şuuraltlarında bile bu var. Türkiye'de hâlâ epeyce bir köylü nüfusu barınıyor. Şehirli nüfusun yarısı da, zaten dün köyden geldiği için bu rakama rahatlıkla dahil edilebilir. Sanayi yolu ile kalkınma reçetelerine göre köylü nüfusu ne kadar azalırsa işler o kadar yoluna girecek.

Anadolu yarımadası büyük ölçüde çorak topraklar, dağlar ile kaplı. Yine de köylüyü köyünde tutmak ve kalkınmayı köyden başlatmak için Köy Enstitüleri başta olmak üzere sayısız proje uygulandı. Evet, köye yol, su, elektrik, televizyon falan geldi, ama bütün bunlar fukara köylünün yarasına merhem olamadı. O artık kolaylık ve konforun şehirlerde olduğunu biliyor ve "bir geçim yolu bulurum elbet" diyerek göçmeye devam ediyor.

Şehirlerimiz mevcut sanayi, ticaret, kültür, sağlık, eğitim açısından göçen köylü nüfusunu barındırmak, yoğurmak, ona bir şahsiyet ve iş sağlamak açısından hiç de verimli değil. Şehrin sadece varoşlarında değil, göbeğinde de ellerini ardına atmış dolaşan yüzü bulutlu köylülerden geçilmiyor. İş yok, umut yok. Herşey üç tekerli bir işporta arabasının yürümesine bağlı.

Bu açmazı kıran bir nebze yaraya merhem olan yurt dışındaki iş imkanları idi. Altmışlı yıllardan itibaren yurt dışına taşınan köylülerimiz çok ağır şartlar altında çalışarak hem kendi ailelerini, yakınlarını geçindirdiler; hem de ülkeye döviz taşıdılar. Ama artık o hayal de tükendi.

Nüfus bütün planlama önlemlerine rağmen artmaya devam ediyor. Taşra şehirlerine üniversiteler açıldı, okuma-yazma seferberlikleri yapıldı. Okur-yazar oranı % 90 lara kadar çıktı. Sonunda köy gençleri de kot pantolon üzerine "Boss" yazan tişörtler giymeye başladılar ama, hâlâ yer sofrasında yemek yiyen ailelerin oranı çok yüksek (% 51). Köylü şehre taşınsa bile âdet ve an'anesini, inancını korumaya çalışıyor. Bu yolda şehre damgasını bastığını da biliyoruz. Yeme içme alışkanlıklarından siyasî tercihlerine kadar böyle bu. Değişim sistem ve tercihleri ile köylünün inanç ve eğilimleri arasında bir zıtlık var ki, sürmeye devam ediyor. Aile, akrabalık bağları, hemşehrilik, aynı yöreden olmanın getirdiği dayanışma ruhu bu direnişi desteklemektedir.

Özetle alafranga zihniyet köylüleri kendine benzetemedi bir türlü.

Buna mukabil köylü de eski köylü değil. Çünkü artık ne âşıklar var ortalıkta, ne halk hikâyeleri. Ama dikkat ederseniz televizyonların hemen hepsinde bir türkücünün hakimiyeti söz konusudur. Köylüler işin başa düştüğünü anlamış durumdalar.

Nasıl otuz yıl önce Almanya yolunu bulmuş ve bir çözüm üretmişlerse (ki çok acı sonuçları oldu bunun), bugün bu çözümü Avrupa'daki sermayelerini transfer ederek Anadolu'nun ortasında tatbik ediyorlar. Arslanlar, kaplanlar söyleminin altında yatan budur.

TAVANARASI

Romanlarda, hikâyelerde, gördüğüm filimlerde rasladım tavanarasına. Alacakaranlıkta zar-zor seçilen eski eşyalar ve bunlara sinip kalmış hatıralardan oluşuyordu. Kuyruğu kopmuş, bir kulağı kırılmış tahta at, bir eski bisiklet, sandıklar, kilimler, bakır kaplar, eski mobilyalar üzerlerine birikmiş yılların tozu altında bekleşiyordu. Bütün bunlar buraya niçin çıkarılmıştı ve niçin bekletiliyordu. Vakti gelince indirilip bir ihtiyaç sahibine verilmek için mi, artık gözü görmeyen, kulağı ağır işiten babaannenin hatırı için mi? Yoksa dramatik bir ayrılık ile uzaklara gitmiş kahramanın günün birinde sılaya dönerek geçmişiyle hesaplaşması için mi?

Dedim ya, varlıklı kesime dair edebiyat eserlerinde veya sinemada oluştu bunlar. Benim ve arkadaşlarımın yaşadığı evlerde böyle bir tavanarası yoktu. Biz çocuklar hiçbir zaman filimlerdeki gibi bir tavanarasına sızıp, o karanlıktaki eski eşyaların büyülü dünyasını kurcalayamadık.

Babaannem eski şişeleri, ağzı kırık olanlar dahil atmazdı. Cam eşya nadir bulunurdu çünkü. En kullanılmaz sanılanlarına bile bir takım eczalar koyar, bunu bir vesile ile kullanırdı. Mesela geç iyileşen yaralara tavuk teleği ile ceviz yağı sürerdi. Tuhaf, siyah, koyulaşmış sıvı o cam şişelerden birinde

bulunurdu. Ne takunya teki atılır, ne eski kilim. Eşya son kırıntısına kadar kullanımda kalırdı. Tıpkı ormanda devrilen bir kütüğün, o cansız hali ile milyonlarca organizmaya yurtluk olduğu gibi. Gözden çıkarılmış olanlar ise henüz kullanılır durumda iken bir ihtiyaç sahibine verilirdi.

Şimdi yaşadığımız apartımanların tavanaraları boş. Belki müşterek kullanımdan geliyor bu, belki de insanlar atık eski eşyalarını ikinci konuta, yazlığa falan taşıyorlar ondan. Ya da düpedüz çöpe atıyorlar.

Sokaklarda, apartıman önlerinde poşetlere doldurulmuş çöpler üzerinde kullanılabilir durumda koltuklar, kanepeler, sandalyeler; hatta yataklar, yastıklar görüyorum. Demek bunları eskiciler bile almıyor. Yahut eskici esnafı kalmadı. Oysa "ikinci el" çarşıları da var. Adam üşeniyor bütün bunlara, atıp kurtuluyor. Bu manzara karşısında tüketim toplumundan, israftan bahsetmek istemiyorum. Yoksullar nerede, onu sormak istiyorum.

Adam "Yok kardeşim, yok" diyor; atacağı eski eşyayı birine vermek istemiş, lakin etrafta böylesi bir aile bulamamış. Doğrudur. Varlıklı kesim ile, yoksulların arası iyicene açıldı. Artık bu iki kesim birbirinin yüzünü bile göremiyor. Diyelim içinden geçti adamın böyle bir iyilik; o kadar eşyayı bir araba bulup yükleyeceksiniz, artık nerede ihtiyaç sahibi varsa oraya götüreceksiniz, falan, filan. Uzun iş diyor adam, atıyor çöpe.

Tavanarası eski evlerde kaldı.

Eski evler zaten yokoldu.

Ya eskimiş eşyalar?...

At gitsin...

KASABAYA NE OLDU?

Toplumun pek çok özelliğini, insanımızın kişisel tarihini daha düne kadar büyük ölçüde belirleyen "kasaba" nerede? *Nuri Bilge Ceylan*'ın "Kasaba" filmine biraz da bu merak ile gittim. Bir fotoğraf sanatçısı olan, amatör oyuncular ile çalışan Ceylan, doğrusu çok kendine mahsus bir filim çekmiş. Özellikle kış ve panayır sahnelerindeki görüntüler, atmosfer, kasaba menşeinden gelenleri hatıralarına götürüyordu. Evet, daha düne kadar nüfusumuzun büyük bir bölümü kasabalarda, köylerde yaşıyordu. Kasaba geleneklerin, sözlü kültürün oluşturduğu asırlık bir mirası taşımakta idi.

Kasaba denilince akla *eşraf, esnaf* ve *memurlar* geliyor.

Konak sahibi, binek atına binip araziyi, marabayı dolaşan eşraf çoktan çekildi. Onların çocukları eğer şehre inmeyi beceremediler, malı emlâkı yiyip bitiremedilerse; şimdilerde belki aygaz bayii, benzin istasyonu sahibi veya memleket ile metropol arasında gidip gelen birer otobüs malikidirler.

Esnaf kırık-dökük de olsa, bazı bölgelerde hâlâ eski dükkânlarında oturuyor. Şeker ve un çuvalları, zeytinyağı tenekeleri, bisküvi kutuları, basma ve divitin pazen, kadife, patiska topları, çivi, zincir, halat kıvrımları, baharat kokuları, karasakız ve kahve fincanları arasında.

Yok eğer dükkânları az-biraz yeniledilerse konfeksiyon, orlon, naylon satıyorlar, beyaz eşya ticareti ile meşgul oluyorlar.
Memur tahsildar ve jandarmanın ötesine geçince, nüfus müdürü ve tahrirat kâtibi olarak hatırlarda. Kaymakam vekili ve vekil öğretmen de uzun süre barınmıştır kasabada. Giderek hâlesini ve varlığını tüketti memur. Kasaba memuru en nihayet Memurlar Lokali'nin dumanlı hatırasına sığınabilir. Maddeten ve manen bitmiştir.
Pazarı bile kurulmayan, eşrafı ölmüş, esnafı dağılmış, konakları çökmüş kasabalar artık birer "ölü şehir" niteliğindedir.
Yok eğer bu makus talihi yenebilmiş ise, bir Nazilli, bir Çarşamba, bir Suşehri olmuşlarsa bu defa "il namzedi" diye ikide bir meclise ve mebuslara karşı gösteriye girişebilirler.
Tabii ki onların artık arastası, semercisi, nalbandı, iki yanı dut ağaçları, kavak ve çınarla kaplı sokakları kalmamıştır. Muhtemelen bir veya birkaç bulvara, meydana, heykele, çokkatlı işhanlarına, mahalli gazetelere, hükumet ve belediye saraylarına, düğün salonlarına, halı sahalara kavuşmuşlardır. Üçüncü ligde oynayan futbol takımları vardır. Bir kısmı memleket evladı sanayicilerin yatırımları ile organize sanayi bölgelerine ulaşmış, ihracata başlamış, ha desen "Anadolu kaplanı" sayılacak seviyeye çıkmışlardır.
Yani artık "kasaba"dan kastedilen o sessizlik, o tıkanmışlık, o kendi içine kapanıklık kalmamıştır.
Nereden bakarsak bakalım "kasaba" fiilen yoktur artık.
Ama ruhu yaşıyor. Meclisteki kavgalarda, Hilton'daki düğünlerde, taşra üniversitelerinde, şark köşelerinde.

Roman yazarlarımızdan biri çıksa da, Tarık Buğra'nın "Yağmur beklerken", ve "Dönemeçte" adlı romanlarında resmettiği eski kasabamızın yeni fotoğrafını, ve bu fotoğrafın günümüze kadar uzanan arka planını anlatsa keşke...

GEZ DÜNYAYI GÖR KONYAYI

Henüz Konya'yı görmedim. Utanılacak bir şey belki ama, masasına çakılı ağırkanlı biri için fazla ayıp sayılmaz. Oysa seyahat imkanı elime geçse yurtdışından çok, öncelikle yurtta görmek istediğim yerler var. Tosya, Kastamonu, Konya, Sille vesaire.

Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü'nün yaptığı yayınlar bu tür seyahatler için kışkırtıcı. Hele bir *Konya Albümü* (Fotoğraflarla geçmişte Konya) çıkardılar ki görülmeye değer. Bunun yanında İbrahim Hakkı Konyalı'nın *Konya Tarihi*, ayrıca *Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi Yazma Eserler katalogu-I* ve diğerleri...

Bütün bu işleri yapıp çatanları tebrik ediyoruz.

Konya Albümü cildiyle, baskısıyla, iç düzeni ile (Herhalde Ahmet Kot'un elleri değmiş) örnek bir çalışma. Yayına hazırlayan Prof. Dr. Haşim Karpuz. Katkıda bulunanlar: A. Sefa Odabaşı, Ahmet Köseoğlu, Bilal Söğüt.

Albümü karıştırdıkça o eski fotoğraflar, bu topraklar üzerkinde nasıl bir medeniyetin kurulup geliştiğini, nasıl bir şehir anlayışının vücut bulduğunu bize fısıldıyor. Ve tabii nereden kalkıp nereye ulaştığımızı. Neleri kaybedip neleri kazandığımızı.

Bütün eskişehirlerimiz gibi Konya da bulunduğu mahalle ferihülferah yerleşip genişlemiş. Bir düzlüğe kurulmanın imkânlarını kullanmış. Evler, sokaklar, odun pazarı, buğday pazarı, atlar, eşekler, develer, arabalar, eski insanlar.

İlk parklar, ilk otomobiller.

Sadece binalar ve araçlar yok albümde. İnsanlar da var. Birden karşınıza Mevlana Dergâhı'nın son dedelerinden Ankaravî Mehmed Dede'nin huzur içinde sonsuzluğa dalmış, belli-belirsiz gülümseyen nuranî yüzü çıkıveriyor. Yanında Şehabeddin Uzluk ile Ali Çelebi'nin geleneksel Konya kıyafetleri ile 1912 de çekilmiş bir fotoğrafı. Onun ardından erkek ve kadın kıyafetlerini gösteren resimler. Tezgahı omuzunda bir simitçi, Dergâh kapısı önünde büyük bir ciddiyet içinde kameraya bakan Müze görevlileri. Meram bağ evleri, ve dört gözlü Meram köprüsü. Bahçıvanlar, bir meczub, Dârü'l-eytam'da öğretmenler ve öğrenciler.

Geçip gitmiş bir hayat.

Acaba öyle mi?

Bütün bunlar geçip gidiyor mu?

Hiç sanmıyorum. Bütün bunlar nesilden nesile devredilerek içimizin bir yanında, eksik, yaralı, ama bizi biz kılmaya devam ederek yaşıyor, sonra birden herhangi bir biçimde ortaya çıkıveriyorlar.

Bir duruş, bir tavır, bir hareket, bir Konyalılık alameti olarak. Gönül bütün illerimizin böylesi albümler çıkarmasını arzuluyor.

Bu fotoğraflar, hatıralar, eşya ve insanlar, evler, sokaklar maziden gelip atiye giden insanları basılabilecek bir zemine, yü-

rünebilecek bir yola, bir köke kavuşturuyor. Kişiyi "ne idügi belirsiz" olmaktan kurtarır.
Eski şehirlerimizin kendilerini, simgelerini, sokak ve evlerini muhafaza edemedik, geliştiremedik, ve onları kaybettik.
Şimdi sûretleri karşımızda.
Artık onlara bir ayna gibi bakıyoruz.
Ve sonra şaşkın şaşkın etrafımıza.
Şaşkınlık çok sürmeyecek anlaşılan. İşte Konya bir başlangıç yapmış, bilmiyorum, belki diğer illerde de böylesi girişimler mevcuttur. Bu adımlar insanımıza, şehrimize, hayatımıza yeni ve diri bir gözle bakmamıza yolaçacak.

SAHİL YOLU

Çakılı topçu birliği gibi yirmi beş yıl aynı masada oturan birinin, birdenbire seyahata çıkması ilginç olmalı değil mi? O benim işte... Yıllar sonra Samsun, Trabzon, Rize, Erzurum, Erzincan dolaşıp geldim. Yiyip içtiğin senin olsun, gördüklerini anlat diyeceksiniz. Eh, o zaman ben de biraz ahkâm keseyim.

Samsun'dan Rize'ye neredeyse kesintisiz süren bir *sahil yolu*. Yeşile bakmaktan insanın gözleri yoruluyor. İnşaatlar, inşaatlar, inşaatlar... Bitmemiş inşaatlar, plastik sandalyeler, "kendin pişir, kendin ye"ler..

Ama herhalde en mühim uygulama şu "sahil yolu". Doldurulan deniz, ortası ağaçlı bulvarlar (Rize'de başka ağaç kalmamış gibi kanada kavağı dikmişler).

Gazinolar, daracık kalan yaya kaldırımları.

Denizle insanın arasına, toprakla denizin arasına giren bu sahil yolları şart mıydı yani.

Bütün kıyı, fotokopi edilmiş gibi birbirinin aynı manzaraları taşıyor. Bayağı ve basmakalıp. Oysa bir Ünye ile bir Tirebolu'nun, hele hele Trabzon'un denizle kucaklaşması birbirine benzer miydi?

Acaba diyorum bu uygulama öncesinde, evlerin, insanların,

ağaçların, küçük koyların, balıkçıların, hayvanların, tabiatın doğal hali ile denize yaklaşması nasıldı? Niçin bozduk bunları biz?. Kim akıl verdi? O yolları hiç olmazsa bir iki bölgede sahilden değil de, şehrin ardından dolaştırsak daha iyi olmaz mıydı?

Trabzon'da böylesi bir proje varmış, yıllar önce başlanmış ve yarım kalmış. Yine de hüviyetli bir şehir *Trabzon*. Yüzde onu kalmış olsa dahi kendini bir yerde duyuruyor. Bilhassa eski Trabzon diye bilinen dere içleri. Evler, köprüler, ağaçlar.

Hikâyeci *Nazan Bekiroğlu* ve *Derya Kitabevi* sahibi *Ahmet Bey* ile unutulmaz saatler yaşadık. Hele o Ayasofya yanındaki küçük çay bahçesi. Orası aklımdan çıkmayacak. Niçin?

Bir kere tabii haline müdahale edilmemiş. Zemin tabii çimen. Ne taş, ne asfalt, ne mozayik, ne boton atılmamış. Üç beş masa var. Masalarda kendi âleminde insanlar. İki yaşlı balıkçı ağ örüyor. Ötede ders çalışan gençler. Bir serander (Karadeniz'in geleneklik ahşap ambarları) atmosferi tamamlıyor. En önemlisi işletmenin küçümen kulübesinden fevkalade ince, zevkli müzik yayımı yapılıyor. İlk kez arabeskin ve tavernanın zulmünden kurtuluyoruz.

Ne olur şehirlerimizin birkaç köşesini böyle olduğu gibi muhafaza edebilsek, turistik hale getirmesek, kazanç hırsı ile üç masalık yere on üç masa sıkıştırmasak.

Sahil yolu ufuklara doğru uzanıyor. Yol kenarında birbirine bitişik yükselen apartmanlar eski kale surları gibi şehri kuşatıyor, nefes alamaz hale getiriyor.

Beldesine sahil yolu yapmayan bir belediye başkanı, bir planlamacı, bir bayındırlık bakanı (Her ne ise, bu işlere kimler bakıyorsa) aranıyor. Bakalım bulabilecek miyiz?

UZUN GÖL

Dergâh Yayınları'nda birkaç yıl birlikte çalıştığımız sevgili *Ömer Erdoğan* seyahatimizin Rize menzilinde bizi misafir etti. Sayesinde Rize'yi dolaştık ve birlikte *Uzun Göl*'e, yâr-ı kadîmimiz *İsmail Kara*'nın memleketi *Güneyce*'ye gittik (Bu vesile ile *Mustafa Kara*'yı ve babaları muhterem *Kutuz Hoca*'yı ziyaret ettik. İnsanlar arasında bir melek gibi duran Kutuz Hoca'ya Cenab-ı Hak uzun ömürler versin).

Uzun Göl'ü kartpostallardan, televizyonda gösterilen filimlerden hemen herkes tanıyor artık. Bizim gibi yıllar yılı evinden çıkmayanlar ancak görebildi. Yolu bir yere kadar asfalt, ondan ötesi de yapılıyor, yakında gölün başına kadar asfalt uzanacak demektir.

Tabii güzellikleri ile meşhur bir yere ki, medeniyetin asfaltı ulaşmıştır, oradan umudu üzmek gerek. Maalesef Uzun Göl'ün başına da böyle bir felaket gelmiş. (Bu bize göre böyle, başkaları için felaket yerine saadet sayılabilir). Göl'ün üst kısmında Karadeniz'in kendine mahsus evleri ile yer alan küçük bir köy var. Camisi, mısır tarlaları, hayvanları, insanları ile tabiata uyum sağlayan bir köy. Ondan ötesi fazlalık. Gölün başına ahşap tatil evleri, alabalık tesisleri, lokantalar, dükkânlar, betonarme binalar inşa edilmiş, o küçümen alan yerleşime açılmış.

Göl dik yamaçlar arasında el ayası kadar bir çukur. Su bir başından girip öte ucundan çıkıyor. Kirlenmeye maruz kaldığından mıdır, nedir, neredeyse yarısına kadar sazlarla kaplanmış. Uzman değilim ama, kirlenme sürdüğü müddetçe bu sazlık büyüyerek gölü yutabilir. O zaman ortada göl falan kalmaz, herkes rahat bir nefes alabilir.

Bu müthiş manzaraya, bu güzellikler toplamına, suya, ağaçlara, çiçeklere, kuşlara daha önce bir şuurlu el ulaşabilseydi, sanıyorum yerleşimin her türlüsünü reddedecekti. En başta otomobil yolunu gölün başına kadar uzatmayacaktı.

Aşağılarda, dere boyunda bir yerlerde lokantalar, alabalık tesisleri, dükkânlar oteller kurulabilirdi. Yerli ve yabancı turistler, ziyaretçiler oradan göle doğru yaya yürümeli, yaya olarak o güzellikleri ziyaret etmeli daha sonra aşağıdaki konaklama tesislerine dönmeliydiler.

Hayfa... Şimdilerde insanın parmağını sokmaya kıyamadığı o küçümen gölde, pedal ile çalışan kayıklar dolaşıyor.

Uzun Göl'ün Türkiye'de bir eşi zor bulunur. Hatta belki de yoktur. Bu eşsiz ve tek güzellik unsurlarına nasıl bir lakaydi ile yaklaştığımızı görünce büyük bir hayal sükutuna uğradım. O bozuk yola rağmen insanlar fevç fevç göle geliyorlar. Hele yol tamamlansın civarında araba parkedecek yer bulunmayacak.

Bu kabil yerler için "Devlet el atsın" diyorlar. Bence bu bir çözüm değil. İnsanımız, yerli halkımız, kendi elindeki güzelliklerin kıymetini, korumasını, yaşatılmasını kendi becermeli. Bu şuuru gösteremedikten sonra gerisi boş. İçimde uzun göle karışan derenin şırıltısı, göl yüzeyine yansıyan çamların kokusu, serin esen yel, ve uzaklarda mahzun öten bir kuşun sesi, buruk ve incinmiş olarak ayrıldım oradan.

ERZURUM'UN AHVALİ

İlk gözağrım. Bunca yıl ekmeğini yiyip, suyunu içtiğim şehir. Trabzon'dan sonra *Erzurum*'a uğradık. Uzun zaman olmuştu görmeyeli.

Erzurum deyince aklıma bir *duruş* gelir. Vakarlı ve muhatabına göre yüksekte bir duruş. (Ne de olsa rakım 1800 ün üstünde). Huma kuşu gibi bir şeydir o. Tarihin yukarılara götürdüğü şehir.

Kötü bir zamanda gelmişiz galiba. Cumhuriyet caddesi'ni kanal için kazmışlar. Heryana tozlar elenmiş. Şehir göç vere vere aslî nüfusunu tüketmiş, geride mazlum, mükedder bir ahali kalmış. Kadim şehirlerimizin bu ahvali çok üzüyor bizleri, ama elden ne gelir.

Eskiden (Çok eski değil işte, ben oraya okumaya gittiğim 1964 yılında bile) *hüviyetli* bir yer idi. Bir sokağına girdiğinizde kendine mahsus evleri, daim akan tarihî çeşmeleri, tırgıçları, ehrama bürünmüş hanımları, kızakları, faytonları, labirent misali sürprizli yolları ile bir atmosfere kapılırdınız. Fakir, yıpranmış ama asaletini haykıran bir yapısı vardı. Tarihî cami tuvaletlerinin altından bile gürül gürül sular akardı. Şehrin her köşesi size yüzlerce menakıp anlatabilirdi.

Şimdi bu yok. Haliyle eski sokakları, binaları açmış, yıkmış-

lar. Yeni binalar yükselmiş kenarda, köşede. Yakutiye tarafından Lala Paşa Camii'nin bir fotoğrafını çekeyim dedim. Aman Allahım! minarenin, kubbenin ardından onu basan, silueti yokeden bir heyula yükselmiş. (Eski Belediye binası, ne kadar çirkin). Oysa siluet ile medeniyet arasında kopmaz bir bağ vardır bilirsiniz.

Bir müsbet uygulama Taşhan olmuş. Rüstem Paşa hanı oltu taşı işleyenlerin çarşısı haline çevrilmiş, iç avluya bir havuz yapılmış, havuzun etrafında elma ağaçları ve ağaçlarda meyveler. Bir de derler ki Erzurum'da meyve olmaz. Yapandan, çatandan Allah razı olsun.

Abdurrahman Gazi Türbesi'ne çıktık. Güzel olmuş, *Necati Güllülü* kardeşimizi bir kez daha andık. Oradan Yenişehir'e bakıyorum.

Nedir bu? Evsize ev yapma faaliyeti. Doğru ama böyle mi olmalıydı. Sanki bütün semt askeriye lojmanları gibi bir örnek, ve gri. Bu Yenişehir'e Erzurum demek kabil mi? Ama heyhat! Anadolu'nun hemen her eski şehrinin bir yanında boy gösteren bütün o "Yenişehir"ler hep birbirinin aynı değil mi? Fotokopi şehirler...

Prof. Dr. Sıtkı Aras, kadim dost *Muammer Çelik* ile kucaklaşıyoruz. Zaten yaz mevsiminde kimseler kalmıyor Erzurum'da. Demek bütün o uzun kış süresinde yaz gelince nereye gidileceğinin hesabı yapılıyor. Üniversitede kimseleri bulamıyoruz. Keşke *Feyyaz İbrahimhakkıoğlu* veya *Çetin Baydar* orada olsalardı. *İsmail Emi* ile *Hatem Emi*'den sonra Erzurum'u kimler bekleyecek?

Çetin Baydar Erzurum'la ilgili bir kitap çıkarmış. Bütün Er-

zurum muhiplerine ulaştığını sandığım kitap bana niçin gelmedi?

Ve bu umutsuzluk ortamında (eskiden olduğu gibi) yine *Hemşin Pastanesi* ve onu bu defa daha parlak yaşatan *Nail Usta*. Onunla Erzurum bir renk kazanıyor, kültür çevresi bir soluk alıyor dükkânında.

Epeyce dolaştım, faytoncu kahveleri ile kendi gençliğimi aradım. Zaman tahrip ediyor bunları, her şey fani. Ama insanoğluyuz hepimiz, göğe bakıyor ve o karanlıtka yıldızımızı aramaktan geri duramıyoruz.

Bu kadar hüzün yeter. Yahya Bey'in bir beytine sığınalım:

Öldüğüm ağlamazın korkum odur ben ölicek
Seni kimler seve ben âşık-ı mahzun yerine

GEÇİDİ BEKLEYEN ŞEHİR

Bu sütunlarda "Erzurum'un ahvali" başlıklı bir yazı yayımladım. Yazının bir yerinde Erzurumlu dostumuz *Çetin Baydar*'ın memleketi ile ilgili bir kitap yayımladığını, bütün Erzurum muhiblerine gönderildiğini sandığım kitabın bana gelmediğini belirttim. Sen misin bunu diyen.. Yazı çıktığı gün kitap postadan geldi: *Geçidi bekleyen şehir* (Akçağ Yayınları).

Son yıllarda şehir kültürü ile ilgili yazılar, kitaplar arttı. Yazandan, yayımlayandan Allah razı olsun.

Çetin ile aynı yıllarda Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde okuduk. O Ziraat, ben Edebiyat bölümünde. Diğer Erzurum'lu arkadaşlar arasında (Necati Fazıloğlu, Bekir Soysal, Sıtkı Aras ve adlarını burada sayamadığım pek çok dost) Çetin *Erzurumluluk* denilen kavramın bir nümune-i timsali idi. Kendisinden böyle bir çalışma beklemiştim, eline sağlık, geleceğe tıpkı *Ahmet Turan Alkan* gibi (Onun unutulmaz Sivas kitabı: Altıncı şehir) esaslı bir eser bıraktı.

Bizler, yani çocukluğunu ellili yıllarda yaşayan nesiller, asırlardır sürüp gelmiş ve fakat artık son demlerini yaşayan *o geleneksel hayatın* (şehrin, âdet ve ananelerin, milyonla unsurun) son şahitleri olduk. Yıkılmaya yüz tutan son evlerde ya-

şadık, o dönemin son temsilcilerini gördük, "Son büyülü günler"i bütün trajedisi ile tattık.

Bizim çocuklarımız için artık o günler bir daha geri gelmeyecek ve yaşanmayacak. İp koptu, yeni nesiller başka bir dünyaya gözlerini açtılar.

Çetin haliyle (fikriyat, tarih, inanç ve donanımı itibarı ile) yaşadığı şehrin tarihine, yakın tarihine bir göz atarak giriyor kitaba. Ama kitabını çekici kılan bu ilk bölüm değil. "Şehrin ruhu"nu dağlara, yani Palandöken'e yöneldiğinde vermeye başlıyor. Erzurum'a ne oldu? Sorusunu deşerek ilerliyor. Bu elbette sade Erzurum'un değil, bütün bir Anadolu'nun, bütün o eski günlerin, şehirlerin hikâyesi maceranın analizidir. Fotoğrafın içinde evler, sokaklar, çeşmeler, sular, dağlar, oyunlar, çocuklar, âdetler, sevinç ve kederler, tanınmış simalar var. Ancak bu malumat yığını Çetin'in çocukluğu ve o dönemin safiyeti ile birleşince tadından yenmez oluyor.

Abdurrahman Gazi Türbesi'ni ziyaret (Bu mistisizim ile mesirenin, dua ile eğlencenin birleştiği ilginç sentez) çocuk bakışında asıl yüzünü ortaya koyabiliyor.

Erzurum'un tipik göstergeleri: Fayton, cirit, tırhıç, tandır, aşşık ve benzeri yüzlerce folklorik unsur resmi geçit yapıyor. Berber dükkânlarından o eşsiz Ramazan günlerine dönüyoruz. Ne güleryüzlü ramazanlarmış onlar, ne bereketli. Sonra bir kısmını benim de tanıyabildiğim (Gömlekçi Hatem Usta, Boyacı İsmail Emi) gibi Erzurum'un yetiştirdiği simalara geliyoruz...

Bütün bunlar yaşanmış bir hayatın sahih duygularını, gıllığışsız itiraflarını, iç burkan bir özlemle hatırlayışın üslubunu

taşıyor. Tiyip giden Erzurum gönlümüzde bir kez daha tutuşuyor. Onu yeniden kurmak mümkün mü?...

Kitapta bir iki yayımcı kusuru: İçindekiler yok. İki yazı tekraren girmiş.

Çetin'i kutluyor, bütün ellili yılların çocuklarını bu eseri okumaya davet ediyorum. Erzurum'a eğilirken, mutlaka içlerine eğilecek; nereden geldik, nereye gidiyoruz diyecekler...

AKASYA VE MANDOLİN

İP MESELESİ

Bu hafta sizlere bir izlenim aktaracağım. Basit ama mühim. Biliyorsunuz büyük şehrin apartmanları arasında kurban kesmek zor. Hele sığır malı olursa. Yaya kaldırımlarından, çöplüğe dönmüş arsa kalıntılarında, ayak altı sayılabilecek her yerde bu işe soyunanlar bir anlamda işi berbat, eti mundar ediyor sanki. Bir de bütün bu sıkıntalara katlanmamak için götürüp kurbanı bir yere bağışlamak var. Çoğu yapıyor bunu ya, bana biraz telefonla bayramlaşmak gibi geliyor.

Bu sene İstanbul dışında, bir küçük beldede kestik kurbanı. Yer çok, bahçeler, arsalar geniş, ağaç altları ferah. Hem baharın yeşili her yanı kaplamış, her taraf çimen çiçek.

Kars-Ardahan tarafından hayvan getirmişler, bizim ortaklar da birini almış.

Namazdan sonra alana vardığımızda bizden önce davrananlar üç beş kurban kesmiş, derileri yüzmüştü bile. Bazıları da hazırlık yapıyorlardı. Hava bulutlu, yağmur neredeyse inecek.

Ortaklarımızdan biri kasap, hem o mahallenin sakini. Nedense masatı, bıçağı almış da ipi unutmuş işte. Ayrıca sağdan, soldan çağırıyorlar sevabına gidip kesiyor, anlayacağınız geciktik biraz.

Neyse hayvanı getirdiler; başı ufak, bilekleri ince harika bir genç tosun.
Etrafa bakınıyoruz, yahu bize bir ip.
Biz öyle oyalanırken geniş alanda başka kurbanlar da kesildi. Anlayacağınız hemen herkesde ip var.
Ortaklar bir o yana, bir bu yana gitti geldi, hatta kasap kendisi bizatihi ip rica etti. I, ıh.. Kimsede tık yok.
Yahu ipinizi yemeyeceğiz işte. Şurada onbeş dakikalık bir ihtiyaç. Emaneten verin, kurban kesildikten sonra alırsınız.
İnanılır gibi değil ama ip bulamadık. Kasap oğlunu ta evine kadar gönderdi, ip getirtti. Usulüne uygun olarak kesildi kurban, ipin işi bitti.
Kasap bir yandan hayvanı yüzerken bir yandan dertli dertli konuşuyor, sanki "Kimseden etmem şikâyet..." şarkısını mırıldanıyor, arada bir terini sildikten sonra:
- Yarın bunlar dükkâna gelecek, yüz yüze bakacağız, diyor.
İşte size bir kurban hikâyesi ve komşuluk hukuku.
İçimden "Bir ip parçasını, o da ödünç olarak komşusundan esirgeyen insanlar kurban kesse ne olacak" diye geçiriyorum.
Allahın ipine sarılmak böyle mi olur?
Etleri ayırdık, arabaya yükledik, derken yağmur boşandı. Bizlerin, yani nadan ve bön insanların üzerine rahmet yağıyordu.

ESKİ GÜNLERE - DOSTLUĞA VE SEVGİYE DAİR

Ben de elli yaşına girdim, artık hatıralardan rahatlıkla bahsedebilecek zamana eriştim sayılır, değil mi? Ama ben otuz yaşlarındayken de "eski günler"den bahseden yazılar yazıyordum. Aslında bütün bunlar ne bir "eski günler medhiyesi" ne de "nostalji" değildi.

Ben dün olduğu gibi bugün de ülkemizdeki, hayatımızdaki toplumsal değişmeyi izliyor; nerede durduğumuzu, nereye gittiğimizi görmeye çalışıyorum. Pek tabii bu çaba sık sık geriye doğru bakmayı gerektiriyor. Bu yazı da böylesi bakışlardan bir detay, bir boyut taşıyor. Evimizde, mahallemizde hali vakti yerinde olanların dahi mobilya mânasına salon takımı, yemek takımı, yatak odası takımı vb.leri yoktu. Zaten bu kadar kalabalık mobilya takımlarını koyacak geniş odalı evler de yoktu. İşte sedirler, minderler, halı, kilim, soba v.b.den oluşan ev eşyalarımız, nohut oda-bakla sofa konutları dolduruyordu. O yıllarda henüz mahalle hayatı ayakta idi, iç göç hızlanmamıştı, büyük aile dağılmamıştı daha.

O yıllarda büyüklerimizi, hocalarımızı, sevdiklerimizi, akrabalarımızı arar sorar ziyaretlerine gider; düğünde, cenazede yardımcı olur, hastalıkta, sağlıkta dostlarımızın yanında olmaya çalışırdık.

Bu insanî yakınlaşma hayatın en önde gelen tarafını teşkil ediyordu. Sadece küçük taşra şehirlerinde değil, İstanbul gibi büyük şehirlerde de hayatın ritmi bu minval üzere akıp giderdi. Ulaşım vasıtaları ve yollar müsait olmasa dahi, adam Bakırköy'den kalkar Üsküdar-İcadiye'deki ahbabını arayıp sormak için yollara düşerdi.

Geçen zaman içinde hayatın insanlara dönük olan yüzü eşyalara doğru çevrilmeye başladı.

Artık teknolojinin günlük hayata hediye ettiği, ve şüphesiz onu daha konforlu hale getirdiği her eşya birer hedef haline geldi. Bu hedeflerin başında artan nüfus, dağılan büyük aile, ve iç göç ile konut sorunu geliyordu.

Öncelikle konutların biçimi değişmiş, eski ve yıpranmış kentlerin dizi dibinde yeni -modern kentler kurulur olmuştu. Eski evler, sokaklar, bahçeler, çeşmeler, mescitler ile dokunmuş olan yapı süratle yıkılarak yerlerini bu yeni binalara bıraktılar. Bu beton binaların ısıtılması, tefriş edilmesi, apartman hayatının (hâlâ bir biçim kazanmadı ya) bir düzene girmesi oldukça vakit aldı.

Ve bu hayat bize şüphesiz dışarıdan dayatılmış bir şeydi. Bizim icadımız, tercihimiz değildi.

Yeni binalar (bina sadece bir unsur, baştanbaşa yeni hayat) yeni eşyaları gündeme getirdi. Çünkü eski evlerin eski eşyaları bu yeni konutlar içinde bir mâna taşımıyordu.

Artık millet bu yeni konutlara (yeni hayatın içine) koyacağı eşyaların peşine düşmüştü. Çalış, çalış, çalış evlerin borcunu öde; çalış çalış, çalış eşyaların taksitlerini öde, çalış, çalış, çalış bir türlü yetişmek mümkün değil....

Her geçen gün yeni bir eşya giriyor hayatımıza, haydiii, bu defa düş onun peşine. Sen istemiyorsan evdeki çocuklar istiyor, malum işte "kuşak farkı"...
Siz bir de buna şunca yıldır içinde debelenip durduğumuz enflasyon ortamını ilave edin. O zaman küçük bir azınlık dışında ülkenin bütün insanların gün boyu ha bire koşturup durduğuna şahit olacaksınız. Aslında sade biz değil bu mânada bütün dünya "koşturup" duruyor. İşte bu da "yeni hayat".
Eskiden fukaralık vardı (görece bir şeydir ya, olsun) ama insanlık da vardı. Şimdi iki dost birbirine tesadüfen rastgelse "Oooo, nerelerdesin yahu, yüzünü gören hacı" diyor.. Bu ifade dilimize durup dururken girmemiş, ne demiş Koca Yunus:

Duruş, kazan, ye, yedir, bir gönül ele getir
Yüz Kâbe'den yigrekdür bir gönül ziyareti

AKASYA VE MANDOLİN

Büyük Erzincan Depremi'nden sonra (1939) şehri, Fırat kenarından kaldırarak dağ eteğine yeniden kurdular. Bu kuruluşta deprem ihtilaminin yüksekliği göz önünde tutularak tek katlı, bahçe içinde prefabrik denilen evlere yer verilmişti. Sokaklar birbirini doksan derece kesiyor, kâğıt üzerinde şehir bir geometrik düzen kazanıyordu. Birkaç devlet dairesi taştan ve iki katlı inşa edilmişti.

Sokakların bu düzen ve disiplinine uygun olarak her iki yanına akasyalar dikildi.

Ellili yıllarda ben ilkokula devam ederken ülkedeki maarif politikası uyarınca müzik derslerinde mandolin öğrenmeye başladık. Öğrenme dedimde, şimdi yüzümde acılı bir gülümseme belirdi. Ne öğrenmesi?

Sınıfta bir iki memur çocuğunun (Biri ağır ceza reisinin oğlu Tunç, öteki Ziraat Bankası Müdürü'nün kızı Ayfer) mandolini ancak vardı. Şehirde mandolin satan bir dükkân yoktu. Bırakın mandolini elli kişilik sınıfımızda ancak yine bazı çocukların 'boyalı kalem'i vardı. Resim yapmaya hevesli idim ve bu boyalı kalemlere nasıl özlemle bakardım.

Müzik öğretmenimiz bizlere mandolin ile çocuk şarkıları, memleket marşları falan çalardı. "Ey vatan gözyaşların din-

sin, yetiştik işte biz" gibi... Bu mandolin uygulamasından (yıllarca sürmüştür) geriye ne kaldı acaba?... Akasyalardan geriye ne kaldı?...

Bir cuma namazı çıkışında (Sultanahmet'ten çıkmıştık, yanımda İsmet Özel ve İsmail Kara), Sağlık Müzesi karşısında (Orası Mehmet Âkif Parkı) bir yaşlı ve pörsümüş akasyanın bitlenerek dökülen yapraklarına bakıp, "Yahu şunu şuradan sökseler de yerine ıhlamur, kestane veya çınar falan dikseler" dedim... İsmet Özel akasyanın Türkiye'ye mahsus bir ağaç olmadığını, Cumhuriyetten sonra ülkeye girdiğini söyledi. Ben demiryolları kenarında (bu yolların inşası sırasında) hep bu ağacı gördüğümü, galiba susuzluğa ve her türlü iklim şartına dayanıklı olduğunu ilave ettim. Ama bilhassa top akasyanın bitlenip çabuk çöktüğünü, etrafı kirlettiğini, bodur kalmaya mahkûm olduğunu falan söyledim. Sonra söz mandoline kaydı. Mandolin ile akasyanın bu ülkeye kök salmak üzere getirilen bir düşünce ve sistemin sembolleri olabileceğini konuştuk...

Erzincan'daki akasyalar da zamanla göçüp gittiler..

Yerlerine akçaağaç, karaağaç, kavak falan dikildi...

Kimseler çınarı, kestaneyi düşünmedi... Hadi kestane bir yana (daha fazla yağış ister) çınar bayağı yetişiyor orada.. (Parklardaki bir iki ağaç şahittir). Vaktiyle şehre çınar dikilseydi, şimdi ulu ağaçlar gölgesinde serinliyor olurduk...

Ülkenin ve insanımızın beslenme kaynakları fevkalade önemli.. Bundan elbette ki kültürel, manevî kaynakları kastediyorum... Bu toprakların mahsulü olan şeyleri; dayanılacak, üzerinde yükselinebilecek temelleri kastediyorum... Bunla-

rın sağlamlığı, gelişme kabiliyeti, yeni nesillere intikali sırtımızı dayayacak unsurdandır.

Her şeyin siyasete bağlandığı, siyasî çözümlerin nihaî çözüm sanıldığı şu günlerde ben de kalkmış nelerden bahsediyorum...

İNCE SAZ

Yağmur iyice incelmiş, iğne ucuna dönmüş dökülüyor.
İşportacı bu yağmura eski bir şemsiye açmış, tezgahı düzmüş. Elmalar al beni diyor, portakallar ye beni. Kara parlak saçlı, kara yağız delikanlı müşterilerine gülümsüyor üstelik. Parçalarının arasında bir yarım teneke, tenekede alevi gitmiş, közü kalmış bir ateş. Yaşlı kadın ateşe, portakalın sarısına, elmanın alına doğru ısınarak yaklaşıyor. Bir kilo elma, iki kilo portakal istiyor. Delikanlı nasılsa araya karışmış iki çürük elmayı kesekağıdına değil de ıskarta kasasına fırlatıyor. Üstüne üstlük "Bu da bizden" diyerek bir portakal daha atıyor teraziye. Bir güvercin dolaşıyor oracıkta.
Simitçi gevelediği simitten bir parça koparıp güvercine doğru fırlatıyor. Güvercin "Eyvallah hemşerim" diyor ona.
Çırak oğlan nezleden kızarmış burnunu temiz bir mendile silerek sahlep güğümüne doğru gidiyor. Sahlepçinin beyaz önlüğü güğümün dumanları arasında parıldıyor. Şakırdatarak yıkıyor bardaklarını, doktorasını Divan Pastanesi'nde yapmış gibi bir çalımla dolduruyor bardakları. Okkalıca tarçın döşüyor üzerine; ameleler, işsizler, kalfalar, emekliler birer birer uzanıyor. Sahlepin sıcaklığına gömülüyor otobüs durağı.

Az önce elma ve portakal alan yaşlı kadın meğerse biletini unutmuş. Otobüsün beş koltuğundan, aynı anda beş kişi kalkıp "Büyük teyze" diyerek hem bilet uzatıyor, hem yer gösteriyor yaşlı kadına. Halk otobüsünün şoförü mütebessim, müşterilerinin nezaketine şapka çıkarıyor.
Sekreter kız bekleme odasında bekleyenleri tek tek dinliyor. Doktor bir cigara yakıp cep telefonunu kulağına dayayarak yüzünü pencereden yana dönmüyor. O kıytırık telefonla mıymıntı bir konuda saatlerce konuşmuyor. Tersine her hastayı uzun uzun muayene ediyor, güleryüzle muamele bir yana "Geçer kardeşim, önemli değil" diyerek gönderiyor. Zabıta bakkalın önünden geçerken kıravatını düzeltiyor, taksi şoförü yayaların üzerine sıçramasın diye su birikintisini dikkatlice solluyor.
Haber spikerleri bültende ne bir trafik kazası, ne bir cinayet vakası bulamıyor; bazıları "Bu işte bir bit yeniği var ama neyse" diye pireleniyor. Başörtülü kızlarla, başı açık kızlar üniversite kapısından rahatça geçiyor; kürsüdeki vaiz kaç zamandır şefkatten ve merhametten başka bir konu işlemediğini farkediyor, patron işçi temsilcilerinin isteklerini kabul ediyor, canı kebap isteyenlere et, mutsuzlara mut yağıyor.
Gördüğünüz gibi olmayacak duaya "Âmin" diyorum, bu gece acaba üstü açık mı uyumuşum.
Hayırdır inşallah...

KÖYÜN SAHİBİ

Tiyatro sanatçısı Gülriz Sürüri her yaz Bodrum civarında Torbalı köyünde kalıyormuş. Güzel bir koy, sade sakin bir köy; epeyce övüyor orayı Sürüri. Ancak bir takım müteahhitler gözüne kestirmiş köyü, yollar açacak siteler yapacaklarmış. Hükumet de izin vermiş. Sürüri diyor ki: "Hayır köyümüzün bozulmasına göz yumamayız, hep birlikte direneceğiz. Zaten bütün bir Bodrum ve Marmaris havalisi bu uygulamalar yüzünden beton denizine döndü".

Çoktandır orada kaldığı için sanatçı, köylü ile birlikte kendini oralı kabul ediyor. Tabii yeni yerleşim olursa o sükunet, güzellik kaybolacak; her yanı dolduran arabesk kalabalık oraya da çadır kuracak.

İyi güzel de, Torbalı'yı bilmiyorum lakin ülkenin pek çok yöresinde, pek çok köy, köyümüze turist gelsin, insanlar dolsun, iş olsun, alışveriş olsun diye yırtınıyor. Bilhassa doğal güzelliği olup da, tarıma elverişli olmayan yöreler inim inim inliyor. Ey, ülkenin bütün inşaat ve reklam sektörü de yeşillikler ortasında kuş yuvası gibi evleri, parasını kazanmış rahatını kollayan kimseler için kampanya üzerine kampanya düzenleyerek satmaya çabalıyor. Böyle yerleri "keşfetmek" oraların "ayrıcalıklı" sakini haline gelmek de herkese nasip

olmuyor.
Yine de turizme, otellere, zenginlere ayrılan; 99, 49, 59 yıllığına kiraya verilen bölgeleri, koy, orman ve köyleri düşünürsek, ülkede pek de "keşfedilmemiş" güzellik kalmadı yani. Birileri "huzur" için oraya gölleniyor; tabiatın el değmemiş tarafını mülkiteyine geçiriyor. Ve tabii olarak etrafına kimseleri yanaştırmak da istemiyor.
Turizm getirisini; zeytinden, sebzeden, ormandan karşılayamayan köylü bakıyor ki "Ulan iyi, sök zeytini, yap bir pansiyon, ver kiraya, bak keyfine" böyle böyle "beton denizi" her bir yanı kaplıyor. Çelişki âşikar meydanda. Yine de paranın gücü ile siyasi erk biraraya geldiğinde artık istila edilmedik bir köşe kalmamış oluyor. Süruri gibi hassas olanlar da eli böğründe kalıyorlar.
Peki bizim burada lafı böyle uzatarak söylemek istediğimiz nedir?
Biraz tatsız bir şey. Biz o güzelliklere birşey katmadan, onları yaşatmaktan, çoğaltmaktan çok tüketmeye, bozmaya, dejenere etmeye yeltenenleri, bir başka yöne çağırmak istiyoruz. (Gelirler de sanki)
Bir kıraç toprağı yeşertmek, boş bir araziyi şenlendirmek, susuz bölgeye su, ağaçsız bölgeye ağaç getirebilmek. Üretici olabilmek, bayındır kılabilmek. Bunun için uğraş vermek, para harcamak, ter dökmek daha iyi değil mi?
Bir hazır mekâna göllenmek, Cenab-ı Hakkın verdiği güzellikleri hoyratça tüketmek, benden sonra tufan demek çok mu iyi yani.
Memleketteki aklı erenler, suyun başını tutanlar, karar mev-

kiinde olanlar, kesesine güvenenler, böylesi bir "kampanya" başlatsalar; tersinden bir kampanyayı benimsetmeye çabalasalar ne güzel değil mi?
Köyün de, toprağın da, ülkenin de sahibi böyle olunur. Bizden sonra gelenlerin hayır duası böyle alınır. Lakin bunun için öncelikle "hayır" ve "dua" nedir onu bilmeli değil mi?
Hiç bilenlerle, bilmeyenler bir olur mu?

TÜKETİMİN ADI: HAYATIN GERÇEK TADI

Gün oldu hür kümeslerde hür tilkiler dolaştı, gün oldu hem tilkilerin hem tavukların ayağına prangalar vuruldu, masal bu ya, ideolojiler çağı da gelip geçti, şimdi küreselleşme zamanı.

Reçetelerimizi, adreslerimizi, ayakkabı numaralarımızı, müracaat kitaplarımızı, kahve fallarımızı, burç özelliklerimizi, göz rengimizi ve saç tuvaletimizi, mobilya eğilimlerimizi ve damak zevklerimizi, koçumuzu ve rehabilitasyon merkezimizi, kod numaramızı ve etrafımızı çepeçevre çeviren bütün işaretlerimizi alarak hazırola geçiyoruz. Kulakları iyi işitmeyenlere cihaz, gözleri görmeyenlere gözlük, hafızası kötü olana bilgisayar, morali bozuk olanlara hap, kendini tanımayanlara kılavuz, özel otosu olmayanlara otobüs, bileti olmayanlara bilet, ceketi olmayanlara ceket verilmiştir.

Her şey hazır.

Hazır ya, yine de birileri ötelerde birbirini yemekte, kimlik savaşı, kişilik savaşı diye tepinmekte. Yahu kardeşim açlıktan nefesiniz kokuyor; şurada paşa paşa hizaya geçip hakkınıza razı olsanız ya... Ne hakla, diyor biri öteden; bir diğeri "otuzbeşe bakla" diye cevabı yapıştırıyor.

Halbuki küreselleşme başını almış gidiyor.

Aynı sigara markalarını, aynı deterjanları, elbise markalarını, saat türlerini, pet şişelerini ve kâğıt mendilleri kullanıyoruz ya; dolayısı ile aynı restoran zincirlerinde aynı yemekleri yiyip, aynı sinemalarda aynı filimleri seyrediyoruz.

Birkaç kuşak sonra standart bireyleri olan bir toplumda yaşayacağımızın müjdesi verilmiştir. Dünya vatandaşlarının şimdiden kulakları çınlasın.

Artık "Avrupalı Tüketici"den, "Amerikalı Tüketici'den", "Asyalı Tüketiciden" bahsediliyor.

Anladınız mı: Onun arabası var, gider mi gider...

Ne oluyor?

Uluslararası entegrasyonun, dolayısıyla gelişmişliğin, en önemli göstergesi bir ülkede küresel tüketici alışkanlıklarına sahip tüketici sayısının toplam içindeki oranı oluyor.

Ne kadar köfte o kadar ekmek.

Uluslararası şirketler (küreselleşmenin kilise babaları) mutluluğumuzun garanti altına alınması ve en büyük sigorta şirketleri tarafından sigorta edilmesi için elinden geleni ardına koymuyor. Adamlar canla, başla çalışıp çırpınırken, sen hâlâ dükkânının duvarına "Kanaat en tükenmez hazinedir" diye kargacık, burgacık yazılar asıyorsun. Sen yoksa çağa gözlerini kapamış, iflah olmaz bir hasta mısın?

Bundan sonra ne olacaktır?

Hadi onu da açık edelim de içiniz rahatlasın.

1. Kişi başına tüketim ya artacak, ya da artacaktır...
2. Bizim çokuluslu bir şirketimiz yok olsa bile, ötekiler bu gelişime mutlaka katılacaktır.
3. Çeşit ve kalitede rekabet artacaktır.

4. Küresele daha yakın bir tüketim alışkanlığı oluşacaktır.
Tüketen kazanıyor.
Elimde şu görmüş olduğunuz dört renk yazan kalemi mağazalardan almaya kalkarsanız yüz elli kâğıt ödeyeceksiniz, bizde reklâm fiyatı ile yirmi beşe. Bitmedi. Yanında bir de adres defteri bedava, bitmedi. Onun yanında bir adet çakmak bedava. Yine bitmedi. Onun yanında bey ve bayanların severek boyunlarına asabilecekleri şu uğur kolyesi de bedava. Bitmedi..
Biter mi hiç...

Şeb-i yeldâda uzar fecre kadar kıssa-i aşk
Tâ ki Mecnun bitirir nutkunu Leylâ söyler

Siz siz olun küreselleşme ayağını kaçırmayın, tüketimden uzak durmayın. Ama, dikkat edin ha, bu arada sıfırı tüketebilirsiniz...
İşte elimizi hep birlikte yumruk yapıp havaya kaldırıyoruz, hançeremizi yırtar gibi bağırıyoruz:
Türetim buraya, yumruk havaya....

MUTFAK ROBOTU

Yazıya başlık olarak seçtiğimiz âlet için bir reklâm filmi çekilecek olsa, metin yazarlarının dudağının ucuna hemen şu âmiyane cümle gelebilir: "Onu hepiniz tanıyorsunuz".. Sonra hikâye kurulmaya başlanır. Robot kelimesinin etimolojisinden, dilimize girişinden, imajından, imgesinden sosyolojik, psikolojik, kültürel mânalarından konuşulur da konuşulur.
Muhalif bir ses: "Yok ya... Kimmiş bu robotu tanıyan?" diye diklenecek olsa, köylüden-kentliden, alt-üst gelir gruplarından, mutfak kültüründen, teknolojiden, hedef kitleden bahis üzerine bahis açılır. Pek tabii bu işler, şuracıkta hemence çiziktiriverdiğimiz sahneler ve konuşmalar şeklinde cereyan etmeyebilir, işin erbabınca malumdur ki reklâmcılıkta alternatif tükenmez. Biz bir atasözü ile yazımıza devam edelim: "Âlet işler el övünür, talih işler kul övünür".
"Mutfakta biri mi var?" diye tv dili ile sorulduğunda, "Evet orada bir robot var" deriz. Soğana, patatese, maydanoza, domatese ince ince yaklaşan biri. Mutfaktaki kadının yerini almış (Muhalif ses: Yok ya...) onun hayatını kolaylaştırmış, tırnaklarının boyasını, törpüsünü kurtarmış. Ah ah, bilseniz neler yapıyor, neler. Öyle becerikli ki, âdeta bir insan diyesi geliyor insanın. Soğan doğrar iken gözlerinizin yaşarmasına,

ellerinizin sarmısak kokmasına mani oluyor, yarım saatlik işi üç dakikada bitiriyor, salatalığı öyle ince kesiyor ki, bir yandan bak öte tarafı gör.

Mutfaktaki robot zamanla işleri ilerletir.

Fırına, lavaboya, çamaşıra, bulaşığa el atar.

Artık ga diyince et, gı diyince süt veren bir masal yaratığı olup çıkar.

Masallar bilindiği gibi taaa eski zamanlarda kaldığı için laf olsun, lafa revnak katsın diye söyledik bunu. Hem zaten robotla yatıp-kalkan, robotlu bir eve doğmuş olan çocuğa ne ifade eder bunlar. O çoktandır yuvasında, okulunda, iş yerinde, fabrikasında robotun envaını görmekte değil midir?

Yine de yorgun bir mesai dönüşü, eve girip çantasını bir yana, paltosunu bir yana atan adam, mutfakta bir robotla kucaklaştığında:

"Uy anaa, bu da nerden çıktı" diyecektir.

Tıpkı derin dondurucudan çıkmış, otomatik fırında pişmiş, jet hızı ile tabağına düşmüş et parçasını koklarken "Allah Allah... Tanıdık bir koku ama çıkaramadım" diye şaşalaması gibi.

Bütün bunlar insanoğlunun etrafını bir ağ gibi kuşatırken, bir rivayete göre onun artan zamanını artırırken, yaşam kalitesini yükseltirken, insanlar buldukları zaman aralığından bir el değmemiş kumsala kapağı atmayı düşlüyor. Hormonsuz domates dişlemeyi, temiz toprağa çıplak ayak ile basmayı, kekik kokulu bir yayla rüzgârında saçlarını savurmayı, cıvasız balık yemeyi, bir kuzuyu kucaklamayı, bir çiçeği koklamayı, kirazı dalından koparmayı; elleri, gözleri, kulakları,

burnu, teni bütün vücudu ile çayırlarda yuvarlanmayı, robot ve motor sesinden kaçmayı vb. istiyor. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu.. Ya da:

Halledemediler bu lügâzın sırrını kimse
Bin kâfile geçti hukemâdan fuzelâdan

KAZIN AYAĞI

Kendimizi ne kadar tanıyoruz, yaşadığımız toplumu, insanımızı. Bu konuda bize söylenenler hangi amaca hizmet ediyor, neye dayanıyor? İnsanımız, kültürümüz hakkındaki bilgilerimizi test etme imkânı doğduğunda, bunların çokluk peşin hükümlere dayandığını, kulaktan dolma olduğunu görürüz.

Meselâ Osmanlı döneminde Türkler arasında "çokeşli" evliliğin yaygın olduğu bu tür bilgilerdendir. Yapılan esprilerde, çizilen karikatürlerde başı sarıklı, cübbeli bir adamın ardından peçeli-çarşaflı üç dört kadının yürüdüğü görülür. Oysa Cem Behar ile Alan Duben'in yayımladığı "İstanbul hâneleri" (İletişim Yay, 1996) adlı araştırma eserinde bu bilginin tamamen asılsız olduğu ortaya konulmuştur. 1880-1940 arasını kapsayan araştırmada, ulaşılabilir kaynaklar Osmanlı toplumunda "çokevlilik"in neredeyse "istisna" durumunda kaldığını isbat ediyor.

Türk insanı ve onun aile yaşantısı üzerine Piar-Gallup'un yaptığı bir araştırma küçük bir kitapçıkta toplandı. Araştırmanın bazı sonuçları gazetelere de yansıdı. Yaşadığımız toplum ve insanımız ile ilgili yaygın ve yanlış kanaatlerimizi, bilgilerimizi yeniden gözden geçirme imkânını bulduk.

Mesela Türk erkeğinin sürekli kahveye gittiği bilinir, söylenir. Tembel yatağı olan bu kahvehanelerin toplumun yüzkarası olduğu dile getirilerek, insanların bütün gün pişpirik oynayıp enerjisini boşa harcadığı ortaya konulmak istenir. Oysa ki, araştırma sonuçları devamlı kahveye giden erkek sayısını % 15.6 olarak tesbit ediyor. Demek ki, geride kalan % 85 nüfus ya hiç kahveye gitmiyor, ya da arasıra uğruyor. Eh, memlekette işsizlik oranı % 8-10 civarında. Bu insanlar bir bakıma "mecburen" kahveye gidiyor. Onları da çıkan rakamdan düşer isek geride % 5 gibi bir rakam kalıyor ki, bu da her toplumda bulunur. Yani insanımızın yakasına yapıştırılan "Kahvede pinekleyen tembel Türkler" imajı büyük bir haksızlık.

Araştırma sonuçları içinde şaşırtıcı rakamlar da var.

Bunlardan biri "gazete okuru" oranı.

Düzenli gazete okuyanlar % 33.2 çıkmış. Düzenli gazete okuyanlar demek, herhalde "gazete alıyor" mânasınadır. Kabaca altmış milyon insanımızın 20 milyonu gazete okuyor demek ki. Bunu beş kişilik aileye bölsek, veya bir gazetenin (iyimser bir tahmin ile) beş kişi tarafından okunduğunu kabul etsek, rakam 4 milyona varır.

Oysa Türkiye'de toplam gazete tirajı 2,5-3 milyon civarındadır. Keşke ülkemizdeki okur sayısında böylesine bir artış kaydedilmiş olsaydı.

Bir başka rakam alaturka tuvalet ile alafranga tuvalet kullananlar konusunda. % 63.1 alaturka, % 19.4 alafranga çıkmış. Her ikisini birlikte kullananlar da var demek. Buradan toplumun yüzelli senedir batılılaşma yolunda "tuvalet ihtiyacı"

bakımından pek bir mesafe alamadığı, daha doğrusu bu alafranga âdeti reddettiği çıkarılabilir. Yüz elli, iki yüz yıl az bir zaman değil.

Piar-Gallup araştırmasının ilginç sonuçlarını yorumlamaya başka yazılarda devam etmek istiyorum.

KAZIN AYAĞI-II

Bir önceki yazımda, yaşadığımız toplumu ne kadar tanıdığımız hususunda, kulaktan dolma bilgilere ve peşin hükümlere aldırmamak lazım geldiğini belirterek, Piar-Gallup tarafından yaptırılan bir araştırma sonuçlarına dikkat çekmiş, bazı rakamlar vermiştim. Bunlardan en tipik olanı insanımızın kahvehanelere pek itibar ettiği, "kahveden çıkmayan tembel Türkler" imajının yaygın olduğu idi. Oysa araştırma bunun böyle olmadığını gösteriyor. Türkiye'de devamlı kahveye gidenlerin oranı % 15.6. Eh, memlekette % 8-10 oranında bir işsizlik var. İşsizleri bu rakamdan çıkarırsanız, "Kahvede pinekleyen tembel Türkler" yaftası havada kalır.

Araştırma sonuçlarına göre vatandaş, "devlet"e baba niyeti ile bakıyor ve onun kendisini himaye etmesini istiyor, geçiminden sorumlu tutuyor: % 81.3.

İnsanımızın tükettiği içeceklerin başında çay geliyor: % 97.1. Çok sigara içtiğimiz konusunda da bir yanılgı var sanıyorum. Çünkü hiç sigara içmeyenlerin oranı: % 56.5. Ara-sıra içenleri çıkarırsanız, sigarayı devamlı içenlerin sayısı fazla çıkmaz.

Televizyon alışkanlığı konusundaki rakamlar da ilgi çekici. İnsanımız günde yaklaşık dört buçuk saat televizyon seyre-

diyor. En çok haber bültenleri izleniyor: % 91.8. Onun ardından haber programları geliyor: % 80.5.
İnsanımız genel olarak huzurlu ve mutlu. Çalıştığı işten memnun olmayanların oranı inanılır gibi değil: % 5.2.
Erkek çocukları için tercih edilen meslekler şöyle sıralanıyor: doktor, mühendis, öğretmen, mimar, subay, hakim, dişçi, polis, futbolcu, tüccar, gazeteci, esnaf, bilgisayarcı, işletmeci, din görevlisi, reklâmcı, artist, politikacı.
Erkek çocuğunun artist veya politikacı olmasını isteyenlerin oranı aynı: % 0.2.
Araştırma sonuçları insanımızın "okuma" ile arasının pek hoş olmadığını gösteriyor. Hiç kitap okumayanların oranı: % 44.9. Uzun zamandır eline kitap almamış olanların sayısı da az değil: % 23.2. Buna mukabil evlerinde en az bir tane ansiklopedi bulunduranların sayısı epeyce: % 56.4.
Sinema, tiyatro seyircilerinin sayısı içler acısı. İnsanlar sinemaya çokluk "eğlenmek" için gidiyorlar ve bunların oranı : % 5.8. Tiyatro ise: % 3.4.
Bu rakamlar elbette ki televizyonun yaygınlaşmasından sonra oluştu. Zaten son yirmi yılda Türkiye'de sinema salonu sayısı fevkalade azaldı, birçok il ve ilçede sinema ve tiyatro salonu zaten yok.
Ülkemizde "tatil" alışkanlığı neredeyse yok gibi. Yılda bir kez tatile çıkanların oranı: % 11.7. Ve bu "tatil" de çokluk akrabaların yanında geçirilir: % 79.5. Evlenirken düğün yapmak isteyenler: % 85.9. Ve bu düğünler hâlâ geleneksel alışkanlıkları korumaktadır. "Kına gecesi" isteyenlerin oranı bunu gösteriyor: % 83.9. Bir yanlış kanaat da insanımızın "pi-

yango" tutkunu olduğu yönünde oluşmuştur. Sanırız ki bilet kuyruğunda bekleyenlerin oranı nüfusun yarısına eşittir. Kazın ayağı öyle değil. Sürekli piyango bileti alanlar: % 10.8. Kazı-kazan'la uğraşanlar: % 4.6. Toto ve lotocular da buna yakın orandadır.

"YAZ"I YAZMAK

Dünyada dört mevsimi yaşayan belli bir iklim kuşağı var. Bazı yerlerde sürekli yaz, bazı yerlerde sürekli kış hüküm sürüyor. Mevsimlerin varlığı, insanoğlunun tabiatla kurduğu münasebetin derinliği ile çok ilgili. Bir tomurcuğun açtığını, çimenlerin toprağı yarıp çıktığını, bir kuşun yuva yaptığını görmeden gelip geçen baharın varlığından nasıl bahsedebiliriz. Bitki ve hayvanların hayatları varoldukları bölgelerin iklimine göre vücut buluyor. Tohumun toprağa düşeceği günler bellidir, çiftleşme zamanı, göç zamanı bellidir. Zamanı mevsimlere göre yaşayan insanlar da bu tıkır tıkır işleyen saate rağbet ederlerdi. Ancak eşref-i mahlukat olan insan, bu zamanı kendi takvimini icat ederek aştı. Bununla da yetinmeyip karakışta domates yetiştirmeyi becerdi. Her ne kadar iklim dışı yetiştirilen sebzeler doğal ortamda büyüyenlerden tat, biçim ve koku bakımından farklı olsalar da bu iş gerçekleşti.

Esasen toprağa bağlı hayattan (tarımdan sanayie) kopuşla birlikte eski takvim de rafa kaldırılmıştı. Köylü nüfusunun sayısı giderek düştü, şehirler dolup taştı.

Şimdi "yaz" denilince akla "tatil" geliyor.

Tekne gezintileri, deniz, güneş ve kum.

Kimileri yaz aşklarından, şehvetten, eğlenceden söz açıyor. Kimisi de koca mevsimi "yıllık iznine" sığdırmaya çalışıyor. Eğer mevsimin kendisine dönebilirsek bir "hasat" dönemi ile karşı karşıya kalırız. Başaklar ve meyveler olgunlaşmış, otlar kurumuştur. Tatil bir yana, tam gün çalışma vaktidir artık. Tatilciler rehavet içinde uzandıkları kumdan başlarını çevirip ana yola baktıklarında; römorklar, kamyonlar üzerinde yığınla insanın pamuk tarlalarına, buğday, ayçiçeği tarlalarına, bağ ve bahçelere doğru akın akın gittiklerini görecekler. Biçer-döverler, patozlar, harman makinaları harıl harıl çalışacak. Ter topuktan çıkacak, bir bardak soğuk ayrana hasret dudaklar kavrulup çatlayacak.

Böyle günlerde, uzak dağ köylerinde, sabah namazı ile birlikte kalkıp orakla ekin biçmeye giden kadınları düşünüyorum. Susuza ekili buğday fazla boy atmamıştır. Tarlalar avuç içi kadar verimsiz ve çorak. Etrafta tek tük ahlat ağaçları, bodur çalılar. Kim yok, kimse yok. Arada mavi gökten bir uçak geçer, ekinciler bir ellerini güneşe siper ederek başlarını kaldırıp bakarlar. O uçakta kimler var, hangi sahilde güneşlenmeye, soğuk içkilerini yudumlamaya, sevgilileri ile buluşmaya gidiyorlar.

Gün boyu iki büklüm orak sallamaktan belleri tutulmuş kadınlar, tepeler ardından gelen keçi yoluna dönerler. Kafası tıraşlı bir oğlan ayran aşı ile bulgur pilavından oluşan öğle yemeğini getirmektedir.

Artık bir ağaç gölgesi aranılır, bir baş soğan.

Yaz nedir? Mevsimlerden bir mevsim. Atelyelerde, döküm-hane sıcağında, maden ocaklarında, fabrikalarda, konfeksi-

yonda, metroda, ve apartıman balkonlarında nefes almaya çalışan insanlara görünür mü?
Ya, "yaz" konusunda yazı yazmak. Bir yaranın kabuğunu kaldırmak mıdır?
Geçmiş yazlardan birini hatırladığımızda.

YAŞAM TARZI

Tutarsızlık daha ibarenin teşkilinde başlıyor. Bir uyduruk kelime ile bir eski kelimenin zoraki izdivacı. Zor çünkü bu tarz için dayatma bizi yüz elli senedir "iki arada bir derede" bıraktı. Bir "burjuva"mız olsaymış, işi kendi mecrasında hal yoluna koyarmış. Ama yok. Gücü elinde tutanlar elbette ki "yok" deyip elini kolunu bağlayarak oturmadı. İyi kötü bir "burjuva" varetmeye çabaladı.

Taşıma suyla değirmen ne kadar dönebilir ki...

Sandalyede oturup masada yeme alışkanlığı bize geleli yüz elli yıl oldu, lakin hâlâ yer sofrası kullananların oranı yüzde elli civarında.

Oysa bir "ev"imiz olduğundan daha düne kadar kimse şüphe etmiyordu. Sedat Hakkı Eldem bu "ev"i bütün boyutları ile çizmiştir. Şimdi bir mânası yok bu evin, çünkü "saray"da başlayan değişme, yukarıdan aşağıya yapılanmış toplum modeline paralel olarak dağıtıldı. Alafranga yaşam, bir müsamere gecesi gibi ebedî çöktü memleketin üzerine. Alaturka olmak sadece zihnî ve ruhî alanda, bir miktar musikide belki, biraz edebiyatta kırıntı kabilinden kalabildi. Sonra bu iki tutum dahi, silik-soluk fotoğraflarını Kapalıçarşı esnafına terkederek çekip gittiler.

"Lüküs hayat", Şişlide bir apartıman diye dansederken memleket ekmek derdinde idi. Çarık yapacak gön bulunmuyordu. Ben "çarık" devrine yetiştim, "kara lastik" ellili yılların başından itibaren yaygınlaştıysa da, çarık altmışlı yıllara kadar yaşadı.

Geçen asrın "apartıman"ları da bu ülke için bir "aslî" unsur değildi. Tıpkı "Tepebaşı Tiyatroları", "Şehzadebaşı Sinemaları" gibi. Bırakın bunları şehirler yıkılıyordu bir baştan bir başa. Yerine kurulan nedir: Benzin istasyonları, Aygaz bayileri, bodur akasyalı bulvarlar, plexglas tabelalar, gülünç fıskiyeli parklar, kültür sarayları. Ve hepsinin üzerinden bir sel gibi geçen köylü kalabalığı.

"Yaşam tarzı" bir nevi "tutunamayan" olmuştu. Lakin bu arada bankasını, medyasını, marinasını, mağazasını da bulmuştu.

Bütün bunlar için bu yıl sadece İstanbul'da altı bin lüks konut inşa ediliyor. Şehrin dışında binlerce dönüm arazi üzerinde, etrafı duvarlarla çevrili, özel güvenlik birimleri olan, yüzme havuzları, gezi alanları, sun'î göllerle süslü yaşam alanları.

Bir nevi tecrit uygulaması. Bu tecridin sağlanması bir hedeftir artık. O ihale tartışmaları, bir partiden ötekine transfer olmakla sağlanan değişim projeleri, özelleştirmeden pay alma kavgaları, orman ve sahil yağmaları sonunda gelip şu mahut "tarz"a bağlanıyor. Velev ki bu çekişmeler bir biçimde süt liman olsun.

Öte yanda hâlâ yer sofrasında oturanların karabulut gibi kalabalığı duruyor. Kimse tenezzül edip de buğdaydan, pan-

cardan bahsetmiyor. Ziraat mühendisleri işsiz güçsüz dolaşıyor. Halbuki köylülük artık sadece taban fiyatları ile anılan bir şey değil. O artık çayda çıra, Sümmani, teke zortlatması falan da değil. Ocakbaşı'nı star türkücülerimiz sayesinde lüks semtlerin lüks lokantalarına taşıdı. Gülelim, aslında bu lokantaların adı lüks. Asıl lüks şimdi Çin, Fransız, İtalyan mutfaklarının adresleri herkesçe bilinmeyen lokantalarında yaşanıyor.

"Yaşam tarzı" önemli, daha da önemlisi "dünya görüşü"...

GÜÇ KİMDE?

Bir süre önce Adanalı bir hamal "cep telefonu" aldığı için gazeteler bunu haber yapmıştı. Bulunduğu muhitte çalıştığı işyerlerine telefon numarasını bırakan hamal (kart da bastırmış olabilir, ne var yani) bu sayede diğer meslektaşlarına fark atmış, mevcut işlerin çoğunu kapmıştı. Şimdi bilemiyorum tabii, cep telefonu anahtarlık kabilinden elde bir oyuncak oldu, bizim hamalın iş hacmi azalmış olabilir.

Yağmur Atsız'ın yazdıklarına göre Kıbrıs'ta altmışlı yıllardan beri büyük bir İngiliz radar üssü bulunuyormuş (Bunu sağır sultan duymuş olabilir ben şimdi öğrendim). İngilizler bu üs sayesinde bütün Orta Doğu'yu kontrol edebiliyor, bir pırpır uçak yerinden kalksa haber alabiliyorlarmış.

Eh, adaya füzeler falan da yerleştirilmiş olursa, bir nevi Doğu Akdeniz'e her an hakim bir uçak gemisi olmuş sayılır yeşil ada.

Ruslar'ın Rumlara S 300 satmalarının ardında, adaya daha güçlü bir radar koyma planları olduğu söyleniyor.

Pakistan'ın Hindistan'a misilleme olarak gerçekleştirdiği nükleer denemeler dehşet uyandırdı. Niçin acaba? ABD'nin, Fransa'nın, Rusya'nın, İsrail'in yaptığı bu kabil denemeler böylesine karşılanmıyor da, Pakistan neden yadırganıyor?

Bu dehşet dengesini, bu gelecek kâbusunu kim çıkardı ortaya? Elbette ki "güç sadece bende olsun" diyen birileri var.
Hipermarketler Anadolu'ya da yayılıyor.
Çünkü otomobiller, bilgisayarlar, cep telefonları ve kredi kartları yaygınlaşıyor. Son model bir BMV, bir Mersedes, bir Honda ile mahalle bakkalının önünde durup, çoluk çocuk alışverişe gidemezsiniz. Bir zamanlar tiyatrolarda "Kahraman bakkal süpermarkete karşı" diye bir oyun oynanıyordu. Demek o dönem "süper"lerin dönemiydi. Ajda Pekkan'ın lakabı dahi "Süper Star" olmuştu. Şimdilerde süperin esamesi okunmuyor. Güç şimdi "hiper"de. Ortada mahalle kalmadı ki, bakkalı olsun. "Yaşam tarzı" böyle böyle kendini gösteriyor.
Pazar günü gelince aile fertleri cumartesi ateşinin yorgunluğu ile yataklarından epeyce geç kalkıyor. O gün mutlu bir gün. Çünkü aile nihayet birarada. Ağır ağır büyük kahvaltı sofrası kuruluyor. Kahvaltı sofrasında epeyce oturuluyor. Aile fertleri birbirlerinin ne yapıp ettiklerinden ancak o anda haberdar olabiliyorlar. Az sonra eşofmanlar giyilecek, spor ayakkabılar ile arabalara doğru yürünecek. Bir kır koşusu'na çıkar gibi alış-verişe gidilecek.
Hipermarkete giriş böylesine bir âyin edası taşımalıdır.
Arabalar marketin geniş park alanına onsekiz üzerinde çalım atan bir futbolcu tavrı ile çekilecek. Hipermarket cemaatı birbirlerinin saç biçimlerinden, kıyafetlerine kadar kontrol ede ede yürüyecek, sayısız kıyaslama yapılacak.
Bütün bunlar ülkedeki bir avuç mutlu azınlık içindir demeyiniz. Büyük döker, küçük toplar.

Bütün bunlar gücün doğurduğu güvenlik alanı içindeki yaşam tarzının inşası bağlamındadır. Bu bağlam televizyondan kâğıt mendile kadar dünyanın her yerindeki her eve bağlanmıştır. Her fert hipermarket cemaatının bir üyesi veya üyeliğe aday, ya da aday adayı durumundadır.

Büyük köy budur. Köydeki yaşam tarzını benimseyen, becerebilen kendini güçlü hissetmektedir. Çünkü cemaatın güvenlik alanına girmiştir.

Ya zorba olmuştur, ya esir...

MADAM'IN KÖPEĞİ

Madam'ın yaşı epeyce ilerlemişti. Kimi kimsesi yoktu. Arada bir adadan uzak bir akrabası gelir, birkaç gün kalıp giderdi. Komşularla mesafeli dururdu madam, apartımanda kendi yüzünden bir "tatsızlık" çıkacağından çok çekinirdi. Kendi gibi sessiz bir köpeği vardı sadece. Onu belli aralıklarla günde iki kez dışarıya çıkarır, bu sırada mutad alışverişini yapar dönerdi.

Bu köpekli gezilerin akşam seanslarında, merdiven başında, koridorda bazan komşu erkekler ile karşılaşırdı. Bu sebepten olacak o bıyıklı ve göbekli erkekler, eve döndüklerinde, kimbilir hangi kapı aralığından sızan etli enginar kokusuna yüz buruşturur, "Ulan bu madamın iti buralara işiyor mu acep" diye işkillenirlerdi.

Ne yapsın, yalnız bir madam işte; çoluk yok, çocuk yok bir köpeğin dostluğuna kalmış.

Oysa apartıman sakinlerinde çocuk ziyadesi ile.

Bunlardan kız olanlar -gariptir- pıtırak gibi çoğalan kolejlerde, arkadaşlarından özenerek birer köpek diye dayatmasın mı? Yahu etmeyin müslüman evinde köpeğin ne işi var, dedilerse de dinletemediler. Çocuklarımız, hele bir de onca rakip arasından sıyrılıp kolej sınavlarını kazanmışlarsa, onlara

karşı çıkmak kimin haddine... Nasılsa o günlerde çarşılara köpek yağar olmuştu.

Bir süre sonra, "Onun var benim yok" yaygarası ile apartımanı bir köpek sürüsü istila etti ki sormayın gitsin...

Küçümen "hev hev"lerin cayırtısı, çocuk seslerine karışıyordu. Apartımanda bir yaygara, bir yaygara. Uzun bir zaman "Sizinki şöyle, bizimki böyle, çişiydi, mamasıydı, erkekdi, dişiydi" diye hanımların toplantılarına konu oldu bu köpekler. Çocuklar kendi köpeklerini ünlü artistlerin köpekleri, dergilerde gördükleri manken köpekler ile karşılaştırdılar. Hatta kendi aralarında bir "Güzel köpek yarışması" bile düzenlediler.

Okul dönüşü eşofmanlarını giyiyor, bisikletlerine, kay-kaylarına biniyor, yanlarına köpeklerini alıyor, caddeye parka "gezmeye" çıkıyorlardı. Apartıman içindeki şamata böylece sokağa da yansıdı. Birkaç çocuk ve köpek hafif trafik kazasına maruz kaldı, sokak köpekleri ile süs köpekleri arasında tatsız didişmeler oldu, marketler mecburen birkaç çeşit köpek maması bulundurmaya başladı.

Ancak köpek de olsa canlı bir mahluk bu. Bakım ister, ihtimam gerektirir. Öyle çocuk oyuncağı değil tabii.

İtilip kakılma, bozuk ve gereksiz gıda, tatillerde kapıcıya -bakıcıya emanet vesaire derken çocukların köpek hevesi geldiği gibi geçip gitti. Köpeklerin bir kısmı hevesli akrabalara devredildi, bir kısmı hastalanıp öldü, bir kısmı da ortadan kayboldu.

Bütün bu işler olup biterken, madam ve köpeği, yine günün belli saatlerinde evden çıkıyor, o çocuk ve köpek kalabalığı-

nın arasından sessiz sedasız bir filozof edası ile geçiyor, ıssız park köşelerinde gezinip geliyordu.

Her ikisi de bu kargaşa ve şamatanın neden böyle ayyuka çıktığını anlayamamıştı. Ortalık süt-liman olunca yine babalar akşam saatlerinde eve dönmeye başladı. Yine merdivenlerde, koridorlarda, kapı aralarından sızan kapuska kokusuna, kereviz kızartmasına aldanarak "Ulan bu madamın iti buralara işiyor mu acep" diye işkillenmeye başladılar.

Köpek devri de, apartımanın üzerinden "lâle devri" gibi gelip geçti....

SIRADAN SORULAR

Birtakım kuşlar artık yuva yapmıyor.
Bunu biliyorum.
Çünkü birtakım insanlar yumurtalarına el koyuyor. Üstelik uzun bir zamandan beri yağmalıyor yumurtaları. Kuşlar küsmüş. O küskünlük içinde azalıyorlar. Kaplanlar da azalıyor. Tenasül uzuvları bilmem hangi ilacın yapımında kullanılıyormuş. Maymunlar da öyle. Bir cins maymunun beynini çalıyorlarmış, birtakım kaknem kadınlar güzelleşsin diye.
Kuşlar, kaplanlar, maymunlar ne ki.
İnsanları sürüp götürdüler yüzyıllar boyu. Birtakım insanlar kendilerinden zayıf olanları ezdi bitirdi. Firavun kimbilir kaç erkek çocuğun katline ferman verdi. Zenciler Afrikadan kaç gemi dolusu alındı. Kaç nesil boyunlarında halka telef olup gitti. Bunları da biliyorum.
Bunlar artık orta malı bilgiler. Kitaplara geçmiş, tarih olmuş. Tarih okuyoruz, rakamları yazıyoruz, çıkarıp topluyoruz. Fişler, kataloglar, raflar, kütüphaneler, avuç içi kadar bilgisayarlar. Artık sadece uzmanların âşina olduğu meseleler. Başkanı halk seçiyor diyorlar, doğru mu acaba?
Bir başkan nasıl seçilir biliyor musunuz? Seçilen bir başkan ne yapar, elinde bir terazi. Neyi tartar, tartar mı acaba? Baş-

kan sadece bir başkandır, eni-konu bir insan. İnsan deyince iş çatallaşıyor, çünkü o hem zalim, hem cahil. Cehalet makbul değil, lakin cahilleri seviyorlar. Çünkü onlar bilmiyor, "gel" diyorsun geliyor, "git" diyorsun gidiyor. Hani cahil cesur olsun denir ya, "vur" diyorsun vuruyor.

Ama bilgili insan "niçin" diye soruyor. Kim cevap verecek? Hadi konuşsun aklı olan. Aklı olan diyor ki: "Bi dakika, önce bir hesap yapalım." Gördünüz işte başkanın elindeki terazi işe yarayacak. Ölçülüp biçilecek, akla-kara ayrılacak. Biz hep bekliyoruz. Mesele iyice inceldi ya. Araya makinalar giriyor. Makina kul yapısı, lakin insandan ilerde duruyor. Tuşuna basıyorsun, neticeyi alıyorsun. Netice ortaya çıkınca "budur artık" diyorlar, bundan ötesi yok.

Şimdi de bir "öte" kavramı ile karşılaştık. Bayağı felsefe yapmaya başladık. Az sonra "öteki" kavramı sökün edecek sıkı duralım.

Biz felsefe ile derin derin uğraşalım, çocuk süt istiyor.

Atın önüne ot, itin önüne et konulacak.

Ot ve et konusunda herkes cahil anlaşılan.

Döndük mü tâ başladığımız yere.

Evet, buğdayın, suyun, tohumun, balığın, havanın, toprağın, kuşun, kaplanın, maymunun olduğu yere. Eeee, bunları biliyorduk zaten.

Elbette biliyorduk. O iri kara gözlü, şiş karınlı zenci çocuklar. Balinaları kurtarma kampanyalarını, çevre sorunlarını, nükleer atıkları. Bilmediğimiz ne var ki?

Bilmediğimiz şey başkanın seçimi ile ilgili değil, bir yepyeni plastik maddenin gizli formülü ile de ilgili değil. Tek kutup-

lu dünya, süpergüç, pazarlama teknikleri, kanser ilacı falan değil. Zalim kimdir, mazlum ne haldedir onu da biliyoruz. Bilgi çağındayız ya, çağı da yakaladık, yan masada uslu uslu oturuyor.

Lafı dolaştırmaya başladık gördüğünüz gibi.

Okuyanlar sabırsızlanıyor "mesele nedir" diye...

Meselenin "bilmek"le değil, "sevmek"le ilgili olduğunu söyleyelim evvelâ.

Ve böylece önümüze beyaz bir sayfa açalım. Onunla ilgili birşeyler de yazmak lazım amma, bizim üzerimize düşmez. Bu işin ustaları var.

Onları arayıp bulacaksınız.

Hadi, kolay gelsin.

NERELİSİN-KİMLERDENSİN?...

Yapılan nüfus sayımının henüz kesin olmayan neticelerine göre, halkın köylerde yaşayan kesimi % 35 e inmiş, diğer kısmı artık şehirli.

Sayımdan önce 65 milyon olarak tahmin edilen nüfus da 62,5 milyon çıktı. Nüfus artış oranı düşmüş, bu da sevindirici bir gelişme olarak yorumlanıyor. Hatta bu gidişle fert başına düşen gelirin iyice artacağı umuluyor.

Ülkede bir iç göç yaşandığını, köylerden şehirlere akan insanların gecekondularda barındığı, şehirlerimizin kaçak yapılarla dolduğu, işte alt yapıdan başlayıp göç yüzünden çözülemez hale gelen pek çok sorun yaşadığımızı biliyoruz. Bunun adına da öteden beri çarpık kentleşme deniyor.

Ve bu çarpıklık netice itibarı ile "sevindirici" bir gelişme olarak yorumlanıyor. Kel başa şimşir tarak.

Biz öteden beri yeni tanışma durumunda kaldığımız insanlarla "Nerelisin" sorusu ile başlayan bir sohbeti sürdürmüşüzdür. Buna verilecek cevap karşımızdaki insanın yaşadığı yöreyi, kullandığı dili (ağız veya şiveyi), etnik menşeini, âdet ve ananesini, folklorunu, eğilimlerini, alışkanlıklarını, yemeiçme geleneğini velhasıl pek çok özelliğini birlikte getirir.

Bu özellikler o insanın o yörede yüzlerce yıldan beri biriken

kültürün varisi olduğunu belirlemekte, ona bir kimlik ve kişilik kazandırmaktadır. Böylece biz muhatabımızı tanır ve onu daha iyi "anlama"nın yollarını bulmuş oluruz. Tanışmadan anlaşma zordur.

Hele aynı şehir, kasaba veya köyden isek, bu defa gelecek olan soru "Kimlerdensin" olacaktır. Bu şimdiki nesillerin pek cevap veremeyeceği bir soru. Çünkü büyük ailelere, sülalelere, aşiretlere, lakabı ile şöhreti belirlenmiş zümrelere delalet eder ki, daha ayrıntılı bir "tanışma" faslını açar.

İşte taşranın küçük şehirlerinden, kasaba ve köylerinden büyük şehirlere akan kalabalıklar arkalarında bütün bu geçmişi bırakarak geliyorlar. Büyük şehrin kıyıcığında sığındıkları yerde, kimliksiz (daha doğrusu eski kimliğinin pek bir şey ifade etmediği bir biçimde) kalıyorlar.

Bulundukları yer belki il sınırları içinde ama asla şehir değil. Ne evlerin sıvaları tamamlanmış, ne çatılar çatılmış, ne sokaklar bir biçime girmiştir. Burası yeni gelenleri bir potada yoğuracak, ona yeni bir kimlik ve kişilik, yeni bir kültür aşılayacak gibi gözükmüyor.

Böylece ülkemizin ufuklarında bir yığılma, bir niteliksiz kalabalık, bir kaos gözüküyor. Fertlerin birbirini tanıyamadığı, bu yüzden anlaşma zeminlerinin kaybolduğu, çulunu sudan çıkaranların kaçarak etrafı çitlerle çevrili steril mekânlara kapağı attığı, altta kalanın canı çıksın denilen bir kaos. Belki bana birileri fazla dert etme derler, nasıl olsa dünya bir köye dönüştü, bütün bu sorunlar yukarılarda bir yerlerde çözülür, paketlenir, internet aracılığı ile bize ulaşır.

Paketi açar keyfimize bakarız.

CEVİZ İLE SİNCAP

Ceviz görkemli bir ağaçtır bilirsiniz. Yaprakları bir hoş kokar. Yaz günleri gölgesi acaip serin olur ya, nedense ceviz gölgesinde yatmak iyi sayılmaz. Galiba yapraklarından insan sağlığı için zararlı bir salgı mı çıkıyormuş, neymiş. Kemirgenlerin en sevimli ve ürkek olanlarından sincap, cevize, palamuta, meşeye yakın yerlerde yaşar.

Ormandaki ceviz ağaçları mevsimi gelip (insanlar tarafından alınmıyorsa) meyvesini dökünce, sincaplar hummalı bir faaliyete girişiyorlar. Kızıl kır fareleri de onlara ortak. Hayvanlar yiyebildikleri kadar yiyor, artan cevizleri pençeleri arasına sıkıştırarak ağacın gölgesinden en az elli metre, yüz metre, üçyüz metre uzakta bir yere götürerek toprağa gömüyorlar.

Her ceviz tanesi için ayrı ve birbirinden uzakta çukurlar açılıyor. Sincap ve farelerin hayvan aklı ile bu çukurları kazmaları, cevizleri gömmeleri, orada bir ceviz tanesi olduğu farkedilmesin diye üzerini dallar, yapraklar ile kapatmaları izlenmeye değer.

Bütün bunları Kanal 7 nin "Dünya ailesi" adlı belgeselinde seyrediyorum. Verilen izahatta hayvanların bu işi kendi nesilleri kadar ceviz neslinin devamı için yaptıkları açıklanıyor. Eğer ağaçtan düşen cevizler, ağacın dibinde, yani gölgesinde, toprak üstünde kalırsa yeni bir ceviz olma ihtimali hiç

yok. Çürüyüp yokolacaklar. Sincap ve fareler ceviz tanelerini gölge almayan, açık bir araziye gömüyor, orada yeni bir ceviz fidanının yeşerip gelişmesine zemin hazırlıyorlar. Böylece sincap ve fare nesli ile ceviz nesli birbirini besleyip tamamlayan bir halkanın zincirleri olarak yaşayıp gidiyor. Bir küçümen farecik binlerce ceviz gömüyor. Her bir ceviz tanesi için yüzlerce metre yol katediyor.

Kış gelip her yanı karlar kaplayınca sincaplar sonbaharda gömdükleri cevizleri aramaya başlıyor. Hikmet-i Hüda cevizlerin % 70 ini buluyor, ancak % 30 unu unutuyorlar. İşte bu % 30 luk dikim ormandaki ceviz ağacı sayısını hep beslemiş oluyor.

Kainatın kitabını seyrederken, orada cereyan eden doğrudan ilişkilere bakarken ilahî nizamın nasıl tıkır tıkır işlediğini görüyorum. İçime bir ferahlık ve güven hissi doluyor. Bu âhengi bir tek insanoğlu bozmakta. Ceviz ve sincap ilişkisinden, insanların birbirleri ile ilişkilerine geçtiğimizde türlü ihtiraslar, kinler, zulümler, fesatlıklar, ikiyüzlülük, riya, açgözlülük, israf, tabiata karşı duyarsızlık, bönlük, gurur ve nefretle karşılaşıyoruz.

Beton denizi içinde yüzen bir apartımanın bilmem kaçıncı katında, bir beton dairede, gözlerim tv ekranında, tabiattan uzak ve fakat onun görüntülerine dalmış öylece hüzünlere garkoluyorum.

Neyse ki şu doğa belgeselleri bir sükunet ve içtenlik adası olarak bizleri zaman zaman içimize döndürebiliyor. Ağaçlar, sular ve kuşları bırakıp Meclis'te bir kanun teklifinin görüşülmesine mi, rezil bir tolk-şow programına mı, kan-revan içindeki haberlere mi bakalım yani. Sağolasın sincap kardeş.

ZAHMET VE RAHMET

İki arkadaşın, iki akrabanın, iki komşunun birbirine iki çift "dost kelamı" etmeye üşendikleri günlere vardık. Kokusu ulaşmıştır diye komşusuna bir tas çorba götüreni gördüğümüzde dünyanın sekizinci harikası sanıyoruz. Bu sözlerim günler öncesi yerlerini ayırtıp, bayram geldiğinde evini terketmeye can atan alafranga özentisi kimselere dönük. Ne yazık ki giderek sayıları artıyor.

Geride büyük şehirlerin büyük kalabalıkları kalıyor. Bunlar çok şükür eşini, dostunu, komşusunu, köylüsünü unutmayan insanlar. Elbette ki bayramı fırsat bilip önce bir yakınını kaybetmiş olanların "karalı bayram"larını beyaza çevirmek için onları ziyarete gidecekler.

Ama nasıl?

Şehrin bir semtinden ötekine gitmek, o kalabalığı, o trafiği yarmak, Ferhat'ın dağları delmesi gibi bir şey. Çoluk çocuk, elde bir kutu şeker veya benzeri bir armağan yollara düşülüyor. Aslında bir hasretin peşine düşülüyor. Çünkü taşrada, bilhassa kasaba veya köylük yerde insanlar, akrabalar zaten hergün iç içe. Büyük şehirde öyle mi ya... Günler, aylar, yıllar geçer insan özlediği bir hemşehrisini, yakın akrabasını, çocukluk arkadaşını göremez.

Ancak büyük şehirlerin henüz köylük yer atmosferinden kurtulamamış, geleneğini terketmemiş nesilleri bu zahmeti göğüslüyor. Onlar tek topuktan çıksa dahi, o tıkış tıkış otobüslere biniyor, deniz aşırı yol gidiyorlar. (Mesela Çekmece'den, Kanarya'dan kalkıp, Ümraniye'ye, Dudullu'ya gidiyor). Bir aksakallı dedeyi görmeye, bir akraba ile buluşmaya. Dolayısı ile bayramlar büyük şehirlerde daha bir başka önem arzediyor. Öyle ya, bu "bayramdan bayrama" görüşme, gelecek sene belki de gerçekleşmeyebilir, ecel muhataplardan birini alıp gidebilir.

Kurban kavramının kelime mânası içinde "yakınlaşmak" var. Bir işi bizzat yapmak var. Cenab-ı Hakka yakın olmak, onun rızasını kazanmak için kan akıtmak, yani kurban kesmek var. Mutasavvıflar sahip olunan zenginliği, malı, canı Allah yolunda harcamaya da "kurban" diyorlar. Bektaşilikte "kurban olmak" tarikata girmeyi simgeliyor, yani nefsi bertaraf etmeyi.

Açıkcası Cenab-ı Hakkın rızasını kazanmak için girişilen eylem, insanın Allah'a yakınlaşmasını sağladığı gibi, kişilerin birbirine ısınmasını, yakın olmasını, görüşmesini de içinde barındırıyor. Buradan "cemaatın rahmet" olduğu düşüncesi de rahatlıkla çıkıyor.

Modern şehirlerin insanı yalnızlığa kilitleyen yapısı, trafiği, büyüklüğü, nüfus kesafeti, ulaşımı burada yaşayan insanların birbirleri ile ünsiyetini engelliyor. Doğru. Ancak insanoğlunun önünde, onu, Cenab-ı Hakka götürecek yoldan alıkoymak için tarih boyunca onca engel çıkmış ki; bu da çağdaş olanlardan biri. Müminler dün olduğu gibi bugün de bu en-

gelleri bir bir aşıyorlar. Zahmete katlanıp rahmete kavuşuyorlar.
Bizi birarada tutan budur, içimize güven duygusunu dolduran yalnız olmadığımızı fısıldayan budur.
Bu bayramlar, bu güzellikler...

GEÇİP GİDEN GÜNLER

Bu yıl dünyanın pek çok yöresini seller götürdü, çok yağış oldu. Bazan da tersi olur insanlar yağmur duasına çıkar. Geçmişte şiddetli geçen bir kış mevsiminde boğaziçine iri buz kütlelerinin indiğini, neredeyse boğazın bir baştan öteye donduğunu söylüyorlar. Bu yıl yumuşak bir kış geçiriyoruz. Gerçi mevsimler insanları artık pek ilgilendirmiyor ya, dünya aynı dünya. Sayıları her geçen gün azalsa da günü geldiğinde ömrümüz olursa leylekleri göreceğiz.

Ne var ki, zamanın hızla akıp gittiğinden hemen herkes şikâyetçi. Sanki bunu durduracak bir şey varmış gibi. Bu şikâyetçileri ayıklıyorum. Çoğunluk elli yaşın üzerinde çıkıyor. Meseleyi yaşa bağlamak, ömrün azaldığından dem vurmak alıştığımız bir izah tarzı. Yahya Kemal'in "Kanlıca" ihtiyarlarından bahsetmesi gibi.

Benim demem o değil. Yaşı ellinin üzerinde olanlar, eğer bir de taşra (köy veya kasaba) kökenli iseler, hayatın ağır işleyen ritmini yaşadılar. Nedir bu? Meselâ bir merkep sırtında kasabaya veya şehre inmek.

O zaman içinde varolduğumuz iklimi, atmosferi, çevreyi kavrayabiliyor; bir bakıma ona katılma imkânını yakalıyorsunuz. Kuşu ve dalı birlikte görmek, tomurcukları yaprakla-

rı farketmek elinizde. Merkebin ayakları önünden bir kertenkele geçiyor, onu da görüyorsunuz. Bir an o size, siz ona bakıyorsunuz. Hava bir açıyor, bir kapanıyor; bulutları ve güneşi görüyorsunuz. Belki bir iki damlacık yağmur çiseliyor, serin bir ürperti geçiyor denizin ve derinizin üzerinden. Rüzgârın nasıl koktuğunu anlıyorsunuz. Oracıkta birileri ot biçiyor. Tırpanların hışırtısını, devrilen otlar arasında oraya, buraya kaçışan börtü böceğin telâşını yakalıyorsunuz. Adamlar size selam veriyor, ayak üstü bir hal hatır soruluyor belki, birşeyler ısmarlanıyor. Şehirle aranızdaki mesafe bildik bir hız ile azalıyor. Yayalar ve arabalar geçiyor yanınızdan. Yaklaşan ses ve kokulardan nerede olduğunuzu çıkarıyorsunuz. Bu yolculuk, bu dikkat, bu hız, sizin doğal olarak dünyaya katılmanıza, geçen zaman içinde neler olup bittiğini algılamanıza müsaittir.

Bunu ters çevirip çok sıkışık bir metropol trafiğine veya saatte yüz yirmi kilometrelik hızla gidilen bir otoyol seyahatine uyarlayın. Size hayatı duyumsatabilecek ne vardır?

Yaşı müsait olanlar, yani her iki durumu da yaşamış bulunanlar, nasıl bir zamandan ötekine intikal ettiklerini çıkarabilir. Günlerin geçip gittiği başka türlü nasıl anlaşılabilir. Hem anlaşılıp da ne olacak sanki. Aziz Mahmud Hüdaî hazretleri yıllar öncesinden söylemiş:

Günler geçip gitmekteler
Kuşlar gibi uçmaktalar

Haşim de bu hüznü tevarüs ederek "Bize bir zevk-i tahattur kaldı" diyor. Sadece bu kadarcık mı?

MUTSUZLAR KOĞUŞU

Önümüzde duran örnek koğuş kalabalık bir nüfusu barındırıyor. İnsanlar ikişer, üçer metrekarelik yaşama alanlarına sıkışmış. O kadarcık yere yataklarını, yemek odalarını, küvetlerini, fırınlarını, televizyonlarını, saç kurutma makinalarını, arabalarını, bilgisayarlarını, saksı ve akvaryumlarını yerleştirebilmişler. Üstelik kedi ve köpek besleyenler var.

Ara sıra bu hayvanları tasmalarından tutup gezdirmeye çıkarıyorlar. O sırada komşularının karyola diplerinden, kabul salonlarına yakın yerlerden geçiyorlar. Ancak kimse kimseye selâm vermiyor. Herkes kör benzeri bir siyah gözlük takmış, yüzüne sanki estetik yaptırmış, tanınmamak için ne lazımsa onu kuşanmış.

Ya onu tanırlarsa...

Ya biri şöyle ayak üstü konuşmak isteyiverirse.

Yarım fincan tuz, bir kurşun kalem rica ederse..

Hastayım, no'lur bana bir ambulans çağırın diyen olursa.

Ya onu durdurup, hafazanallah borç falan almaya kalkışırlarsa.

Mesleğini, kazancını, evliliğinin nasıl gittiğini, çocuklarının adını soran çıkabilir. Polis, hırsız, vergi tahsildarı, gazeteci, medyatör, devletten herhangi biri olabilir.

Her an bir hır çıkabilir.
Görüldüğü gibi koğuşta asıl olan güven bunalımı. Bunun kanun, yönetmelik, emir-komuta ile önüne geçilemiyor.
Ne küreselleşme, ne özelleştirme, ne AGİK, ne guguk dinliyor. Yine de yaraya merhem olsun diye koğuş ahalisine her imkan tanınmakta. Ben, ben ben... diyerek... Birey, birey, birey diyerek... Özel, özel, özel diyerek para isteyen, mal-mülk isteyen, şan-şöhret isteyen, zevk-heves dileyen, geriye bir "karizma" kaldı lütfen onu da diyen, herkese güç, güzellik, sağlık, varlık dağıtılıyor.
Böylece herkes birinci oluyor. Birinci olanlar ötekilere burun kıvırıyor. Bütün boş zamanları, bütün başarıları, bütün güzellikleri kendilerine ayırıyorlar. Ama yine de bu tek başına duruş onlara güven vermiyor, güçlerinden emin olamıyorlar, bulundukları ânın zevkini çıkarırken yarın endişesi enselerine yapışıyor.
Anlaşılan ayık kafa ile meseleyi çözmek mümkün olmayacak. Bu defa gelsin keyif verici, sarhoş edici, kendinden geçirici olan ne varsa. Gelsin ama, bunlar da bağımlılık yapıyor, hastalık yapıyor, ayrıca laf aramızda kanunen yasak...
Bırak ya, yasak denen şey güç varsa üç gün sürer. Sen getir, bu yalnızlık başka türlü nasıl defolacak. Bu endişe nasıl bitecek... Koğuş sakinleri birarada yaşadıklarını unutmak, birbirlerine muhtaç olduklarını hiç hatırlamamak üzere sözleşmişler. Sözleşmiş değiller de, birbirlerinden bağımsız olmaya çabalıyorlar. Böylece herkes daha özgür, daha birey, daha mutlu olacakmış. Kimse kimseye askıntı olmayacakmış, kimse kimsenin vaktini çalmayacakmış.. Derdi olanların derdi ile

ilgilenecek kurumlar nasılsa varmış. Tıp varmış, ilaç varmış, ilim varmış, silah varmış, maaşlardan ha bire kesilen fonlar biryerlerde bütün bu işlerin halli için birikiyormuş ya....
Yani yanlış anlaşılmasın, koğuşta sevgiye, birlikteliğe, paylaşıma, eşitliğe, kardeşliğe hasılı milli ve manevi değerlere; hümanist, marksist, budist, feminist (uzatmayalım) her bir yola, anlayışa, dernek, parti ve kuruluşa karşı çıkan yok. Bilakis bütün bunlar teşvik ediliyor, hatta teşvik-uygulama bile var.
Hani demokrasi de var ya.. Eeee....
Ne istiyor bu koğuş ahalisi abicim, annamadım gitti...
Manyak mıdır nedir bunlar...
Hayret bi-şe, yaa...

ÇIKMAZ SOKAK-GEÇER AKÇE

Kavurucu sıcak altında yaprak kımıldamaz bir gün. Havadaki nem oranı iyicene artmış, nefes alamaz olmuşuz. Pelteleşmiş vücudumu bir ağaç altına, bir serin yere atmaktan başka düşüncem yok.

Otobüsler fırın gibi, üstelik tatil gününün kalabalığı, her taraf yapış yapış, ter topuğumdan çıkıyor. Haydii bir de yol inşaatına raslıyoruz, trafik tek şeritten akıyor gûya, iki metre git dur, iki metre git dur.... Herkesin canı burnuna gelmiş, içimden duruma ferahlık katar diye Burhan Çaçan'ın "Neden geldim İstanbul'a" türküsünü söylüyorum.

Sonu sonu menzile ulaşıyoruz.

Bir çınar gölgesi, soğuk meşrubat, terimi kurulayıp sandalyede geri yaslanıyorum. Etrafta bezgin bir kalabalık, masalar dolu, garsonlar aynı bezginlik içinde bir o yana, bir bu yana gidip geliyorlar. Çocuklar mızıldanıyor, yaşlıların elinde birer yelpaze, kimse halinden memnun değil.

Niçin "şööyle deniz kıyısında bir yazlık" alınamadı, niçin "herkesler gibi" yazlığa gidilemedi, niçin su kayağı yapılamadı, niçin mevsimlik "yaz aşkları" yaşanamadı... Kapakları yarı düşmüş, çaresizlikten kayıtsızlığa geçmiş gözlerin teker teker sorduğu şu sorulara cevap yetiştirmeli mi?

Yoksa az önce lafını ettiğim "yol inşaatı"nda çalışan insanlara, Anadolunun kimbilir hangi yöresinden "ekmek parası" için gelmiş şu karayağız delikanlılara, üstleri çıplak Temmuz güneşi altında kavrulan genç irisi çocuklara, kırışmış yüzünde kırçıl sakal kazma sallayan ihtiyarlara mı dönmeli. Dönersem ortaya yine tatsız bir manzara çıkacak. Bir "kıyas" yapılacak, "biz ve onlar" diye ayrımcılığa gidilecek, birileri bu satırları okuduğunda "Ooo, yine mi sınıf edebiyatı, fukaralık yaygarası" diye suratını buruşturacak. Kimisi de "özelleştiriver gitsin" şeklinde kesin çözüm üretecek.

Acaba kayaklar, klimalar, soğutmalı otolar, buzlu biralar, yaz aşkları, oteller, tankerler, çok uluslu şirketler, kıyılan yağmur ormanları, kabına sığmayan Afrika, kabından taşan Çin, Mars'tan gelen fotoğraflar, konformizm her neyse; hayatı kolaylaştırmak mı çözüm. Her halde öyle, "tek yol" galiba. Yol inşaatında çalışan ameleler bu dayatmanın farkında mı acaba?

Onlar güneşi bir iyicene yiyip, vücutlarında artık atacak ter kalmayıp, ağızları kuruduğunda, hemen oracıkta bir ağaç altına toplaşıp çıkınlarını açacaklar. Peynir, ekmek, domates, karpuz Allah ne vermiş ise karınlarını doyuracak, üzerine birer sigara yakacaklar. Birileri hemen oracıkta vakit namazına duracak.

Sanki hiç büyük şehre gelmemişler, yine yazıda-yabanda ekin biçmeye durmuşlar, soğuk ayran aşı yemişler, bir ahlat gölgesine çekilmişler.

Dünyada bir "misafir" gibi durmak, hayatın içinden "bir yolcu gibi" geçip gitmek nasıl olabilir? Güneşi ve gölgeyi birlikte kucaklayarak, iyi ve kötü günde "bu da geçer" diyerek.

Akasya ve Mandolin

Mustafa Kutlu

dergâh yayınları

Yazarın **Şehir Mektupları** başlığı altında yazdığı denemeler "İstanbul" odağında toplandı ve bunlardan bir kısmı aynı adla kitaplaştı (1995).

Akasya ve Mandolin bu çerçevede vücut bulan yazılarla birlikte sosyal ve kültürel hayatımızın değişen çehresini ele alıyor.

ISBN 978-975-7032-60-3

